

Izhaja četrletno.

2. zvezek.

J. Grafenauer
Cena 60 vin.

36/

Fran Erjavec

Hudo brezdno

in drugi spisi.

Zbirka
slovenskih
povesti.

Urejuje
J. Grafenauer

Katoliška Bukvarna

Ljubljana

ZBIRKA SLOVENSКИH POVESTI

UREJUJE IVAN GRAFENAUER

II. ZVEZEK.

FRAN ERJAVEC:

HUDO BREZDNO
IN DRUGI SPISI.

NATISNJENO Z DOVOLJENJEM PISATELJEVE
HČERE GDČ. LJUDMILE ERJAVČEVE V KRMINU.

∴ LJUBLJANA 1913. ∴

ZALOŽILA KATOLIŠKA BUKVARNA.

Tisk J. Krajec nasl. ∴ Novomesto.

VSE PRAVICE PRIDRŽANE.

030000115

Uvod.

FRAN ERJAVEC, eden izmed najboljših starejših pripovednikov in pisateljev naših, se je rodil v Poljanskem predmestju v Ljubljani, dne 4. septembra 1834. Oče, paznik v mestni klavnici, mu je zgodaj umrl (ubili so ga menda mesarski pomočniki), mati se je vnovič omožila, zato pa je skrbela zanj stara mati. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani v letih 1847—1855 in šel potem na Dunaj študirat za profesorja naravoslovja; leta 1859. je prebil izkušnjo in služil potem eno leto na Dunaju, nato enajst let na realki v Zagrebu; od leta 1871. do svoje smrti, dne 12. januarja 1887, pa je bil profesor na realki v Gorici.

Erjavec se je kot pisatelj odlikoval po svojih slikah iz življenja narave, posebno iz živalstva, po svojih potopisih in po svojih povestih. — Prve svoje povesti je objavil Erjavec v Janežičevem „Slovenskem Glasniku“, ki je izhajal od leta 1858—1868 in bil prvi slovenski leposlovni list, ki je prinašal povesti trajne vrednosti. V svojih „Črticah iz življenja Schnackschnepperleina“ (1858) in v „Avguštinu Ocepku“ (1860) je Erjavec živo opisal dva čudaka, prvi je „učenjak“, drugi duševni revež. Povestice „Na stričevem domu“ (1860), „Zamorjeni cvet“ (1861) in „Huzarji na Polici“ (1863) nam predočujejo novelistične snovi o srečni in nesrečni ljubezni ter o srečnih in nesrečnih ženitvah.

Iz tega časa je tudi črtica „Izgubljen mož“ (1864). V njej pripoveduje Erjavec, kako se pogubi vsled nestalnosti volje talentiran mladenič in se utopi v žganju. Poljudno-poučna povest „Hudo brez dno ali Gozdarjev rejenec“, pa je izšla leta 1864. pri Mohorjevi družbi. Pisatelj si je izbral za snov življenje tihotapcev ob hrvaški meji. Preden se je združila leta 1867 Ogrska z avstrijsko državno polovico v colninsko zvezo, je cvetelo tihotapstvo po Gorjancih kot le kje. Nosili so na našo stran hrvaški tobak, ki je bil boljši in cenejši od našega. Pri tem so se pridno lovili in rvali s finančnimi stražniki ali „kuščarji“, kakor so jih radi zelene uniforme zvali. Povest govori o gozdarju in tihotapcu Kocmurju, ki je na tihotapskem potu z nožem umoril preseškega tovariša gozdarja, a izgubi pozneje po istem nožu svojo hčerko, ki se pri nesrečnem padcu ž njim zabode, ter o sinu umorjenega gozdarja, ki

se pri morilcu izuči gozdarstva in postane kakor njegov oče preseški gozdar. Vso povest, ki posebno ljubeznivo opisuje otroško življenje, preveva zdrava misel, da je mogoče priti do sreče le po poštenem potu in s pridnostjo, ne pa z nepoštenostjo, kakršno je n. pr. tihotapstvo.

Podobno misel izraža še bolj odločno povest „Ni vse zlato, kar se sveti“, najboljši pripovedni spis Erjavčev; poučno jedro je najbolje izraženo v 4. poglavju. Blaž Čerin, ki je v družbi slabih „prijateljev“ postal zapravljivec, je nazadnje spoznal njihovo samogoltnost in začel delati. Tedaj pa najde rudo, svetlo kot zlato, in še enkrat upa, da bo mogel brez truda dobro živeti. Gre svoje zlato prodajat, a zve, da je le ničvredna železna ruda. Profesor, bivši sošolec, ki ga je o tem prepričal, pa mu pokaže tudi edino pravo pot, da je mogoče priti do blagostanja le s pridnim delom in s pametnim gospodarstvom.

Potopis „Ena noč na Kumu“ iz leta 1862 popisuje dejanje in nehanje kumskih romarjev, neprisiljeno pa kaže tudi na tedanje naše narodne tlačitelje: nemško časopisje in oblastne nemškutarske žandarme. Med ostalimi potopisi je najvažnejši opis hrvaških razmer v spisu „Med Savo in Dravo“ (1878—1879); zanimiv pa je tudi šaljivi potopis iz polževega življenja „Kako se je Slinarju z Golovca po svetu godilo“ (1859).

Mnogo je spisal Erjavc tudi poljudnoznanstvenih naravoslovnih spisov, tako pri Mohorjevi družbi „Domače in tuje živali“ (1868—1873) ter „Naše škodljive živali“ 1880—1882), pa tudi dosti manjših sestavkov („Mravlja“, „Velblod“, „Žabe“, „Rastlinske svatbe“, „Rak“ i. dr.), ki se vsi odlikujejo po lepi besedi in živahnem pripovedovanju.

I. G.

Hudo brezdno ali Gozdarjev rejenec.

1. V gozdu.

Mati, ali imate kaj kruha, lačen sem!“ prosi mali Tonček, sedemletni deček, bolno svojo mater, ki že deset tednov ne more iz postelje. V srce jo speče sinova prošnja, ker nima je drobtinice kruha, da bi mu ga dala.

„Za pečjo mora biti v loncu še nekaj kuhanih krehljev, le vzemi jih,“ odgovori mati s slabim glasom in potem še pristavi: „Ko bodo zvečer Logarjevi domov prišli, oni ti bodo že kaj skuhal.“

Tonček hitro šine za peč in kakor bi trenil, polovi zadnje pare hruševih krehljev iz vode.

„Mati, ali ste žejni? Ali nečete hruševke?“ ponuja materi sladko vodo, in ko ta z glavo odkima, posrka jo sam in potem gre, četudi ne popolnoma sit, vsaj za nekaj časa potolažen, spet iz hiše.

Ko je Tonček vrata zaprl, sklene mati roke in goreče moli in prosi Boga, da bi ji spet dal ljubo zdravje, ako je Njegova sveta volja. Ko je bila še zdrava, nista s sinom nikdar trpela pomanjkanja, ker je od jutra do večera pridno delala, poleti na polju in pozimi so jo ljudje radi jemali za šiviljo, ker je znala za vsako delo prijeti. Logarjevi, pri katerih je gostovala, so sicer dobri ljudje, ali vendarle uborni kajžarji, ki so hodili od jutra do večera za delom. Po ves dan časih ni bilo nikogar domov, le na večer so prišli ter so postregli po svoji moči ubogi vdovi. Groši, ki si jih je s krvavimi žulji zaslužila in varčno prihranila, pošli so v tej dolgi bolezni, drugih ljudi prositi ji je bilo pa neznano težko, njeno edino upanje je bil dobri Oče v nebesih. Ali ona sama bi bila že tako ali tako prebila, ko bi sina ne imela; on jo je skrbel huje, kakor njena bolezen.

Tonček še ni vedel, kaj se pravi dobro živeti; da je bil le sit, bil je zadovoljen; tudi še ni bil pri tej pameti, da bi bil mogel presoditi materino bolezen in bridko siromaštvo, ki jo je trlo. Ves božji dan je hodil okoli po polju in po gozdu, nabiral je jagod, iskal ptičjih gnezd in le lakota ali pa noč ga je prignala k hiši. Največ je bil sam, bajta je stala prav na samem kraj gozda. Časih, ko so šli mati in Logarjevi na delo v vas, po ves dan ni videl žive krščene duše. Mati so mu na peči pustili lonec češpljeve kaše in kadar ga je želodec opominjal, šel je domov. Največ je hodil gologlav, od solnca so mu ogorela lica, roke in meče. Na sebi ni imel drugega, kakor srajco od domačega platna in črne platnene hlače, ki so sezale le do kolen. Ena sama preramnica jih je nosila, ali še tej se je odtrgal zadnji gumb in zdaj je drenov klin moral opravljati njegovo službo. Na desni strani so imele hlače žep, kamor je spravljajl pipec, katerega je vsako jutro ob peči nabrusil. Za materjo mu je bil pipec najlepša stvar na svetu, rajši bi ne bil ves dan ničesar jedel, kakor da bi se bil ločil od pipca, torej ga je pa tudi na materin nasvet z močno vrvico privezal za hlačni rob.

Ko je za seboj zaprl bajtina vrata in počasi stopal po stezi mimo Logarjevega zelnika, prosil je Boga, da bi ozdraveli mati, ki so se mu v srce smilili in ker je mislil, da bo potem spet bolje jedel. Ali te misli ga kmalu zapuste in začne veselo žvižgati, toda kmalu spet preneha. Rdeč kebrček s črnimi pikicami mu je sedel na rokav, hitro ga ujame, položi ga na dlan ter ga prosi in nagovarja: „Polonica, polonica! zleti na Šmarno goro, prinesi mi polno mošnjo denarjev!“ Te besede ponavlja tako dolgo, da polonica res zleti z dlani, ali ne na Šmarno goro, ampak v bližnjo pšenico. Tonček tudi ni čakal nanjo, da bi mu s Šmarne gore prinesla zlata; Bog ve, koliko sto polonic je že poslal na Šmarno goro, ali še nobena se ni vrnila, vsaj ne z mošnjo. Torej si kmalu polonico in denarje izbije iz glave in spet žvižga in žvižga, da so ga že usta bolela in ustnice niso dajale več pravega glasu. Torej utihne, odreže si leskovo šibo, maha ž njo in poje na ves glas:

„Kaj maramo mi,
Ki smo fantje mladi;
Soldatov primanjka,
Pa pojdemo mi.“

Ali kakor bi trenil, odreže petje in gleda na strmo grivo pod pšenico, vleče na uho in stopa po prstih bliže.

Zdaj udari z nogo ob tla in nekoliko čmrljev izleti iz grive v njegovo nepopisno veselje. Še nekolikokrat pocepta, napravi si hitro cev od pšenične bilke, razbrska travo in mah in najde čmrljevo satje. Hitro posrka med iz njega, in dasitudi ga je dobil le nekaj kapljic, vendar se mu je zdelo bolje, kakor ne vem kaj. Satje spet varno zakrije z mahom ter si napravi skrivno znamenje, da bi jih drugikat ne zgrešil.

Prišedši do gozda malo postoji in premišlja, bi li šel na Preseko gledat mladih srakoperjev ali pa v smrečje mladih veveric, katerih že več kakor osem dni ni videl, ker so bile tako daleč. Sklenil je, da obišče danes veverice, forej zavije po znani stezi v jarek in gre zdaj gori zdaj doli daleč v gozd. Ali ko pride do gnezda, bilo je prazno, prišel je prepozno. Nevoljno spleza s smreke in že se hoče spet obrniti proti domu, kar ugleda na leski kraj steze mlado veverico. „Ta je gotovo iz mojega gnezda“, misli si in jo hoče prijeti, ali smuk! pa je bila na bližnji smreki. Gre za njo in trese na vso moč mlado smreko, da bi jo stresel, in res pade doli, ali predno je bil pri njej, bila je že Bog vedi kje. Tonček hiti za njo in, ne glede na stezo, podi jo po mladem smrečju iz doline v hrib, s hriba v dolino; večkrat je že mislil, da jo ima, ali vselej se mu je izmuznila. Zdaj prideta v star smrekov gozd in tu se mu je izgubila v visokih vrhah. Nekaj časa je še gledal za njo, ali ker je videl, da je ne dobi, zadrevil je še kamen za njo in si mislil sam v sebi: „Pojdi, kamor hočeš, saj tako nisi lepa.“

Ali kod bo šel zdaj domov? Ozira se okoli, kraj mu je popolnoma neznan, tako daleč še ni prišel nikoli. Gre proti strani, kjer se je najbolj svetilo skozi temno smrečje, in res pride kmalu na velik rovt. Daleč okoli je bilo vse posekano in hosta je še ležala okrog. Okoli štorov in hoste je bilo pa vse polno rdečih jagod, tako sočnih in debelih, da takih še ni kmalu videl. Zoblje jih tako dolgo, da se naveliča. Zdaj se spomni bolne matere, iz visoke trave izpukne tri dolge bilke, nabira spet jagode ter jih niza na bilke, da so bile vse tri polne. Nato ga prevzame trudnost, leže pod leskov grm, jagode položi poleg sebe in skozi rdečkaste prste gleda v svetlo solnce.

Ko se obrne, čuti pod seboj nekaj trdega, bil je velik polž s hišo, hitro ga vzame v roko in ga začne nagovarjati in mu žugati: „Polž, polž! pokaži roge, če ne — pa tebi in tvoji materi hišo ubijem.“

To je ponavljal, Bog ve kolikokrat, ali polž je le jezen sline cedil, rógov pa ni hotel pokazati. Tonček mu pa tudi ni hiše ubil, ker je v tem zaspal in polž mu je padel iz rok ter odnesel pete in celo hišo.

Ko se prebudi, skoči pokonci. Bil je še dan, ali solnce se je že skriló za grajski gozd. Jelo ga je skrbeti, vse mu je bilo neznano, na vse grlo je jel upiti, ali nihče se ne oglasi, okoli njega je vse tiho, le še detal teše in kljuje po drevesu, da se sliši daleč na okrog. Groza ga izpreleti, ko pomisli, da bo moral morebiti prenočiti v gozdu. Vse, kar je kdaj slišal o strupenih gadih, o veliki beli kači, ki v demantovi jami liže kamen, vse to mu je prišlo zdaj na misli. Gozd si je mislil poln medvedov, risov in volkov, ki pridejo z nočjo in ga s pipcem vred pojedó. In kaj poreko mati? Bridko začne jokati in teka po rovtu semtertja, da bi našel kako stezo. Najde jo in jokaje teče po stezi dalje, vedno se oziraje, ali mu je volk že za petama. Volka se je bal bolj kakor medveda, ker je rekla stara Logarica, da medved človeku ničesar ne stori, če se potuhne in dela, kakor bi bil mrtev. Ali kaj mu pomaga ta vednost, ker ne pozna ni volka ni medveda, le slišal je o njih, videl pa ni nobenega. V smrečju se je jelo že mračiti, kar zasliši psa lajati. Sicer bi se bil morebiti ustrašil, ko bi bil slišal v gozdu psa lajati, danes mu je pa srce od veselja utripalo. Na njegovo upitje kmalu priskače velik pes in za njim se prikaže ženska, z mehom moke na glavi.

„Kam pa greš?“ vpraša ga žena.

„Domov,“ odgovori Tonček in si z rokama briše solze.

„Kam domov?“ povpraša žena dalje.

„Domov, k materi.“

„Kje pa so tvoja mati?“

„Pri Logarjevih v bajti.“

„Si mari Marjetin?“

„Da, moji materi je Marjeta ime.“

„Ali kako si pa prišel le-sem? Ti ne greš proti domu, ampak naravnost od doma strani.“

„Izgubil sem se,“ odgovori deček in spet začne ihteti.

„Nikar se ne jokaj, pojdeš pa z menoj. Domov pred nočjo tako ne moreš priti, ko bi tudi znal pot. Nič se ne boj, kar pojdi z menoj!“

„Kje pa ste Vi?“

„Ni več daleč do nas, pravi se pa pri gozdarju.“

„Kaj ne, jutri pojdem pa domov?“

„Kadar boš hotel. Saj poznam tvojo mater.“

Tonček je bil s tem zadovoljen in je šel za ženo, v eni roki je nesel jagode, namenjene materi, z drugo je pa odganjal psa, ki je skakal okoli njega in po vsej sili hotel duhati jagode. Zdaj prideta iz gozda, gresta čez veliko senožet, in ko zavijeta na desno pod breg, zapazil je Tonček gozdarjevo hišo, ki je stala prav na samem. Ko sta bila že prav blizu, priteče majhna, kaka štiri leta stara deklica njima naproti.

„Teta, strašno dolgo Vas ni bilo!“

S temi besedami se oklene deklica tete; ko pa ugleda tujega gologlavega fanta, stopi malo nazaj in z začudenjem pogleduje zdaj njega, zdaj teto. Tonček ji poda bilko jagod in kmalu se je sprijaznila ž njim.

2. Gozdarjeva družina.

Jurij Kočmur, navadno le kratko Štempihar imenovan, ker je bil, dasitudi ne velik, vender močen kakor medved in trden kakor gabrova grča, bil je gozdar mihovljanske graščine, kakor je bil prej njegov oče in pred očetom njegov ded. Gozdarjeva hiša je stala v gozdu, daleč od drugih ljudi; do bližnjega sosedu je bilo dobre pol ure hoda, torej so gozdarjevi le malokdaj prihajali med ljudi, posebno Juriju je bilo videti, da se rad ogiblje svojih sosedov. Če bi bil moral koga srečati v gozdu, umeknil se je najrajši v šumo in je šel svojo pot. V gozdu je bil porojen, v gozdu vzrejen, iz gozda ni prišel dalje, kakor do farne cerkve, in to samo o največjih praznikih, in pa v mihovljanski grad, kamor je šel časih po opravkih. Ker je živel vedno le v gozdu med borovci in med skalami, postal je sčasom surov kakor bor in tih kakor skala. In da po pravici povemo, tudi ni nobeden iskal njegove družine; ljudje so se ga skoro bali in dasitudi mu razen osornosti njegove nihče ni vedel kaj očitati, bil je vendar vsak vesel, da ni imel ž njim nobenega opravka. Sploh je šla govorica, da je Jurij bogat, da mu je oče zapustil polne lonce belih petic in trdih tolarjev; ali možje so le zmajevali z glavami, češ: če res kaj ima, ni prišel do imetja po poštemu potu. O njegovem očetu je bilo sploh znano, da je bil v zvezi s tihotapci, ki nosijo tobak s Hrvaškega, da jih je vodil on, ki so mu znani vsi poti in vse steze notri do hrvaške meje; in ljudje so vedeli pripovedovati, kako

je znal on voditi za nos „kuščarje“ — tako so imenovali mejne stražnike, ker so imeli zeleno obleko — in odtod je vse njegovo imetje. Tudi na Jurija je letela sumnja, da podpira tihotapce, v mraku in po noči so videli ljudje večkrat, da so se okoli gozdarjeve hiše klatile sumljive prikazni, ali ljudje so morebiti več ugibali, kakor je bilo res; pravega ni vedel nihče, in Jurij je bil zvit in prekanjen lisjak.

Njegova edina sestra Mina, ki je našla in vzela s seboj izgubljenega Tončka, bila je bratu v vsem nasprotna, nihče ne bi bil rekel, da ju je povila ista mati. Kakor je bil on osoren in trd, toliko prijazna in dobra je bila ona. Berač, ki je sicer le redko zašel v to samoto, bil si je v svesti, da ne pojde prazen od hiše, ona ga je obdarila navzlic bratu, rajša bi si bila sama kaj odrekla, nego da bi morala gledati, kako drug trpi lakoto.

Ko jima je umrl oče, jel se je Jurij, akoravno že precej v letih, šele ozirati, da bi dobil gospodinjo; ali povsod mu je izpodletelo, vsaka mu je odrekla. Naposled je snubil sicer siromašno, ali lepo in dobro Ančko, hčer pijanega kajžarja. Ančki se je krčilo srce, če si je le mislila, da bo žena starega gozdarja; ali Ančke niso mnogo vprašali. Pri poliču vina sta naredila z očetom, in sivi jastreb je peljal plaho golobico v svoje gnezdo in se ni dosti menil za to, če so tudi ljudje govorili, da je oče prodal svojo hčer. Ančka, dasitudi se ji pri gozdarju ni godilo ravno slabo, vendar ni imela nikoli prav vesele ure v gozdni samoti; tolažilo jo je le to, da ji je bila Mina dobra prijateljica, ki je izkušala po svoji moči lajšati ji težki stan. Ali vendar se je videlo mladi ženi, kako vene in hira. Dve leti potem je Juriju povila hčerko, katero so krstili po materi: Ančica. Mina jo nese bratu, ki je tisti dan popoldne prišel iz gozda, naproti pod cve-točo češnjo, ki je stala pred hišo. Tisti trenutek, ko mu jo Mina položi v naročaj, se je Juriju nekako ogrelo srce in takrat je videla Mina prvikrat, da mu je solza oživila oko, ki je bilo sicer mrtvo in suho. Toda Ančka je čim-dalje bolj pešala in čutila je v srcu svojem, da ne bo vzredila svoje hčerke. Večkrat, ko je z nežno Ančico v naročaju sedela z Mino pred hišo v češnjevi senci, priporočevala je s srčnimi besedami Mini, naj bo ona mati zapuščeni siroti in zraven so ji vroče solze kapale na cvetoča lica smehljajočega se deteta. Mina jo je tolažila, kolikor je vedela in znala, ali na licu mlade matere je vendar brala, da zanjo res ni mnogo upanja. Pozimi je

vedno bolj slabela, in ko se je nove pomladi spet usipalo belo cvetje raz češnjo, ugasnila je Anka, Jurijeva žena.

Njena smrt je potrla gozdarja huje, nego bi bil kdo mislil. Sicer ni nikomur tožil svoje bridkosti; ali od tistega časa je postal še bolj tih in osoren; le hčerke se je oklenilo njegovo srce, zanjo je delal in se trudil noč in dan. Kakor še nikdar prej, hlepelo je zdaj njegovo srce po denarju, navdajala ga je edina misel, da si bo njegova hči nekoč med najbogatejšimi snubači mogla izbirati moža, dasitudi je hči surovega gozdarja, katerega se vse ogiblje. Zdaj je tudi zapazila Mina, da ponoči večkrat izostaja, in jeli so takisto dohajati ponočni gostje, katerim je gozdar sam stregel z vinom, kruhom in suhim mesom. Mini se je dozdevalo, kaj delajo ti možje, ali ni si upala nič reči, tudi ni nobenega videla, ker so bili v veliki izbi, ona z Ančico pa na drugem koncu.

Ko je tisti večer Mina pripeljala Tončka s seboj, Jurija še ni bilo doma. Mina skuha večerjo, ki je posebno Tončku dobro šla v slast, in potem spravi otroka spat, sama pa je čakala brata.

Prišel je pozno in, kakor po navadi, slabe volje.

„Zakaj ne greš spat? Kolikokrat sem ti že rekel, da me ni treba čakati; večerje si že sam najdem, če mi je je treba.“

„Saj še ni dolgo, kar sem spravila otroke v kraj.“

„Kakšne otroke? Le enega imam.“

„Nocoj sta dva.“

„Pa ne, ko bi bila vzela spet kakega pritepenca? Veš, da tega ne trpim.“

„Ne bodi tako neusmiljenega srca! Bog ve, kako se bo še tvojemu otroku godilo.“

„Okoli ljudi mu ne bo treba hoditi in prositi.“

„Tega ne moreš govoriti; ali ne veš, da je vse v božjih rokah?“

„Pomagaj si sam, in Bog ti bo pomagal.“

„Jurij, Jurij! Ne govori tako!“

„No, povej! kdo je pod mojo streho?“

„Tonček, uboge Marjete sin.“

„Marjete? — Vdove?“ hitro povpraša gozdar in povzdigne glavo. „Kaj ga je prineslo le-sem? Je pa že prišel beračit.“

„Ni prišel beračit ne. Ko sem nesla iz mlina, našla sem ga v gozdu pod novim rovtom; revež se je bil izgubil, in ker je bila že skoro noč, vzela sem ga s seboj.

Nikar se ne boj, ne bo ti delal škode. Saj smeš enkrat tudi kaj dobrega storiti.“

„Saj nikomur ničesar žalega ne storim.“

Gozdar si podpre glavo z obema rokama in nekaj premišljuje.

„Ali je Marjeta še bolna?“ povpraša spet čez nekoliko časa.

„Seveda je, in menda tudi nikoli več zdrava ne bo. Že deseti teden teče, kar ne more s postelje.“

„Njej se zdaj tudi utepa. Zakaj ni bila pametna, ko jo je iskala sreča.“

„Misliš, ko si jo ti snubil. — Bog ve!“ pristavi Mina bolj sama zase.

„Koliko je fant star?“

„Blizu sedem let.“

Gozdar se spet zamisli, porine od sebe večerjo, ki jo je Mina postavila predenj, in dolgo sedi molče. Naposled vstane in reče sestri: „Dokler Marjeta ne ozdravi, fant lahko tu ostane.“

„Sam Bog ti je dal to dobro misel.“

Mina je šla v kamrico, kjer sta mirno spala otroka: vsakega še enkrat prekriža in potem tudi sama leže k pokoju. Veselje ji je navdajalo srce, ko je videla, da je storila dobro delo in hvalila je Boga, ki je tudi bratu naposled omečil trdo srce.

Drugo jutro otroka zgodaj vstaneta in Mina ju vede k studencu, ki je ne daleč od hiše curel v veliko korito. Tu se vsi umijejo in zunaj pod milim Bogom odmolijo jutranjo molitev. Potem gredo v hišo, kjer je gozdar že sedel za mizo in pregledoval svoje lovske priprave. Tonček je boječ ostal blizu vrat, grizel nohtove in ogledoval gozdarja, ki mu ni prav nič ugajal. Zdel se mu je strašen, posebno zato, ker je imel velike obrvi, ki so mu kakor metle sršele iznad majhnih sivih oči.

„Kako ti je ime?“ povpraša ga gozdar.

Tonček se je prestrašil gozdarjevega glasu, ker se mu je zdelo, kakor bi iz soda govoril.

„Tonček mu je ime,“ odgovori namesto njega mala Ančka in vleče fanta za rokav od vrat naprej.

„Tvoja mati je bolna, kaj ne?“ vpraša nadalje gozdar.

Te besede so Tončka neznano zbudle. Tako razžaljivo še nihče ni govoril o njegovi materi, vsakdo je rekel: „Mati so bili, so rekli, pojdejo i. t. d.“

„Jaz grem domov k materi,“ obrne se s solznimi očmi proti Mini, ki je zdaj stopila v hišo in vzame s kljuke dve bilki jagod, ki so bile namenjene materi.

„Če boš priden, pa ostani pri nas, da mati ozdravi,“ pristavi gozdar z mečjim glasom.

„Žakaj pa Vi pravite moji materi ,ti‘?“ obrne se Tonček jezno proti gozdarju.

„No, no, saj to ni taka pregreha! Časih sva bila znana.“

Mina prime fanta za roko, pelje ga ven in mu da jesti, kar ga je z gozdarjevo hišo spet sprijaznilo, in kmalu, ko je gospodar odšel od doma, bil je Tonček spet vesel in ni več mislil na dom, kjer niso znali tako dobro kuhati in niso imeli takega kruha, kakor pri gozdarjevih.

Opoldne po obedu se Mina napravi, naloži košarico z živežem, preskrbi otroka s kruhom in česnjami in gre obiskat bolno Marjeto.

Bolna vdova in tudi Logarjevi so bili v strahu, ko zvečer Tončka ni bilo domov. Pa so si mislili: morebiti je dobil koga iz vasi, bo že jutri prišel — ali Tončka le ni bilo in senca pred bajto je kazala, da je poldne že davno minilo. Vdovo je jelo skrbeti, kaj je s fantom. Šele Mina jo potolaži, ko ji pove, kako in kaj.

„Pusti fanta pri nas,“ nagovarja jo Mina, „dokler ne ozdraviš; saj je preskrbljen in verjemi mi, da bom pazila nanj, kakor bi bil moj.“

„A Jurij?“ vpraša vdova s takim glasom, da se je videlo, da v njega nima mnogo zaupanja.

„Jurij je sam rekel, naj ostane. Ni več tak, kakršen je bil.“

Vdova je poznala Mino, da je poštena in pobožna žena; torej ji je lahko z mirnim srcem zaupala sina, ki ji je v vsej bolezni delal velike skrbi.

Tonček je tedaj ostal pri gozdarjevih in se je kmalu privadil. Z Ančko sta se igrala na vrtu in na koritu; pasla sta kravo Brezo in petero ovac, zvečer jima je pa Mina pravila prelepe povesti in zgodbe iz Svetega pisma. Le z gozdarjem se ni mogel prav sprijazniti, vedno ga je obhajala neka groza, kadar ga je Jurij od strani pogledal izpod košatih obrvi. Med vsemi rečmi mu je pa pri gozdarjevih najbolj prijalo to, da so imeli dosti jesti. Poleti, ko so bili daljši dnevi in lep pot, hodila je Mina z otrokoma vsako nedeljo v cerkev, kamor je bilo zanje, ki niso hitro hodili, več kakor eno uro hoda vedno po gozdu. Jest so si nesli s seboj in so ostali v cerkvi do popoldne, da

je vse minilo. Vsak teden so tudi po enkrat šli obiskat Tončkovo mater, ki je pa prihajala vedno slabejša. Mina in Logarjevi so uvideli, da ne bo več dolgo, le ona je imela vedno upanje. Mini se ni prav nič čudno zdelo, ko je jeseni prišla Logarjeva hči ponjo in po Tončka, naj le hitro gresta, če hočeta mater še živih videti. Na poti so jih srečali gospod, ki so šli ravno od sv. obhajila nazaj.

Vdova je bila že prav slaba, ko pride Mina s Tončkom. Poda ji roko in govori s slabim, tresočim glasom: „Mina, z menoj gre h koncu, ali naj se zgodi sveta volja božja! Priporočam ti svojega sina; zdaj razven tebe nima človeka na tem svetu, ti mu bodi mati — glej, da bo kdaj pošten človek. Kar si mu že zdaj storila dobrega in kar mu še boš, poplača ti Bog, pri njem v svetih nebesih bom prosila zate.“

Ko je Tonček slišal mater tako govoriti, pade k peči na klop in joka tako bridke in grenke solze, kakor še nikoli poprej. Nikoli mu še ni bilo tako hudo pri srcu, hotelo mu je počiti od neizrečne bridkosti.

„Oh, mati, mati, nikar še ne umrite! Saj bom priden, saj Vas bom ubogal,“ prosi Tonček ihte se, hiti od klopi k postelji ter se oklene matere, ki se je z Minino pomočjo nekoliko sklonila na postelji. Sinove besede so ji trgale srce. Vsi, ki so stali okoli, vsi so tiho jokali.

„Tonček, sin moj ljubi!“ izpregovori spet mati, „bodi priden — ubogaj Mino — kakor bi ona — bila tvoja mati. Rad delaj — rad moli — Boga ne pozabi — moli zame — Tonček — —!“

Mati trudna omahne, sklene roke, zatisne oči — in zaspi za vselej.

Tonček je sirota brez očeta, brez matere.

3. Sirota.

V gozdarjevi hiši so Tončku hitro tekli dnevi. Pozimi, ko jih je zapadel sneg, niso mogli skoro nikamor iz hiše in Mina je za tačas ustanovila malo šolo, Tonček in Ančka sta se učila od nje brati in Tončku je šlo učenje tako dobro od rok, da je o Veliki noči za piruhe dobil od Mine molitvene bukvice, na katere je bral, kadar so šli v cerkev.

Prišla je spet pomlad, sneg je skopnel po dolinah in jarkih in Mina je z otrokoma spet vsako nedeljo hodila k službi božji. Neko nedeljo popoldne so gospod

s propovednice razlagali četrto božjo zapoved, posebno so poudarjali dolžnosti, ki jih ima dober otrok do svojih roditeljev: rekli so, da otrok nikdar ne more povrniti očetu in materi, kar so storili zanj, ko se še zavedel ni. Tončku je segel nauk v srce, ni še kmalu tako zvesto poslušal božje besede, kakor danes. Živo se je spominjal dobre svoje matere, toda v pridigi je bil govor tudi o očetu. Ali on ne ve za svojega očeta, ker ga nikoli ni videl. Mati niso skoro nikoli govorili o očetu, le toliko se je spomnil, da so ga učili moliti tudi za ranjkega očeta, drugega ni vedel ničesar o njem. Ko je minila božja služba, ostal je Tonček še v cerkvi in je molil za ljubo mater in za očeta, katerega še poznal ni. Ljudje so se že skoro vsi razšli, le nekatere ženice so semtertja še čepale po klopeh, med njimi tudi Mina, ki ni hotela Tončka opominjati, da bo treba iti domov, ker je videla, kako pobožno moli. Ko stopi iz cerkve, ne gre še domov. Kako bi tudi mogel iti mimo materinega groba, posebno danes, ko je slišal, kaj so storili zanj mati, česar prej še vedel ni. Poklekne na grob, vroče moli in s solzami moči zeleno travo, ki pokriva njegovo predrago mater. O kako rad bi jim še enkrat pogledal v blago lice, kako rad bi jih prijel za njih dobre roke! Vse misli so bile le pri materi, na dom ni mislil in še bi bil klečal tu na grobu, ko ne bi bila prišla Mina in ga prijala za roko, rekoč: „Tonček, pojdi, noč bo, moramo iti domov.“

Molče je vstal in šel z Mino. Navadno so se vso pot razgovarjali o pridigi, o tej ali oni stvari, danes je pa molče stopal za Mino, ki je vedela, kaj mu polje v mladem srcu. Tiho so prišli do doma in ko so po večerji sedeli okoli peči, pomakne se Tonček k Mini, prime jo za roko in jo vpraša: „Teta, kje so pa moj oče?“

„Tvoj oče? Kaj, da so ti danes prišli na misli?“

„Bila je pridiga o očetu in materi, ali jaz se ne spominjam svojega očeta, nikdar jih nisem videl, nikdar o njih slišal.“

„Tudi jaz ne vem, kje so, to ve le Bog sam; nič ne mara, da sta oba, on in mati, gori pri Bogu. Ker ničesar ne veš, povedala ti bom o njih toliko, kar vem. Ni sicer mnogo, ali ne mislim, da bi ti kdo znal kaj več povedati.“

„Tvoj oče so bili od nekod iz Tolmina, bilo jim je ime Tone, ravno tako, kakor tebi, in še mlad fantin je prišel sem s svojim stricem, ki je le-tod po naših krajih hodil z malo kramo od hiše do hiše. Prodajal je trakove

in šivanke, žveplenke in kresilne kamene in kar je še takove male robe, ki se potrebuje pri vsaki hiši. Kupčija ni bila ravno veliko prida; ali toliko sta vendar skupila, da sta se preživila. Prišla je potem slaba letina, pozimi je bila velika lakota, da človek tudi za denar ni vselej dobil, kar bi bil hotel. Stričeva kramarija je prišla zdaj prav na nič, vsakdo je le gledal, kje bo dobil kos kruha, da bi se preživil. Spomladi je zbolel kramar in bolezen ga je tudi pokopala. Tvoj oče je tedaj ostal sam, imel je kakih dvanajst let; razven malo krame v košu, ki mu jo je zapustil stric, ni imel ničesar. Domov ni znal in če bi bil tudi znal, kam bi bil pa šel, ker ni imel nikogar na svetu, ni očeta, ni matere, ni brata, ni sestre, le edinega strica in ta mu je zdaj umrl. Gospod župnik so ga prvi čas vzeli k sebi in potem so ga priporočili mihovljanskemu gospodu graščaku, ki ga je vzel v službo ter ga je poslal k svojemu gozdarju Hojniku v Preseko, da bi se pri njem izučil za gozdarja in lovca. Bil je priden in ubogljiv. Hojnik mu je kmalu vse zaupal, in ko se je izučil, vzel ga je za svojega pomočnika in graščak mu je obljubil, da pride na Hojnikovo mesto, kadar ta umrje, kar se je kmalu potem zgodilo. Tvoj oče je bil postavljen za gozdarja v Preseki in tačas se je seznanil s tvojo materjo, ki je v gradu služila, ter jo je vzel za ženo. Kake dve leti sta srečno živela na Preseki.

„Nekega dne — ti si imel morebiti eno leto — gre tvoj oče zgodaj od doma in ga ves dan ni bilo domov. To sicer ni bilo nič nenavadnega pri njem, ki je zvesto opravljal službo svojo; ali ko ga zvečer ni bilo, jelo je vendarle mater skrbeti. Vso noč ga je pričakovala, toda ni ga bilo. Zjutraj vstane ter gre v grad; mislila si je: morebiti so ga ondu zadržali, ali pa ga je gospod kam poslal. Vendar v gradu živa duša ni vedela zanj, nihče ga ni videl. Mati je tarnala in prosila ljudi, da so ga šli iskat, morda se mu je zgodila kaka nesreča. Ljudje so prehodili in preupili ves gozd od kraja do kraja, preiskali so vse jarke in kotle, ali o njem ni bilo nikjer sledu. Mati je v velikem strahu in v bridki žalosti čakala dan za dnevom, da pride morebiti od kakega kraja. Ko je prešlo pol leta in le ni bilo glasu o njem, dobil je drug njegovo službo, in tvoja mati je šla iz Preseke s teboj v naročaju. V gradu bi bila dobila spet službo, ali bilo ji je težko služiti zavoljo tebe. Rajša je šla doli v vas in tam je delala pri ljudeh, kolikor je mogla, da se je po-

šteno preživila. Pozneje se je preselila v Logarjevo bajto, in ko si ti malo odrasel, hodila je laže za delom, dokler je ni potrla bolezen. O tvojem očetu se tudi pozneje ni nič zvedelo, kam je izginil. Naposled so mislili, da se mu je zgodila kaka posebna nesreča, da ga je morda kaka zver raztrgala. Ti pa najbolje storiš, če boš večkrat zanj molil.“

Toliko je vedela Mina Tončku povedati o njegovem očetu. Ves čas, ko mu je Mina pripovedovala, gledal ji je verno v obraz in solza za solzo mu je kapala na lica.

Gozdar je slišal zadnji del Minine pripovedi in ko sta šla otroka spat, očital ji je, zakaj to pripoveduje fantu, ker ga pozna, kako je mehkega srca.

„Prosil me je, da mu povem kaj o njegovem očetu, ki je bil gotovo pošten človek in napačnega nisem nič povedala.“

„Ve ženske nimate miru, če se vam vedno ne giblje jezik.“

4. Gozdarski učenec.

Brez posebnih prigodb je minilo leto za letom. Sedemkrat je že cvetela češnja pred gozdarjevo hišo, kar je bil Tonček izgubil svojo mater. Fant je rasel tako veselo, da je celo gozdar Kočmur imel veselje ž njim. Bil je visok in tanek kakor jelka in uren in gibčen kakor jelen. Po imenu je že poznal vse živali in vse ptice v gozdu, znal je za njih gnezda, vedel je njih navade in svojstva. Poznal je tudi vsako drevo, vsak grm, in ne le samo, dokler je bil še zelen na deblu, ampak tudi vsak posekan in obdelan les.

Kadar je bil Tonček dorasel štirinajst let, ravno na njegovega godu dan, ko je Mina po obedu pospravila z mize, nagovori ga gozdar:

„Tonček, ti si danes izpolnil štirinajsto leto; velik si že in dosti močen, zmerom menda ne boš delal mlinov pri studencih, vedno ne boš iskal ptičjih gnezd, enkrat se boš moral vendarle lotiti kakega dela. Povej mi, kaj te najbolj veseli?“

Tonček dozda še nikoli ni resnično mislil, da bo tudi on moral kdaj kaj biti. Življenje v gozdu, kjer je takorekoč živel vse svoje žive dni, to se mu je tolikanj priljubilo, da za poljsko delo ni imel nikakršnega veselja. Rajši bi streljal zajce in jerebice, ali pa bi zasajal drevesa, nego da bi ledino kopal ali praho oral. Najmanj ga je

pa veselilo rokodelstvo, za šilo ali za šivanko bi ne bil prijel po nobeni ceni, rajši bi bil pobegnili; kam? seveda tega še sam ni vedel. Ko ga je tedaj danes vprašal gozdar, kaj ga veseli, odgovori mu: „To bi bil rad, kar ste Vi.“

„To so tudi moje misli; za to boš dober, ker si trden in že vaje takega življenja. Z gospodom graščakom sem že govoril; dovolil je, da se učiš za gozdarskega hlapca, in sicer pri meni. Pozneje utegneš iti tudi drugam, da boš videl, kaj druge znajo.“

Nato gozdar vstane, sname s kljuke majhno puško in vso drugo lovsko pripravo in mu vse da v roke, rekoč: „Na! Tu imaš puško in kar je še treba zraven, od danes je puška tvoja. Kako se ž njo ravna, to že veš in lahko vidiš pri meni.“

Tončku so se od veselja svetile oči in ves obraz se mu je smejal, ko je puško prijel v roke.

„Ali predno te izpustim v gozd,“ povzame spet gozdar besedo, „moram ti še nekaj povedati in to si dobro zapiši v glavo. Kar tebi ni mar, za to bodi slep in gluhi in molči kakor skala. Le jaz sem tvoj gospodar, nihče drug, ne v tej hiši, ne zunaj. Le meni poveš, kar vidiš in slišiš — če te bom vprašal. Kar se zgodi v gozdu, to ostani v gozdu! Tako! Si me li razumel? Zdaj mi daj roko! Bog te vzprimi!“

Oh, kako veselje je občutil Tonček, ko je prvič na puško na rami stopil čez prag! Mina in Ančka, ki je tudi že bila v dvanajstem letu in je zdaj Mini pomagala pri domačih opravilih, gledali sta z zadovoljstvom za zalim mladim gozdarjem. Učil se je vsemu, česar je treba vedeti gozdarju in lovcu, na primer kdaj se pobira seme, kdaj se seje, kako se trebi mladi gozd, katero drevo se sme sekati in kdaj, kako se kuha oglje, kako se dela kopa, in še več drugih reči. V svojem okraju je takorekoč poznal vsako drevo. Vse, kar mu je rekel gozdar, vse si je dobro zapomnil in graščak sam je imel veselje s fantom, če je prinesel v grad kako divjačino ali kako redko ptico. Ančki je vsak čas kaj prinašal, zdaj lepih dišečih rož, ki se dobe le daleč v gozdu, zdaj šopek prvih rdečih jagod, kako lepo pero ali kako drugo malenkost.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rasle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, bil je okrogel kotel in sredi njega globok prepad, Hudo brezumno imenovan. Tega kotla se je stari gozdar vedno ogibal, povsod je vodil Tončka, le v ta kraj ga ni peljal, a Ton-

ček bi bil posebno rad videl ta kraj, ker so ljudje veliko govorili o njem. Pravili so, da je strašno brezdno, kamor se more iti le po dolgi vrvi. Neki ubog oglar, ki je pod krivo tiso kuhal oglje, slišal je neki večkrat ponoči iz Hudega brezdna prijetno ptičje petje, mnogo lepše, kakor vsaka godba. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahu, vzame dolgo vrv, priveže jo za staro smreko in se po njej spusti v brezdno. Prišel je v ozko temno luknjo, po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gore od samega čistega zlata in dragih kamenov, po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po polju rase tako sadje, da pri nas še nimamo imena zanje. Tu stanujejo neizrečeno majhni ljudje, največji so samo po dve pedi visoki, govoriti ne znajo, ampak neznano prijetno pojo, da ne zna pri nas nobena ptica tako. Oglar je hodil tu okoli in je užival rajsko veselje, ali to ni trajalo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica, z jeklenim kljunom in železnimi kremplji, oči so se ji pa svetile kakor živi ogenj. Ko je letela, delala je takšen šum, kakor bi se bližal velik vihar. Oglar jo ugleda in se prestraši, ptica leti naravnost proti njemu, hoče ga kavsniti z jeklenim kljunom in zagrabit z železnimi kremplji, ali on beži pred njo in ona za njim. V srečo najde luknjo, po kateri je prišel na ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza spet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime zanj, raztrga se kakor pajčevina, vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel? Po strmih pečinah je nemogoče splezati na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, vzdvigne ga na perotih svojih, nese ga iz brezdna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Potem se spet zapraši v brezdno nazaj, v tem trenutku se je zemlja stresla, stare smreke je vil veter kakor travne bilke, skalovje se je podiralo za ptico, smreke so pokale in letele za njo v brezdno. Oglar se je prekrižal in pri tej priči je vse nehalo. Šel je iskat svojega kopišča, ali ni ga našel, vse je bilo z grmovjem zaraslo in vse okoli se je izpremenilo, le stara tisa je še stala tu, kakor prej. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je prinesel iz spodnjega sveta in potem gre domov. Ali tu ni nobenega poznal in ljudje njega ne. Njegova žena bila je že umrla; sin, ki je ležal v zibelki takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezdno, bil je zdaj osemdesetleten starček in je kašljal za pečjo. V tem, ko je on en sam trenutek preživel na onem svetu, v tem se je tu gori izpremenilo toliko, mi-

nilo je toliko let. Oglar je živel še toliko časa, da je povedal, kje je bil in kaj je videl in potem je umrl. — To so pravili ljudje o Hudem brezdnju.

Tonček bi bil rad videl to brezdnjo; večkrat je že gozdarja povpraševal zanje in ga nagovarjal, da bi ga peljal tja; ali gozdar se je vedno ogibal tega mesta in tudi Tončku je rekel, da je nevaren kraj. Tončkova radovednost je bila toliko večja in nekega dne se napravi sam na pot proti Hudemu brezdnju. Bal se ni ničesar, ker je imel nedolžno, čisto srce in je vedel, da je v božjih rokah. Kmalu najde krivo tiso, ki je bila, kakor so ljudje sploh govorili, blizu tri tisoč let stara. Visoka ni bila, ampak toliko debelejša in neznano čudno zrasla. Tonček gre mimo častitljivega drevesa proti kotlu; ki se je nedaleč od tise začel zniževati. Kraj je bil vedno bolj divji, tu ni bilo nikakršnega pota, nobene steze, skala je ležala na skali in Tonček je po vseh štirih lezel čez skalovje. Stare smreke, ki sta jih podrla starost in vihar, ležale so vse križem po tleh.

Zdaj pride do brezdnja, ki je pred njim režalo kakor peklensko žrelo. Kraj je bil res strašen, obkrožalo ga je skalovje, med katerim so rasle visoke temne smreke. Nekatere je veter omajal, z nekoliko koreninami so se še držale plitke prsti, vrhovi so pa nad brezdnom viseči še vedno zeleneli, mnogo jih je pa vihar prekopicnil z roba, in te so gnile v prepadu.

Tonček bi bil rad bolj pogledal v prepad, kamor se je spustil pogumni oglar, v torbo si nabere kamenja in jezdi po smreki, ki je molela daleč nad brezdnom. Odtod gleda doli v globočino, ali ne vidi drugega, le samo temno žrelo. Kamenje, katero je metal v prepad, bobnelo je dolgo v žrelu in slišalo se je, kako je odletavalo od stene do stene. Ko je pometal vse kamenje, gledal je še nekaj časa v črno globočino, potem pleza spet po smreki nazaj. Kar ugleda pod seboj na skalici, ki je kakor dve pedi široka polica visela nad prepadom, med suhim listjem lep nož. Ali kako bi prišel do njega? Doli ne more; ko bi se mu zmeknila noga, ali ko bi se mu izprožil kamenček pod nogo, pokopan je za večno v strašnem prepadu. Nož bi bil pa vender rad imel; misli in preudarja semtertja, naposled se zmisli na precep. Odreže si ravno leskovko, razcepi jo, zleze spet na smreko, oklene se je z eno roko in z nogama, v drugi drži precep in tako nad brezdnom viseč, izkuša ujeti nož v precep. Dolgo

se je trudil, naposled precep vendarle zine in zgrabi nož čez sredo držaja. Tonček pritisne precep, da se je nož dobro zasadil, in ga vleče počasi k sebi in ko ga privleče dosti blizu, prime zanj in izpusti precep.

Nož je bil lep, imel je črne platice, v katerih so bile vložene bele koščene zvezdice in na eni strani sta bili tudi od bele kosti vloženi črki J. K. Sicer se ga je bila rja hudo prijala, ali on ga bo že izbrusil. Njegovo prvo delo, ko je prišel domov, bilo je to, da je v brus vlil vode, Ančko je pa naprosil, da mu je vrtela, in nož se je kmalu začel svetiti izpod rje. Ravno zdaj je prišel Kočmur po trati proti hiši. „Kak lep nož sem našel danes!“ upije mu Tonček naproti in vrti nož v roki, da se je svetil v solnci.

„Kje si ga našel?“ povpraša ga gozdar.

„Bil sem v „Hudem brezdnu“, pa sem ga našel na skalici nad prepadom. Ima pa črki J. K., kakor da bi bil Vaš.“

Ko je gozdar čul besede „Hudo brezdno“ in je videl nož blesketati se v fantovi roki, prijel se je za prsi, zdelo se mu je, kakor bi mu bil kdo porinil nož v srce. Obrvi so se mu naježile in oči izpod njih so se čudno zasvetile. Ta nož mu ni bil neznan. Na Tončkove besede ni ničesar odgovoril, obrnil se je strani, da bi otroka ne videla, kako ga je to vznemirilo.

„Alo! Pojdite jest!“ oglasi se Mina, ki je ravno postavila skledo na mizo pod češnjo. Otroka prideta precej in Tonček pokaže Mini lepi nož in potem ga položi na mizo zraven sebe. Jurij je pa od njih obrnjen slonel ob češnji.

„No, Jurij, pojdi jest!“ opominja ga spet Mina.

„Le jejte!“

„Oh, kako so pa spet sitne muhe“, toži Mina.

„Gotovo bo kmalu dež.“

„Čakajte, jaz grem pa po vejo, da jih bom odganjala,“ reče na to Ančka, zgrabi novi Tončkov nož in kakor srna skoči od mize po bregu na studenec, ureže vejico z grma in hoče nazaj. Zdajci se ji izmakne noga, pade in tako neizrečno zaupije, da je vsem zbolelo srce. Vsi planejo od mize proti njej, ona vstane in stopi nekoliko korakov proti njim, v prsih ji je pa tičal nož in rdeča kri je curela iz rane. Gozdar je bil prvi pri njej, ujame jo v roke, ko pa ugleda nož v njenih prsih, stemnelo se mu je pred očmi, noge so se mu šibile in glava

se mu je povabila. Mina prestreže deklico v svoje roke, potegne ji nož iz prsi, položi jo na trato, glavo ji pa nasloni v svoj naročaj. Ančka je vedno bolj bledela, pri vsakem vzdihljaju je kri curkoma bruhnila iz rane, vzdihnila je še nekolikokrat in ni je bilo več. Njena čista, nedolžna duša se je preselila v nebesa. Gozdar je odrevenel, strmo je gledal na umirajočo edino svojo hčerko, ki je trenutek prej še cvetela v najlepšem cvetu. Ko vidi, da ji pohaja sapa, vrže ga neizrečna bridkost na zemljo, rjove kakor divja zver, ki so ji vzeli mladiče, in se valja po trati.

Kdo bi popisal Minino in Tončkovo žalost? Zdelo se jima je, kakor bi vse to bile le sanje, in šele, ko so jo zagrebli v črno zemljo in so se sami vrnili domov, šele tedaj so čutili, da je bridka resnica.

Gozdar je tiho nosil neizrečne bolečine, ki so mu trgale srce, ali ni zmogel solze; šele ko od pogreba pride spet pod češnjo na nesrečno mesto, zave se popolnoma svoje izgube, solze mu zalijo oči, in te solze so dobro dele njegovemu otrplemu srcu. Na trati poklekne in vzdihne: „Bog, Ti si pravičen! Na otrokih kaznuješ, kar so pregrešili roditelji.“

5. Tihotapci.

Po Ančkini smrti je bilo v gozdarjevi hiši kaj prazno in žalostno. Mina je še dolgo po tej nesreči na tihem jokala, stari Jurij je klavern in potrht hodil okoli in Tončka je bolelo srce, ker si je vedno očital, da je on, četudi nevedoma, kriv smrti ljubeznive deklice, s katero sta preživela najlepše nedolžne dneve. Nesrečni nož je takoj drugi dan nesel spet nazaj v gozd ter ga je treščil doli v „Hudo brezdno“, da se je razletel ob skalovju. Iz gozdarjeve hiše si je želel strani, govoril je s starim, ki je privolil in graščak ga je vzel v grad za lovca. Tonček se je vendarle težko ločil od gozdarjevih, posebno od Mine, ki je vedno kakor najboljša mati skrbela zanj, in tudi gozdarju je bil hvaležen, posebno ker mu nikdar ni rekel žal-besede zavoljo nesrečnega dogodka.

Pred odhodom ga še pokliče k sebi gozdar in mu reče: „Pojdi v grad! Da se boš dobro vedel, tega sem prepričan in upam, da kmalu prideš spet nazaj na moje mesto. Mislim, da me boš trpel pri sebi; ne bi šel rad izpod strehe, pod katero sem prebil vse svoje žive dni, saj tako ne bo več dolgo trpelo. Želel sem si, da bi

stopila še v ožjo zvezo, ali Bog v modrosti svoji je odločil drugače. Naj bo!“

Tonček mu obljubi vse in se ravna strani, ali zunaj na vratih ga še prime gozdar za roko.

„Tonček, kje je tisti nesrečni nož?“

„V Hudem brezdnu, zdrobljen na kosce.““

„Dobro!“

Tonček je šel v grad in tu se je vedel tako dobro, da so ga ne le graščak, ampak tudi vsi drugi radi imeli.

Tonček je že prej, ko je bil še pri Juriju, videl večkrat v gozdu sumljive ljudi, in to vedno tiste; enkrat jih je o mraku srečal pet in vsi so težko nosili. Ponoči so tudi časih prišli h gozdarju in enega, Jernača po imenu, poznal je Tone, ki je vedel, kakšen popravek imajo ti ljudje, in da je Kočmur v zvezi z njimi, ali Tone je bil, kakor ga je gozdar prvi dan poučil, za to gluh in slep.

Neki dan gre Tone zgodaj iz grada, ko se je komaj dan začel delati; bilo mu je naročeno, da ustreli srno. Vedel je, kam se hodijo ponoči past in kod se vračajo v gozd nazaj, ko napoči dan. Sedel je v grm za skalo in gledal v jarek, iz katerega bi morale priti srne. Ali ni jih bilo. Morebiti jih je kdo prepodil; že je mislil vstati s svojega skrivišča, kar zašumi listje, zaslišijo se moški koraki in iz jarka prišopiha po bregu Jernač s težkim bremenom na hrbtu. Že večkrat ga je videl tako nositi, ali danes se mu je čudno zdelo, da ni šel po stezi, ampak posredi hoste in sicer naravnost proti njemu. Ko je bil kakih dvajset korakov od Toneta, ustavi se, skrbno se ogleda na vse strani, potem zavije na desno v majhen kotel, ki je bil zarasel z gostim grmovjem in s kopinami (robidovjem) prepleten. Jernač se je splazil skozi grmovje, ali ni trajalo dolgo, prišel je prazen nazaj in je hitro odšel spet v jarek, iz katerega je prišel.

Tone bi bil rad videl, kje je odložil Jernač veliko culo, vstane izza grma in gre v kotel. Steze ni bilo nikjer videti, skozi gosto grmovje se mora plaziti, gleda na vse strani, pa ne more ničesar ugledati. Že je mislil iti nazaj, ko ugleda pred seboj precej visoko, ostro odsekano skalo, ki pa je bila na sprednji strani popolnoma zarasla, da je človek na prvi pogled še zapazil ni. Tone jo ogleduje od vseh strani in zapazi pri zemlji precej široko luknjo, ki jo je pa bršlin popolnoma zakrival. Odgrne bršlin in vidi, da se luknja notri precej širi in da je kmalu toliko visoka, da človek lahko v njej stoji pokonci. Ko stopi

vanjo, vidi, da je precej prostorna, nekaj svetlobe je prihajalo od zgoraj skozi ped široko špranjo. Bila je to jama, kakor jih je dosti povsod po kraškem svetu. Nos je Tonetu povedal precej, ko je stopil v jamo in pozneje, ko so se oči malo navadile mraku, je tudi videl, kako zelišče je tu spravljeno. Bilo je deset večjih in manjših cul polnih hrvaškega tobaka.

„Dobro so se preskrbeli“, misli si sam v sebi in hoče iti spet nazaj. Že se je pripognil in ravno je hotel odgrniti bršlinovo zagrinjalo, kar se zasliši zunaj praskanje po grmovju. Ali so morebiti tihotapci? Bal se jih ravno ni, tudi je imel puško pri sebi, ali vendar bi mu ne bilo pogodi, ko bi ga dobili v svojem brlogu. Hitro se umakne nazaj, tava ob steni in se stisne v najzadnji kotič, kjer je bilo popolnoma temno. Pod seboj čuti kamen, sede nanj, puško pa položi na koleno. Kmalu se prikaže skozi luknjo Jernač in potegne culo tobaka za seboj, potem pride še en človek, katerega pa Tone ni poznal. On ju je dobro videl, ker je ravno svetloba iz špranje sijala na oba, onadva pa njega nista mogla videti, ker je sedel v črni temi.

„Hvala Bogu! Zdaj smo menda brez skrbi,“ pravi drugi, ki se mu je videlo, kakor bi bil gospodar, Jernač pa le njegov nosač.

„Semi nas vendar ne bodo sledili kuščarji, tukaj smo bolj brez skrbi, kakor doma,“ reče nato Jernač.

„Jaz tudi mislim, da smo jim zmešali sled.“

„Stari Kočmur je vendar prekanjen lisjak; ko bi njega ne bilo, peljali bi Vaše lepo blago zdaj-le kuščarji proti Novemu mestu.“

„Ali ne vem, stari zdaj sitnosti dela, pravi, da vse popusti.“

„Pokažite mu le par zlatih, pa je spet vaš.“

„Vse ničesar ne pomaga, obljubil sem mu jih pet, če mi to-le robo spravi doli.“

„Kar je izgubil hčer, ni za nobeno rabo več. In star je že tudi.“

„Ali vendar se ne boji dveh Jernačev, če si tudi za dve glavi višji od njega.“

„Močen je pa res. — Pet cekinov? pravite. To je lep denar! Ko bi jaz le na pol toliko poznal pota odtod dalje, ko jih poznam odtod nazaj do Hrvaškega, nobeden drug bi teh cekinov ne služil — ali tako, če bi se le pokazal iz gozda, vem, da me imajo kuščarji v pesteh.“

„A Ocvirek?“

„On pozna še menj kakor jaz. Kar je takraj Gorjan-
cev, vse mu je neznano. Bog ve, kako se mu zdaj godi.“

„Kje si ga pustil?“

„Včeraj sva spala pri Petriču pod Raztrganim brdom.
Presneto mi je že predla! Zavohali so naju bili na Pe-
tričevih svislih. Jaz sem predril streho na gorenji strani
in srečno sem jo upihal. Kako se je pa Ocvirku godilo,
tega ne vem.“

„Če ga nimajo v kleščah, mora priti vsak čas. Tudi
stari Kočmur bi moral priti. Ima še nekaj denarjev pri meni.“

„Po denar bo pa že prišel, saj ve, da ste tukaj.“

„Ali si ti že gotov?“

„Sem že, vidite, teh-le šest cul je mojih, pet pa
Ocvirkovih.“

Gospodar plača Jernača, potem vzame iz torbe klo-
bas in steklenico, v kateri je bilo žganje.

„Ravno prav,“ reče Jernač. „Saj sem že zelo
potreben, tretjo culo sem že prinesel od snoči, pa se
danes še nisem otešal.“

Zdaj pride Kočmur in kmalu za njim Ocvirek s culo
tobaka in ga vrže k onim petim.

„Ne! Tega pota pa ne bom tako hitro pozabil!“
izpregovori Ocvirek in sede na culo. „Presneto so me
imeli v škripcih; mislil sem že, da bo to moja zadnja.“

„Povej no, kako je bilo!“ sili ga Jernač.

„Dajte mi prej piti, saj se mi že grlo suši, kako
bom govoril?“

Gospodar mu da piti in jesti.

„Kočmur, ali Vi pa zmerom cesarskega puhate?“
obrne se tihotapski gospodar proti gozdarju, ki si ga je
natlačil pipico.

„Zmerom.“

„Vi bi si vsaj mogli privoščiti boljšega. Ali imate
mari tako tanko vest? Jaz pa le to mislim, zakaj bi mi
kadili za drag denar smradljivca, naši sosedje Hrvatje pa
žlahtno zelišče malone zastonj.“

„Hrvatje imajo svoje pravice, mi pa ne,“ odgovori
na to Kočmur.

„Kaj pravice? Saj smo vendarle vsi pod enim ce-
sarjem.“

„Kar Kočmur stori, to je vse prav,“ reče nato Jernač.
„Že sam sem videl, ko ga je kuščar nagovoril za pipico
tobaka. — Seveda ga je le izkušal.“

„V tem govori pa spet prav“, pritrdi gospodar.

„Naj govorim prav ali ne, nikoli ga še nisem pokusil.“

„E, prenesel si ga pa že veliko. Le tako nedolžnega se ne delaj,“ zavrne ga tihotapski gospodar.

„Saj ne tajim. Res sem ga, pa tudi rečem, da ga več ne bom.“

„Bomo videli.“

Ocvirek se je najedel in napil in Jernač je že komaj pričakal, da bi zvedel, kako jo je zvil njegov tovariš.

„No, Ocvirek! Zdaj pa govori, kako si kuščarje izpeljal na led?“ povpraša ga gospodar.

„Z Jernačem sva spala na Petričevih svislih; zjutraj me nekaj zbudi. Ko pregledam, skoči Jernač kvišku in izgine pred menoj. V strahu tudi jaz skočim na noge, ali nisem videl, kaj je in kam bi se obrnil. Kar zaslišim, da nekdo po lestvici stopa in kmalu se pokaže kuščarjeva glava na lestvi.“

„Alo, alo! Imamo ga!“ zaupije z lestve svojim tovarišem.

„Jaz skočim po svislih naprej, on pa za menoj. Bila je tema, ali ker sem vedel, da je zraven svisel pod, stopal sem prav varno in ko pridem na kraj svisel, primem se za tram in skočim na pod. Kuščar kobaca hitro po slami za menoj — toda stopnje mu zmanjka in kolikor je dolg in širok, štrbonk! prekopicne se na trdi pod. Če si ni razbil glave, nos si je pa gotovo potlačil in ne bo tako hitro pozabil, kdaj je lovil Ocvirka. Jaz hitim na vrata, ali zunaj, čuvši ropot na podu, so hitro priskočili, a ne da bi bili odprli vrata in me prijeli, tiščali so jih bebeci, tiščali, kolikor so mogli. Naslonim se na vrata, uprem se na vso moč, odrinem jih, poderem vse tri kuščarje in smuknem mimo njih. Predno so se dobro zavedeli, bil sem že pod smrekami; eden je še izprožil svoj pihalnik za menoj, pa je menda mislil, da sem vrabec, ker me je s prosom posul. Na, tukaj-le potipajte“ — Ocvirek pripogne glavo, vrat je bil krvav in na glavi so se čutila zrna pod kožo.

„To je dobro, da imaš tako trdo bučo,“ šali se Jernač.

„E, kopriva ne pozebe! Tako hitro me še ne bo konec.“

„Na, tu imaš za svoj strah,“ pravi gospodar in mu stisne nekaj v roke.

„Jaz imam tudi še nekaj dobiti,“ oglasi se gozdar Kočmur.

„Res je, tu imaš svoj zaslužek,“ odgovori gospodar in mu odšteje nekaj tolarjev.

„Ali bi ne hotel še kaj zaslužiti? Vidiš, tu je še dvanajst cul, spravi mi jih doli, kakor veš in znaš, trud tvoj ne bo zastonj.“

„Zastonj ali ne zastonj; rekel sem že, da se ne pritaknem več.“

„Je li to tvoja zadnja beseda?“

„Zadnja moja. Delajte, kar hočete, jaz se ne pečam za nič več.“

„Nekoliko zlatih bi pa morebiti vendar še imelo prostor v tvojem loncu?“

„Četudi. Komu jih bom pa hranil? Saj nimam nikogar, da bi mu jih zapustil.“

„Za poboljšek v starih dneh.“

„Zame je dober sok in krompir in tega mi ne bo manjkalo.“

„Svojeglav si bil zmerom. Ali kdo mi bo to blago spravil doli? Ko bi vedel, da je upati Martinčku?“

„Zakaj pa ne?“ reče nato Jernač. „Saj ti je že nosil in zaslužil bo tudi rad, saj je na denar, kakor mačka na salo.“

„Ali on ima krčmo, ljudje vedno hodijo notri in ven.“

„Toliko varnejši je kuščarjev, nihče ga ne bo imel na sumnji. Previhan je pa tudi toliko, da jim ne bo šel hitro na limanice.“

„Na vrtu ima pa tudi tako pripravno jamnico,“ pristavi Ocvirek, „da ni treba iskati boljšega skrivišča.“

„Kaj pa ti misliš, Jurij?“

„Meni je vse eno! Storite, kakor hočete, saj sem vam že rekel, da se več ne pečam. Če me hočete ubogati, pustite vsi skupaj ta nevarni posel, pa se lotite česa boljšega.“

„Kje se pa denar tako hitro zasluži, kakor tukaj?“

„Pa si nisi nikoli življenja v svesti.“

„Kdor ne vaga, je brez blaga. Ti lahko zdaj govoriš, ko imaš polnega mačka.“*)

„Morebiti bi bilo bolje, da se nismo nikoli videli,“ vzdihne gozdar, vstane in gre iz jame.

„Vidiš ga, starega lisjaka, kako zdaj govori,“ pravi Ocvirek, ko je Jurij odšel. „Naposled nas bo še izdal.“

„Tega se nam ni bati,“ zavrne ga Jernač, „pre-dobro ga poznam. Kar je po nesreči izgubil hčer, izpremenil se je ves, ni ga več spoznati.“

*) Maček je pas, v katerem se shranjuje denar.

„Naj bo, poskusil bom z Martinčkom, pojdimo doli k njemu. Ocvirek, saj ti si tako žejen, to vem.“

„In še kako!“

Vsi trije vstanejo in se splazijo skozi luknjo.

„Hvala Bogu, da so šli,“ vzdihne Tonček. Ves čas je čepel na kamenu v kotu, da ga je že vse bolelo in vendar mu ni bilo žal, da je prišel v ta brlog; mnogo novega je zvedel in to, kar si je prej le mislil, to je vedel zdaj za gotovo. Najbolje se mu je zdelo to, da se jim je Kočmur odpovedal popolnoma. Z druge strani mu je bilo pa spet žal, da bodo Martinčka dobili v svoje društvo. Ni mu bilo toliko do njega, kakor za njegovo hčer Jerico, ki je bila sramežljiva in delavna deklica Tonetove starosti. Ko bi si kdaj iskal žene, tedaj bi prvo povprašal nje, če ga hoče za moža.

Tone je toliko še počakal v jami, da so tihotapci malo odšli, in potem gre tudi on za njimi. Prav dobro mu je delo, ko ga je spet obsijalo svetlo solnce in je spet prosto dihal v čistem zraku.

6. Preseški gozdar.

Spet je preteklo nekoliko let. Tone je ostal v gradu, večkrat je dohajal h gozdarju, ki se je pa vidno staral. Ob nedeljah, ko je prišel iz cerkve, ostajal je tudi rad pri Martinčku, da je govoril s krčmarico in z Jerico, kar pa Martinčku, kakor je bilo videti, ni bilo nič prav pogodu.

Neke nedelje jutro ga pokliče k sebi graščak in mu reče: „Dolgo mi že služiš, in ker sem bil vedno s teboj zadovoljen, zato sem dalje skrbel zate. Veš, da je umrl gozdar na Preseki in Jurij Kočmur v gozdu je tudi že tako slab, da bo treba zanj kmalu namestnika. Izberi si eno teh dveh služb, na izbero sta ti.“

Tone misli nekaj časa. Volitev je bila težka. V gozdu je preživel svoja mlada leta, tudi mu je bilo dolžnost skrbeti za Mino na stare dni in gozdarju je takorekoč obljubil, da bo prišel na njegovo mesto. Ali Preseka je bila prijaznejša, bliže ljudi. Gozdar tako dolgo ne bo živel in Mina se potem lahko preseli na Preseko. Ko vse premisli, reče gospodu: „Za Preseko bi prosil, če je Vaša volja mi jo dati.“

„Saj sem ti rekel, da si izberi!“

„In potem bi Vas tudi prosil, da bi mi dovolili ženiti se.“

„To se že tako ve, da moraš imeti gospodinjo. Od denšnjega dne si prost sedanje službe: kadar hočeš, lahko se preseliš na Preseko.“

Tone se presrčno zahvali dobremu gospodu in še tisti dan govori z gospodom župnikom ter jim pove, da ima službo in da misli snubiti Martinčkovo Jerico, kar je bilo duhovnemu gospodu prav. Ta dan ni šel opoldne domov, ostal je pri Martinčku. Jerici je pa že pri cerkvi vse povedal in ji je tudi rekel, da jo bo pri očetu prosil v zakon.

Po obedu pokliče Tone Martinčka v drugo izbo in mu pove, kaj bi rad. Martinček ga je nevoljno poslušal in zmajeval z glavo.

„Dragi moj, iz tega ne bo nič! Res je, da imaš zdaj neko službo, ali ta služba traja le tako dolgo, dokler je gospodova volja, taka velika gospoda pa vemo, da je muhasta. Danes ali jutri ti lahko reče: pojdi, odkoder si prišel, ne potrebujem te več. Kaj boš pa počel z ženo? Ti si mari misliš: ‚Pojdem pa k Martinčku‘. Naravnost ti povem, to si ti le iz glave izbij. Saj še komaj vem, kdo si in odkod si. Tvoj oče je od nekod prišel, pa je spet nekam šel; kam? to sam Bog ve.“

„Kar se tiče mojega očeta, prosim, da o njem spodobno govorite, bil je pošten človek.“

„No — no! Je že prav, mi pa tudi nismo za plotom rojeni, in kdor bo dobil mojo hčer, dobil bode tudi nekaj cvenka ž njo. Zato bom pa tudi prej dobro pomislil, komu jo bom dal.“

„Jaz ne terjam ničesar od Vas. Le njo mi dajte in vem, da bo šla rada z menoj, moja služba je že taka, da bom ženico lahko pošteno redil.“

„Tudi berač pošteno živi, ali vender berači.“

„Tega meni in ženi moji ne bo treba, ako mi Bog da zdravje. Res nisem bogat, ali kar imam, to sem si zaslužil sam in pošteno!“

„Ali misliš, da jaz nisem pošteno pridobil, kar imam? Kaj misliš, da sem kradel, kaj li?“

Tone migne z ramami.

„Kaj, ti boš z ramami zmigaval, če se o moji poštenosti govori, ti pritepenec!“

Zdaj so prišli neki ljudje v prvo izbo. Tone vzame klobuk, stopi h krčmarju in ga prime za ramo.

„Počasi, prijatelj, počasi! Nikar se ne jezite! Kako pa, ali imate kaj veliko repe v jamnici?“

Krčmar ostrmi in gleda mladega gozdarja, kakor bi ga hotel prebosti z očmi in mu pogledati v srce. Tone ga mirno gleda. Martinček povese oči.

„Z Bogom, oče, zdravi ostanite!“ poslovi se Tone in gre skozi vrata.

Krčmar stopi za njim: „Prijatelj mladi, imejte pamet! Prosim Vas, molčite! Zaradi Vaše stvari bova že še govorila.“

Drugo nedeljo proti večeru je prišel spet Tone k Martinčku, ali njega ni bilo doma, bila je sama Jerica z materjo, on je šel nekam po opravku; kam? same nista vedeli. Bilo je že precej pozno, ko se je gozdar odpravil domov. Ker je bila lepa mesečina, šel je po krajšem potu čez gozd mimo krive tise. Ko pride vrhu klanca, zasliši dalje v gozdu puške pokati. Gozdar obstane in posluša. Kaj to pomenja? Ponoči nihče ne gre na lov. Kaj, ko bi bili tihotapci? Stopi malo hitreje in ravno ko pride do tise, zasliši po poti hitre moške korake. Umakne se v senco in gleda na pot. Zasopel priteče Martinček s culo na hrbtu in hiti dalje. Ko ga Tone spozna, stopi iz sence predenj in ga nagovori: „Oče Martinček, kam pa se vam tako zelo mudi?“

Martinček se ga tako prestraši, da mu pade cula s tobakom na tla.

„O prijatelj dragi, za božjo voljo te prosim, skrij me, reši me, sicer sem izgubljen, že so mi za petami.“

Tone je uvidel, da tu ni časa dolgo premišljevati, zgrabi z eno roko culo, z drugo pa Martinčka, ki se je tresel kakor šiba na vodi, in ga hitro potegne v mlado smrečje. Potem hiti čez skalovje, Martinček pa za njim in šele pri Hudem brezdnu se ustavita.

„Zdaj mora najprej to-le strani,“ izpregovori Tone in vrže culo v brezdno, potem se skrijeta v senco pod visoko skalo, kjer ju nihče ni mogel ugledati, onadva sta pa na razsvetljeni poti videla vse.

Martinček je komaj spet dobil malo sape, že priteče stražnik in za njim kmalu drugi.

„Tu sta zdaj dve poti,“ pravi prvi. „Po kateri je šel?“

„Vse eno, todkaj ali tam,“ odgovori drugi, „ti pojdi na desno, jaz grem na levo, v dolini se snideva pod gabrom. Morava ga dobiti.“

„Če se je pa tu kam skrnil?“

„Mislim, da ne, in če se je tudi, kje ga hočeš iskati ponoči — le naprej!“

Martinčku so se ježili lasje, komaj se je upal dihati, šele ko se je v dalji izgubil glas stražarjevih korakov, upal se je izpregovoriti.

„Prijatelj dobri! Ti si me rešil iz največje zadrege, zdaj pa moraš biti moj zet — hočeš ali nečeš! Prosim te, odpusti mi, če sem te zadnjič razžalil.“

„Že dobro — vse je pozabljeno! Zdaj pa še nekaj!“

„Že vem, kaj misliš. Obetam ti, da ta cula, ki si jo zagnal tu doli, bila je zadnja na mojih plečih.“

Po velikih ovinkih je gozdar izpeljal Martinčka iz gozda in ga spremil do hiše.

V štirinajstih dneh je gozdar zopet snubil Jerico in jo tudi dobil. Dote ni hotel nič več, kakor samo to, kar je imela po materi. Martinčku, ki je pri vsi bahatosti bil vender strašno lakomen na denar, bilo je to prav po godu. V treh tednih je Jerico, ženo svojo, peljal na Preseko.

Eno leto je živel Tone srečno in mirno na Preseki, ko pride neki dan glas, naj gre hitro v gozd, da bo stari gozdar umrl in da bi še rad ž njim govoril. Tone se precej napravi in gre. Gozdar ga je že težko pričakoval in lice se mu je razjasnilo, ko je Tone stopil predenj.

„Mina, pusti naju malo na samem!“ prosi Mino, ki je sedela zraven njega. Ko je odšla, sede gozdar na postelji.

„Tonček, sedi sem k meni in poslušaj me! Moje ure so seštete; čutim, kako me zapuščajo moči in vendar ne morem iti s sveta, predno s teboj ne govorim. Imam ti veliko povedati in moram poseči daleč nazaj. — Ko so mi umrli moj oče, dobil sem njih službo in iskal sem si neveste. Med vsemi dekleti mi je bila mati tvoja najbolj po srcu, ker je bila pridna in pohlevna, ž njo sem mislil, da bi srečno živel. Ali ni mi bila namenjena, vzela je tvojega očeta, gozdarja v Preseki, ki je bil mnogo mlajši od mene. S tvojim očetom nisva bila nikoli prijatelja; še prej se nisva mogla, posebno pa ko je vzel Marjeto, nisva se pogledala. V tistem času sem se seznanil s tihotapci, ki so nosili tobak s Hrvaškega skozi naš gozd. Mene so nagovarjali, da bi jim šel na roko, da bi jim skrival blago in jim je pomagal odnašati, obetali so mi velik dobiček — in pregovorili so me. — Nekoč — bilo je poletni dan zgodaj — nesem mimo Hudega brezdna culo tobaka in ko zavijem okoli skale, stoji tvoj oče pred menoj. Sramota, da me je dobil pri tem poslu, in staro sovraštvo mi je zavrelo srce. Beseda da besedo, naposled

se sprimeva kraj brezdna in se dolgo rujeva. Končno me tvoj oče dobi pod se in od zdaj dalje nisem več vedel in še danes ne vem, kaj sem storil. Le to vem, da je tvoj oče skočil kvišku in strašno zaupil: „Ti si me zaklal!“

„In res vidim svoj nož v njegovih prsih. Kako je prišel nož v njegove prsi, ali sem mu ga jaz zabodel, tega nisem vedel in še danes ne vem. Le toliko rečem zdaj na smrtni postelji, da nisem nikdar imel te misli. Ko to vidim, oh, kako se prestrašim! Skočim kvišku, on si potegne nož iz rane, ali predno sem ga mogel prijeti, omahnil je in padel čez rob v strašni prepad. Tone, jaz sem morilec tvojega očeta in to hudodelstvo sem nosil na duši svoji do denšnjega dne! Bog me je pa tudi kaznoval, kakor sem zaslužil. Ti, sin umorjenčev, našel si tisti nesrečni nož in s tistim nožem se je zabodlo edino moje dete. Oh, koliko je trpela duša moja, nisem ga imel mirnega trenutka! Spustil sem se v prepad, našel sem kosti, pobral jih in zakopal v blagoslovljeno zemljo. Ali to mi ni dalo miru, in ne bom ga imel prej, dokler ne slišim iz tvojih ust, da mi odpuščaš in dokler mi v znamenje sprave ne podaš roke. Tonček, ali je mogoče?“

Mladi gozdar si je podprl glavo in je strmel pred se.

„Tonček, ali mi odpustiš?“

„Odpuščam! Prosite Boga, da Vam On tako odpusti, kakor jaz.“

„Podaj mi roko!“

Tone mu jo poda.

„Zdaj pa lahko umrjem. Pošljite mi po gospoda!“

Gospod so že čakali zunaj, Mina je ponje poslala. Tonček jih je pustil samega z gozdarjem, ki se je spravil z Bogom in potem kmalu v Tončkovih in Mininih rokah večno zaspal.

Pred smrtjo je hotel še Tonetu izročiti svoje denarje, ker jih pa on ni hotel vzeti, izročil jih je duhovnemu gospodu, da jih obrnejo v dobre namene.

Nekoliko let pozneje je pod krivo tiso stalo zidano znamenje. Naslikano je bilo Hudo brezdno in človek, ki pada vanj. Spodaj je bil napis:

„Blizu tega mesta v ‚Hudem brezdnu‘ storil je nesrečno smrt

Anton Robida,

preseški gozdar.

Bog se usmili njegove duše!“

Ni vse zlato, kar se sveti.

I.

Kam si se spet napravil? — Pa čemu bi še vprašala, ker dobro vem, kam si se napotil. Ali ti res ni mogoče nobenega dne prebiti brez pijače?“

Tako je kmetica srednje dobe, sedeča pomladnega dne pred hišo in vijoča prejo, ogovorila moža, stopivšega čez prag.

„Na ‚Log‘ grem pogledat. Pravijo, da mi je zadnja voda na senožet proda nasula. Nobenega silnega dela nimam.““

„Vem, da greš na ‚Log‘, ali ne toliko zaradi senožeti, kakor Dragarjevemu vinu na ljubo. In dela nimaš? O sveta pomagalka! Poglej okrog sebe, ali prav ne kriči vse po gospodarju? Poglej ga sosedu, od ranega jutra ti že dela in bo delal še v mrak.“

„Kaj meni mari drugi ljudje, najmanj pa ta sosed. Čemu li imam hlapca? In če pijem, pijem za svoje, živa duša nima se v to vtikati.““

„Motiš se! Če nobeden drugi ne, imam to pravico jaz, žena tvoja. Zase mi ni, jaz z božjo pomočjo že kako prebijem in pretolčem še ta leta, ki mi jih je Bog namenil, ali za otroka mi je, ta dva se mi smilita.“

„Nič hudega jima ni. Lačna menda vendar nista?““

„Lačna dozdam res še nista in upam, da tudi ne bosta, dokler mi ljubi Bog ohrani zdravje. A poglej ju, kako sta oblečena! Tonček vso zimo ni mogel ne v šolo, ne h krščanskemu nauku in ne k maši. Vsi njegovi vrstniki pojdejo zdaj k prvi izpovedi, samo naš ne. In zakaj ne? Zato ne, ker ni imel in še nima čevljev. Prazniki so pred durmi, a Anica nima poštenega pražnjega krila. O sebi molčim. Tako nizko je padla Čerinova hiša. In poglej

tudi sebe. Ali je kdaj kakšen Čerin ob nedeljah hodil v taki oguljeni obleki in v takih zrabočenih čevljih? Sram te bodi!“

„Pridigati res znaš. Večna škoda, da ne smeš na propovednico. Za čevlje je pa že preskrbljeno. Valje drugi teden pride Strgulčev Ivanec v hišo in pošije vsem, kar bo treba. Anica dobi tudi krilo. Ne boj se, dokler sem jaz še tu, otroci moji ne bodo raztrgani hodili.““

„Kaj ne hodijo že zdaj? In kam še pridemo, ako pojde tako dalje? Pomisli, kaj si imel pred petnajstimi leti, in koliko tega je danes še tvojega. In kaj ostane po tebi sinu, ako boš delal, kakor si začel?“

„Molči! Tega ti ne umeješ. Oddal sem samo nekatere kose, ki so mi bili z nerok. Ne staraj se ti zastran mojega gospodarstva, jaz že vem, kaj delam.““

„Ne veš ne! Tako hudoben vender nisi, da bi z vedenjem in premislekom zapravljal. Srce ti je otrpelo za nas, ti zdaj poslušaš le vinske bratce svoje. Mi doma se potimo in ubijamo, ti pa popivaš in ponoči in podnevi mešaš tiste peklenške podobice. Tvoja žena in tvoja otroka doma oskodevajo*), ti pa druge z vinom zalivaš.“

„Koga neki jaz zalivam?““

„Zalivaš, zalivaš! Jaz sicer ne hodim za teboj, tudi ne povprašujem, kaj počenjaš, a ljudje mi vse prinašajo v hišo, če tudi jih odganjam.“

„No, ali boš s svojimi litanijami skoro pri kraju? Le še povedi, ako imaš kaj na srcu. Danes sem pri volji poslušati te, drugikrat ne vem, kako bi bilo.““

„Kdo drugi ti bo, ako ne jaz? Moram ti povedati, četudi nič ne pomaga. Vsaj srce si olajšam. Tudi sramu nimaš več, vse si vtopil v vinu. V nedeljo ponoči so te pri Dragarju vinski bratje, ki si jim želodce do vrha nalil, naposled izpehali iz hiše in te pijanega vrgli pod kap. A včeraj si vender spet lezel tja in tudi zdaj si se napravil doli. Res, sram te je prav toliko, kolikor volka strah.“

Zdaj mu je bilo preveč. Ugovarjal sicer ni, bodisi, ker je dobro vedel, da je vse res, kar mu žena očita, bodisi, da ga ni bilo volja prepirati se s suhim grlom. Samo nekaj je mrmljal o strupenih babjih jezikih, potem pa je ubral med njivami stezo nizdoli proti ‚Logu‘.

*) Oskodevajo = trpe pomanjkanje (oskoden = pomanjkljiv, nedostaten).

Ne govorili bi resnice, ako bi trdili, da ga ženine besede niso prav nič zbudle. Saj časih, zlasti ponoči, kadar ni mogel spati, vzbujala se je tudi njemu vest in mu govorila skoro tako, kakor žena. Prišli so mu časih celo trenutki, ko je sam v sebi priznal, da ne dela prav in da bo treba kreniti na drugo pot. Volja, poštena volja, da se poboljša, bila je večkrat tu, ali meso je bilo slabo in nikoli ni moglo odbiti izkušnje. A kadar je zopet sedel pri vinu, udušilo je v njem vse dobre nakane.

Blaž Čerin je bil pred leti najtrdnější kmet pod visokim Kolkom*) in še tedaj, ko govori naša pripoved o njem, prištevali so ga, kar se tiče imetka, vedno še bolj-šim. Po očetu je dobil čisto kmetijo z lepimi gozdi. Daleč na okrog nobeden ni imel takih senožeti, nobeden toliko lepe živine. Dokler je stari še živel, bilo je vsem prav, a po očetovi smrti se je vse predrugačilo. Pogostoma je zahajal v bližnji trg**), sprva res po opravkih, ki jih je imel pri oblastvih, pozneje pa tudi večkrat brez potrebe. Tu se je okoli imovitega in radodarnega Čerina jela zbirati žejna in lačna gospoda najnižje vrste. Jedlo, pilo in igralo se je po cele noči, plačeval je navadno vse Čerin, ali „baron Čerin“, tako so namreč te pijavke imenovale kmeta, kateremu je res ugajalo, da se okoli njega suče toliko za čudo ponižne gospode. Čerin je imel toliko zemljišča, da je smel po svojem sam loviti, ali kakor njegov oče, tako tudi on nikoli ni mislil na lov, zdaj pa so ga ti gospodje pregovorili, da je še od svoje razhodne občine vzel lov v zakup. In zdaj se je pričelo tržanom pravo veselje. Ob nedeljah in praznikih je pokalo po dolini, kakor v vojski. Ustrelili ti lovci res niso mnogo, toliko več so pojedli, največ pa popili. Plačnik za vse je bil „baron Čerin“. Njega in njegovo žejno lovsko družbo so poznale vse krčme po dolini. Resnica je, da se je „baronu“ večkrat pripetilo, da ni imel cesarskega denarja pri sebi, a kaj zato? Saj krčmarji so znali pisati in so tudi radi pisali, zlasti, ker jim „baron“ ni na prste gledal, v glavi pa vsega tudi ni mogel držati, dasi je imel dosti dober spomin. Ti krčmarji so bili dobri ljudje in niso pritiskali Čerina zastran plačila. Čakali so, da se je več nabralo, in še tedaj dolžniku ni bilo treba gotovega de-

*) Kolk (Kuk) je gora na kranjsko-goriški meji med Bohinjem in Soško dolino, visoka 2086 m nad morjem. Izpod Kolka izvira Tolminski potok, ki se pri Tolminu izliva v Sočo.

**) Tolmin.

narja šteti. Ti dobrosrčni možje so jemali namesto denarja tudi les. To je bilo Čerinu prav po volji, ker pri tem ni imel nič dela, vse so sami posekali in iz gozda spravili. Pri posekavanju se je pa takšen poštenjak navadno uštel, ali nikoli ne sebi v škodo. In tako je prišel čas, ko so vse pile*) po dolini rezale Čerinove krlje.

Nekega dne pride po naključju v svoj gozd Pod Slemenom, v katerem je dajal krčmarjem sekati. Ni ga več poznal, tako grozno so ti gozdni žužki gospodarili v njem. Mož je sedel na podrto hojo in se prijel za glavo. V srcu mu je vrelo, nobene prave misli ni mogel ubrati. Škodo, veliko škodo so mu napravili. Ali koliko kdo, tega ni vedel. In koga hoče tožiti, ker se pri nobenem ni spominjal, koliko hoj je smel posekati. Oglašala se mu je tudi vest in mu glasno očitala: „Sam si kriv, sam si kriv“. Grozil in rotil se je sicer, da bo vse krčmarje tožil, ali ostalo je le pri grožnji. Nekaj dobrega je vendar Čerinu prinesel ta dan. Lovskemu razgrajanju je bilo konec. Ko se je za drugo nedeljo napovedala znana lovska družba, pričakoval jo je, kakor navadno, toda ne s puško ob rameni, temveč z gorjačo v roki ter je lačne gospodke razgnal z grdimi psovkami.

Tega nobeden ni bil bolj vesel, nego Čerinova žena. Mislila je, da to pomenja popoln preobrat v življenju njenega moža, in nekaj časa je bilo res videti, da bo tako. Ali prehitro je spoznala, da se je varala. Čerin brez vina in brez družbe ni mogel biti. Oboje je nahajal pri Dragarju na „Logu“, najprej vino, a družba je prišla sama ob sebi. Dragar je bil edini krčmar v dolini, katerega se je Čerin prej nekako ogibal, in zato se je Dragar pri njem najmanj okoristil. Tem tesneje se ga je oklenil zdaj. Za njim sta hitro prilezla dva kmeta, ki sta malone že dogospodarila, potem neki žagar, na katerega so imeli orožniki posebno pazko, ker so ga imeli na sumnji, da je v zvezi z laškimi ponarejalci našega denarja, in naposled neki bivši pisar, ki pa je izgubil službo in je zdaj ljudem proti plačilu in vinu delal vsakovrstna pisma. Klicali so ga „dohtar“.

To so bili Dragarjevi stanovitni gostje, pridružila se jim je časih še kaka druga vinska mušica, zlasti kadar je bil Čerin široke volje. Takrat je poleg njega lahko pil vsak, kdor mu je dal dobro besedo. Največ se je pa pri tem okoristil Dragar. Čerin denarja navadno ni imel, in

*) Pila = žaga.

če ga je tudi imel, za vino mu ni šlo iz rok. Tudi hoj ni dajal več sekati, ali prav lahko sta ga pregovorila Dragar in dohtar, da ima preveč sveta, da bi mu bilo samo v prid, ako bi oddal nekoliko manjših kosov, ker bi potem ostalo lahko bolje obdelal. In tako je Dragar, ki si je pred nekaj leti kupil na „Logu“ toliko sveta, da si je nanj postavil hišo, dobil od Čerina zdaj ogradico, zdaj njivico, k letu spet eno in tako dalje.

Ko je zdaj Čerin po senožetih stopal nizdolu proti „Logu“, ni mu bila na misli s prodom zasuta senožet, temveč premišljal je, kje bi dobil nekaj denarja, da bi obul in oblekel sebe in družino. Tisto, kar je ženi govoril o Strgulčevem Ivancu, ni bilo nič res. Nič ni govoril, in denarja ni imel, da bi kupil usnja. A kje ga dobiti? — Pri mesarju ali pri Dragarju? Mesar mu je lani in letos odvedel že toliko živine, da Čerinu samemu ni dalo srce, da bi spet tega moža klical. Torej ostane edini Dragar.

Zdajci ugleda pred seboj starega sključenega moža, ki se je počasi ob palici pomikal v reber. To je bil sosed Volk, mož stare korenine in starega poštenja. Bil je pokojnemu očetu najboljši prijatelj in njega je držal pri krstu. Ta mož je bil Čerinu huda vest. Sicer ni mnogo govoril, vrgel mu je le kako besedo in ga z malimi sivimi očmi nekamo čudno pogledal. Čerinu se je pa zdelo, da mu starec vidi na dno duše in vsaka beseda njegova ga je zapekla kakor živ ogenj. Zatorej se ga je tudi na lepem potu ogibal. Ko je zdaj moža ugledal pred seboj, ni si nič pomišljal, temveč krenil je v stran in skočil v jarek, kjer je curela plitva vodica. Tu je čakal, da bi starec prešel. A živo, dasi staro oko ga je še ujelo, in ko je korakal mimo njega, kričal je glasno: „Hou, hou! volk gre, zajci beže, volk gre, zajci beže!“ Čerina je bilo malo sram, a vendar mu je bilo prav, da je stari šel svojo pot in da se ni dalje vanj zadiral.

Pri Dragarju ni bilo še nobenega gosta, kar je bilo Čerinu po volji. Tem laže se bo dalo govoriti. Pa bahavemu Čerinu danes za čudo beseda ni hotela prav iz grla. Naposled vendar blekne za osemdeset goldinarjev. Ali Dragar danes na tisto uho ni hotel nič prav slišati, češ, da vina mu že še da, gotovine mu pa ne more, ker mu je plačati vino. Čerin ni bil vaje od krčmarjev slišati takih besedi, zatorej je Dragarja nekako neverno pogledoval in stresal z glavo, ali ta je bil danes tudi kratko nasajen in ni dal k sebi. Čerinu se je obesil nos, čemerno se je

držal in nevoljno presukaval izpraznjeni kozarec med rokama. Celo vino mu danes ni šlo v slast. V dober čas vstopi „dohtar“, pogleda Čerina, pogleda Dragarja in takoj je vedel, kaj je med njima. Hitro je posegel vmes, in predno je minilo pol ure, omečil je Dragarja, da je obljubil najprej petdeset goldinarjev in jih potem dodal še deset. A dal jih je samo proti temu, da se z mesta naredi pismo, katero mu za ta dolg in za popito in neplačano vino daje v zalog Čerinovo senožet na „Logu“, katera pa zapade Dragarju v last, ako je v dveh letih ne reši. V tem pa bo Dragar za obresti senožet kosil.

Čerinu so se sprva pogoji zdeli silno trdi, a ko je Dragar predenj položil šest cesarskih podob, pobral jih je in spravil, ne da bi bil še kaj ugovarjal. Poslal je po Strgulčevega Ivanca, katerega v krčmo ni bilo treba dvakrat klicati. Prišel je, ali kakor bi se bilo danes vse urotilo proti Čerinu, stavil se je tudi šivar po robu, češ, da zdaj tako hitro ne utegne, ker ima dela za štiri roke. A ko je Čerin pred žejnega smolarja dal postaviti polič rumenega vina, minila je moža vsa hudomušnost. Zadal je možko besedo, da bo do oljčne nedelje Čerin in njegova družina obuta.

Žagarja tisti večer ni bilo, zato je tudi ni bilo nič igre. Ostala malodobrna družba je bila tiha in poparjena, ker je videla, da Čerin ni pri volji. In res je vstal v mraku od Dragarjevega vina in se je napotil proti domu. Kaj takega se mu že davno ni pripetilo.

Temna noč je padla že na zemljo, ko je prišel Čerin domov. Hlapec in dekla sta bila pri živini v hlevu. V izbi je bila tema, toda v postranski izbici je gorela luč. Čerin vstopi. V izbici ga niso opazili, ker so bile duri priprte in ker je mati z obema otrokoma glasno molila. Čerin postoji za hip in posluša, že je mislil tiho oditi, a prilete mu na uho ženine besede: „Molimo še očenaš za očeta, da bi mu Bog dal ljubo zdravje in ga privedel na pravi pot.“ In otroka sta s tresočim glasom molila za svojega očeta. To je možu padlo na srce. Mehki glas nedolžnih otrok ga je pretresel bolj, nego bi ga bila mogla karajoča beseda grmečega govornika, segel mu je v dno duše. Že je hotel stopiti v izbico, prižeti ženo in otroka k srcu in jim naznaniti, da je Bog uslišal njih molitev in da je že na pravem potu. Ali neka plahost in čut sramote sta mu ustavljala nogo, potihlo gre iz izbe in poišče svoje ležišče. Ali zaspati ni mogel. Premišljal je svoje dosedanje življenje, tako neumno in prazno in tako pogubno dobrima

otrokoma in zlata vredni ženi. In kesanje, pekoče kesanje mu je polnilo dušo. Ako mu to sedanje mišljenje zopet ne izhlapi kakor jutranja rosa na solncu, potem stoji Čerin na odločnem razpotju.

II.

Ko je drugega dne pokal zor, bil je Čerin že iz postelje, poklical je hlapca in mu velel pripraviti orodje, da gresta kopat v ogrado. Hlapec si je mel oči in dolgo ni mogel prav verjeti, da stoji gospodar pred njim. Predno je še žena vstala, šla sta na delo. Dekli je naročil, naj jima Anica prinese kosilo v ogrado. Delala sta ves dan, da ju je pot oblival. Zlasti pri Čerinu, ki se je bil zadnji čas delu odvadil, imel je vsak lasec svoj kanec. Zato mu je pa tudi jed šla v slast, kakor že dolgo ne, in ko je zvečer prišel domov, videl je okoli sebe samo vesele in srečne obraze. Ta dan je bil zadovoljen sam s seboj.

Drugo jutro je bil Čerin spet pri delu. Opazil je, da ima pašnik, ki je na eni strani mejil na ogrado, prav dobro zemljo in da bi se na to stran dala ograda razširiti. Razdril je torej ondukaj ograjo in jel kopati ledino. Kopalo se je težko, ali čimdalje je kopal, tem večje veselje je imel z delom. Zdaj dokoplje do neke kamenene žile, ali kamen je bil mehak in skrilav. Bila je opoka. Že je odvalil nekoliko skrli, ko se mu pod kopačem nekaj zablišči. Čerin se pripogne, pobere skrlico in izlušči iz nje sijajno kocko. Čerina je pogrelo in neka neznanska slast ga preleti pri pogledu te kocke. „Moj Bog, to je zlato, čisto, pravo zlato. Kako bi se drugače tako svetilo, in rumeno je tudi. Tedaj so vendar resnico govorili stari ljudje, ki so pravili, da je v Bogatinu*) polno zlata in da ga Lahi odnašajo na tovore. In če ima zlato Bogatin, zakaj ga ne bi imel tudi Kolk, ki je Bogatinu bližnji sosed.“ Hvaležno pogleda proti nebu in vroča zahvalna molitev mu prikipi iz radostnega srca.

A hlapec je blizu. Ta ne sme o tem ničesar vedeti. Treba ga je odpraviti. Čerin malo pomisli, potem ga pošlje domov po sekiro in mu veli iti sekat leščevja, da se z njim zagradi novi kos ograde. Ko je hlapec odšel, spusti se Čerin na kolena in začne brskati po razdrobljeni opoki.

*) Bogatin, 2008 m nad morjem, leži severozahodno od Kolka na goriško-kranjski meji.

Po dolgem iskanju najde še eno zrno, hitro potem spet eno, še večje. A ko je odvalil novo plast, pobiralo mu je kar oči, zrno je lesketalo pri zrnu. Sname si klobuk in pohlepno vanj pobira dragoceno rudo. Ko je pobral, odkoplje si novo skrilj, za njo drugo. Vsaka je dala nekaj, ta več, ona manj. Tako je drobil opoko in pobiral do mraka ter je nabral do pol klobuka.

A kam pa zdaj z blagom? Domov ne! Živa duša o tem ne sme vedeti, tudi žena ne. Zaklad je treba skriti ali zakopati ga. A kam? Misli, misli. Naposled se domisli duple v stari lesniki, ki je stala v gošči, ne daleč od pota. Tja gre, razprostre svojo ruto po tleh, nanjo vsuje zlato, zvije jo in zveže ter shrani v duplo.

Pri večerji je sedel zamišljen poleg žene. Malo je govoril, jedel pa še manj, dasi je delal ves dan. Znalo se mu je, da ga nekaj vznemirja. Skoro vstane in gre spat. Spat je šel, a spal ni. Vso noč mu sen ni stisnil oči. Vsakovrstne misli so mu rojile po glavi, a vse so se vrtele okoli njegovega zaklada. Bal se je, da bi mu ga ponoči kaka žival ne razbrskala in ne raznesla, in da bi ga kdo pri delu ne bil opazoval in mu zaklada ne pobral. Največ pa ga je skrbelo, kje in kako bi ga spravil v denar. Strah ga je bilo, da bi kakemu sleparju ne prišel v roke ali da bi kaka zvita buča ne izvlekla iz njega, kje se dobiva tako blago. Kam tedaj z zlatom? V Gorico? Ne, v Gorico nikakor! Tam ga kolikor toliko poznajo in prehitro bi se razslulo bogastvo njegovo. V Ljubljano tudi ne. Predolga je pot in tudi prave vere nima do ljubljanskih zlatarjev. Na Laško pojde in nikamor drugam. V Staro Mesto*) ali pa še celo v Videm**). Starski in Videmski zlatarji najboljše poznajo zlato, zlasti pa tisto, katero se dobiva po teh gorah. Kaj niso nekdanj hodili Lahi po zlato v naše kraje? In kdo ve, ali ne hodijo še zdaj! On sam je že večkrat videl kakega neznanega človeka pohajati po teh hribih. Česa bi ti ljudje iskali tukaj, če ne zlata?

Na Laško pojde tedaj. A kdaj? Čim preje, tem bolje, da bo vsaj vedel, na čem je. Precej jutri, ali pa kar zdaj, še pred zorom. Vsaj ga ljudje ne bodo srečavali in izpraševali, kam in po kaj. Skoro popolnoči vstane, obleče se in prebudi ženo, ki preplašena dolgo ni mogla

*) Staro Mesto je Čedad (ital. Cividale) v ital. Furlaniji.

**) Videm (ital. Udine), glavno mesto ital. Furlanije, zahodno od Čedada.

umeti moža. On jo pomiri, pove ji, da mora dva, tri dni z doma, pa da naj je to ne skrbi, na dobrem potu je, ki mu prinese srečo in obilje, ako Bog da. Vroči ji razen desetih goldinarjev tudi ves denar z naročilom, da sebi in otrokoma oskrbi potrebno obleko. Potem vzame iz skrinje staro usnjeno mošnjo, v kateri je pokojni oče hranil srebrni denar, prekriža otroka, seže ženi v roko in odide v gluho noč.

Zunaj je bilo precej tema, a njega to ni motilo, ker znan mu je bil vsak grm, vsak kamen. Na mah je bil pri stari lesniki, izvlekel je dragoceni zaklad in se ž njim napotil nizdolu. Hitro je bil v dolini in potem je urno koračil po gladki cesti. Živ krst ga ni srečal. Ko je v Tolminu zvonilo sveto jutro, bil je že na Volčanskem*) polju. Tu je pretresel svoje zlato v mošnjo, dobro jo zadrgnil in zavezal ter zavil v ruto.

V Volčah je krenil na desno v dolino Kamenico**) in potem se obrnil v breg. Bil je že nekoliko truden, ali ni si dal miru, vedno više in više ga je gnal pohlep. Ko je posijalo solnce, stal je na Dreki in skoraj potem na Slemenu, prav na meji goriške dežele in laškega kraljevstva. Tu si je odpočil. Zleknil se je v zeleno travo, a svoj si zaklad potisnil pod glavo. Tu je ležal na jutranjem solncu in delal načrte in naklepe. Kakih osemsto goldinarjev je za stalno vredno blago, katero nosi s seboj, tudi ko bi je kupoval brat od brata. A koliko tega pa še leži zakrito v njegovi ogradi! Kadar pride z denarji domov, bo prvo, da vrže Dragarju v zobe tista ušiva dva stotaka. Ne bo je Dragar kosil Čerinove senožeti, nikdar ne. Potem si bo natanko ogledal svet, in kar je te zlate žile in ni še njegovo, pokupil bo od sosedov. Kaj bo potem, tega še sam prav ne ve, toliko vendar zna, da bo živel kakor majhen cesar in še celo zlat denar bi koval, ako mu dovolijo.

Tako je sanjaril Čerin na Slemenu in v teh prijetnih sanjah sta mu hitro minili dve uri. Solnce je že visoko odskočilo od gora, ko se je naš zlatokop napotil proti

*) Volče leže kake pol ure od Tolmina na zahodno stran ob cesti, ki pelje proti Gorici.

**) Iz Volč pelje (skozi Kamenico) hribovska pot preko avstrijsko-italijanske meje v Dreko (ital. Drenchia), kakor se skupno zove beneško-slovenska župnija, h kateri spada več manjših vasi: Ovšje Brdo, Kras, Laze, Trinki, Kraj, Prapotnica, Klobučarji, Zavrt in druge. (Trinko, Dom in Svet, 1898, str. 213.)

Bregu*), prvi vasi na beneški strani. Tu si je v krčmi do dobra okrepčal onemoglo telo in se potem razpoložil po klopi ob zidu ter nekoliko zadremal na zlatem, četudi trdem vzglavju. Na daljnem potu se je ustavil še v Svetem Petru**), ker so mu rekli, da ondu bivajo zadnji Slovenci, s katerimi se lahko še po domače govori. A dolgo se tudi tu ni mudil, gnalo ga je dalje v Staro mesto, kateremu pravijo tudi Čedad. Prašen, truden, žejen in lačen je dospel tja še pred solnčnim zahodom.

Dolgi pot ga je močno utrudil, a vender je šel še po mestu. Hitro je prehodil vse velike ulice, a na tem izprehodu naš Čerin ni imel oči za drugega, nego za zlatarske prodajalnice. Našel je dve. Pred eno je obstal in si nekaj časa ogledoval v oknu nastavljene uhane, prstane in drugo zlato lepočo. V žepu je imel pet zrn svojega zlata, skrbno v papir zavitih, ker ni ga bilo volja, kazati zlatarju ves zaklad, predno se nista pogodila za ceno. Eno teh zrn izlušči iz papirnega ovoja, drži je k oknu in je primerja zlatarjevemu zlatu. Ves zadovoljen stisne zrno v pest, ojunači se in pritisne kljuko na steklenih vratcih. V prodajalnici je sedel majhen suh možiček, ki ga ogovori laški. V odgovor mu Čerin pomoli zrno in ga vpraša, če kupi tako blago. Mož presuče zrno v roki, potem stopi k oknu in potegne ž njim po nekem črnem kamenu. Čerin ni obrnil ves čas oči od njega. Zlatar mu vrne zrno in naredi z roko znamenje, da to ni za nič. Čerina je zazeblo pri srcu, vender izmota iz papirja še drugo, prav na štiri ogle urezano zrno, ki se je še posebno lesketalo, in je poda možičku. Ta je pogleda, pa mu je hitro da nazaj, niti na kamenu ga ni poskusil, kar se je Čerinu prav brezvestno zdelo.

„Beži, beži!“ misli Čerin sam v sebi, „ti, človeče, niti ne veš, kako je pravemu zlatu ime; kaj boš sodilo ti, ki v vsej prodajalnici nimaš toliko zlata, kolikor ga je v moji mošnji.“

Nevoljen stopi iz prodajalnice in gre dalje, iskat druge. Našel jo je, in sicer eno, v kateri je bilo nekaj več in lepšega blaga. V njej je stal mož zajeten in trebušen, ali tudi tukaj se mu ni godilo nič drugače. Trebušnjak je sicer za silo še lomil neki jezik, kateri je imel v sebi kako slovensko besedo, ali tudi njega ni bila volja poslušati Čerina in pogajati se ž njim. Ker se je že mračilo, začel je zapirati okna in Čerin, hočeš nečeš, moral je iz

*) Breg je vasica blizu že omenjenih Klobučarjev.

**) Sv. Peter je glavni kraj beneške Slovenije in leži ob Nadiži, kako poldrugo uro severno od Čedada.

prodajalnice, ne da bi bil kaj opravil. Srdit in potrj je šel iskat nočišča v gostilno, o kateri je v Sv. Petru slišal, da je v njej gospodinja Slovenka iz Sedla^{*)} doma. Ker si je bil nje priimek zapisal, našel jo je hitro. „Pri Križu“ — tako se je imenovala gostilna — dobil je dobro jed in pijačo in pošteno domačo besedo, kar mu je posebno ugajalo. Prijazna gospodinja po ženski navadi izprašuje Čerina, kdo je in odkod in pozvedava, kaj ga je privedlo na Laško. Po nekih okoliših pove ji, da ima opravila pri zlatarju.

„Ako kaj kupujete, svetovala bi Vam, da greste v Videm. Ondu se bolje kupi.“

„Ne kupujem, prodajam.“

„No, tudi proda se v Vidmu bolje. Ondu je eden, ki premore pol milijona. Proti tistemu so tukajšnji pravi siromaški.“

Nobena beseda bi Čerinu ne bila bolj ustregla, govorena mu je bila iz srca. Prav tako sodbo je že sam v sebi izrekel o čedadskih zlatarjih, pa naj si bodo suhi ali debeli.

Drugi dan je bila nedelja. Čerin je šel k prvi maši, potem pa je ubral pot proti Vidmu. Po poti se mu pridruži mož, ki je tudi slovenski govoril, kar je Čerina zelo oveselilo, ker ga je že skrbelo, kako se bo pogajal z videmskimi zlatarji, ki bržčas ne znajo slovenski. Pogodila sta se, da mu bo za tolmača, ako mu da dve laški liri, s čimer je bil Čerin zadovoljen.

Prišedši v Videm sta šla takoj na posel. Ne bomo natanko opisovali, kako se jima je godilo pri tem, kako pri onem zlatarju. Kakor bi se bili prej zmenili, vsi so se mu v zobe režali in bili so vsi ene misli in enega govorenja, da to ni zlato, temveč ničvredna železna ruda. Čerinu je upadlo srce, ali iskrica upanja mu je vendar še ostala. In to mu je upihal veliki bogataš, o katerem je govorila krčmarica v Čedadu. Ta mu je za vse blago ponujal pet lir, a ne kakor bi bilo kaj zlata v njem, ampak samo zato, ker so lepi kristali. Ali naš Čerin si misli: „Rad bi me prevaril, pa me ne boš.“ Da bi to bilo železo, tega ni mogel verjeti. Četudi morebiti ni prav samo čisto zlato, nekaj ga je vendar. Kako bi mi drugače ponujal pet lir. Če on ponuja pet lir, vredno jih je morebiti sto.

Tako je modroval Čerin. V tem so zlatarji začeli zapirati prodajalnice, in Čerina tudi ni bilo več volja ho-

^{*)} Sedlo je menda Sedigla (Sedilis), že močno poitaljančena beneško-slovenska vas blizu Tarčenta (severno od Vidma).

diti okoli njih. Tolmač se je tudi poslovil od njega, ko mu je še prej zunaj mesta pokazal krčmo, katere gospodar je bil beneški Slovenec.

Čerin je bil od dolgega pota preveč utrujen, da bi bil mogel še tisto popoldne iti iz Vidma. Potreben je bil počitka. Pohajal in posedal je torej po mestnem vrtu. Žive duše ni poznal, a to mu je danes bilo prav, vsaj ga nikdo ni motil v razmišljanju. Kako je prišlo vse drugače, nego je on mislil! Menil je, da se vrne poln denarja, a zdaj mora paziti na vsak sold, da ga ne izda čez največjo potrebo. Skoparil je zlasti pri pijači. Morebiti kdaj vse leto ni popil toliko vode, kakor zadnje štiri dni. A pri vsem tem začelo ga je skrbeti, kako bo izhajal s potnino. Ne misli namreč vrniti se po najbližjem potu domov. Trdna vera, katero je imel do laških zlatarjev, omajala se mu je po izkušnjah včerajšnjih v Starem Mestu in po denašnjih v Vidmu. Že mnogokrat je slišal, da je Lah samogolten in zvit. Vsi tudi niso enako govorili. Zvečine so res rekli, da je ruda brez vsakršne vrednosti. Ali to pa vendar ne more biti, ker mu je eden zanjo obljubil pet lir. Še v Gorico pojde. Kesal se je, kolikor se je mogel, da ni že sprva šel tja. Jutri bo vstal zarana in se napotil proti Gorici.

Dругega jutra je res koračil po dolgočasni ravani. Rad bi bil sedel na železnico, ali vožnja po njej se mu je zdela predraga. Koliko mu potem še ostane za potrošek v Gorici in za pot do doma? Zatorej je hodil peš. Nebo je bilo oblačno in vse je kazalo na dež, ki je v resnici začel padati, predno je še prekoračil avstrijansko mejo. V Bračanu*) je nekaj časa vedril, pa ker dež ni ponehal, šel je dalje in je ves moker prišel v Krmin. Tu se je okrepčal in dolgo čakal lepšega vremena, a dež je padal vsevdilj**). Čerin je tedaj vzel spet pot pod noge in je o mraku ves iznemogel in do polti moker prišel v Gorico.

III.

Gorico je Čerin poznal. Ni mu bilo torej treba povpraševati po zlatarjih. Prvi na Travniku se mu je zdel prešibak, imel je namreč malo blaga razpoloženega v majhni omarici. Šel je naprej v bližnjo ulico Rastel. Tu je vedel za tri ali štiri. Do prvega je imel največ zaupanja, pri njem je tudi kupil poročne prstane, ko se je ženil. No,

*) Brač an, blizu Krmina, ob laški meji.

**) Vsevdilj = venomer.

zlatar zdaj ni bil sam, imel je dva kupca, a Čerin bi se bil najrajši z zlatarjem pogajal brez prič.

V drugi prodajalnici je sedela gospa in pletla nogavico. Čerin se nevoljno obrne in gre dalje. Tretja je bila zaprta, v četrti je videl spet gospo z nogavico v roki in poleg nje delavca. Za Čerina dvakrat nič. Vrne se spet k prvemu in pri vratih od strani pogleduje v prodajalnico.

Čerin ni opazil, da na drugi strani ulice neki človek kakor senca hodi za njim in ne obrne očesa od njega. Bil je preoblečen policaj. Že na Travniku je videl stati Čerina pred zlatarjevo prodajalnico, a hitro potem ga je opazil v bližnji ulici pred drugim zlatarjem, in zdelo se mu je, da mož neče vstopiti, ker so bili ljudje v prodajalnici. To je bilo policaju sumno. Mož je bil slabo oblečen, moker in blaten, in v roki je imel nekaj težkega v ruti zavitega. Pogleduje za njim in kmalu ga spet vidi stati pred zlatarjem. Kmet sploh ni imel oči za drugo, nego za zlatarske prodajalnice. Policaj je bil vedno bolj sumnjiv. Kaj, ko bi mož nameraval kaj nepoštenega? Ničesar se ne ve. Zadnji čas se je večkrat čulo o takih drznih napadih celo o belem dnevu. Policaj stopi čez ulico, položi roko na kmeta in pozveduje, kdo je, odkod je in česa išče tukaj. Čerin se prestraši in malo da mu ni strah zaprl besedo. To vedenje je policaja še bolj potrdilo v sumnji; skratka: veli mu, naj gre ž njim. Čerin se ni prav nič ustavljal, šel je temu rajši, ker so se že začeli okoli njiju zbirati radovedni ljudje in se je Čerin bal, da bi ga kdo ne spoznal.

Policaj ga privede na policijo. Tu ga začne neki gospod izpraševati. Čerin pove vso resnico in gospod hitro spozna, da je mož pošten, zato je mu veli iti, kamor hoče. Glede rude je pa gospod sam mislil, da je morebiti vendar kaj vredna. Domisli se nekega znanca profesorja. Temu napiše listek, ga da Čerinu in mu pove, da ga policaj odvede k nekemu gospodu, ki pozna take reči in ki mu za stalno pove, ali je to zlato ali ne. Z nobeno stvarjo bi ne bil mogel Čerinu bolj ustreči; zdaj vsaj zve, pri čem je. Zahvali se prijaznemu gospodu za pisemce in gre vesel za vodnikom.

V tem se je naredila noč in Čerina je malo skrbelo, kaj poreče gospod, da ga še ponoči nadleguje. Pa saj ima v rokah pisemce, katero ga opravičuje. Vodnik ga vodi iz ulice v ulico in naposled stopi v neko hišo. Tu vpraša deklo, da li je gospod doma, in ko ta pritrdi, po-

kaže mu neka vrata in odide. Čerin potrka, in ko se nekdo oglasi, vstopi. Pri mizi je sedel bradat gospod in bral iz neke knjige. Čerin mu vroči listek in ko ga ta prebere, pogleda kmetu bolj v oči. Kakor bi ne verjel sam sebi, privzdigne svetilnico, ki je stala na mizi, in mu posveti v obraz.

„Blaž, ali si ti?“

„Blaž sem, Blaž Čerin izpod Kolka. Ali me poznate?“ vpraša Čerin ves v čudu.

„Je li mogoče? Poznam te. A ti mene ne?“

„Ne da bi vedel.“

„Vse eno. To se zmeniva pozneje. Zdaj pokaži svoje blago!“

Čerin poseže v žep in pomoli zrno gospodu. Ta ga ni še prav v roko prijel, ko se nasmehne, rekoč: „Mislil sem si, da bo kaj takega. Tedaj tudi tebe je premotilo!“

Čerin prebledi.

„Torej ni pravo zlato?“

„Nikakršno zlato. To je železni kršec, železo in žveplo. Zlata ni v njem niti za lek.“

Čerinu se pošibe noge.

Gospod mu ponudi stol.

„A vender je lepo rumeno in tudi sveti se kakor pravo zlato.“

„Resnica! Zato je pa tudi že mnogega premotilo. Nisi ti prvi in tudi zadnji ne boš. Zapomni si dobro: Ni vse zlato, kar se sveti.“

Zdaj vzame gospod iz miznice neko kresilo, stopi od luči obrnjen proti Čerinu in udari z jeklom ob rudo. Pod jeklom zažari iskrica, še ena, še več.

„Ali vidiš, da tvoja ruda daje iskre? Tako trda je. Zlato lahko režeš z nožem, poskusi pa rezati svoje zlato, škripalo ti bo, kakor bi hotel kremen rezati.“

Potem gre v kuhinjo in namigne Čerinu, da naj gre za njim. Tu položi zrno na železno ploščo in udari s kladivom po njem. Razpršilo se je in razdrobilo v črn prah. In ko je ta prah posul po žarečem oglju, zakadilo se je in zasmrdelo po gorečem žveplu. Čerin je odskočil in si zatislil nos. Zdaj je bil preverjen, da profesor govori resnico.

Čerin je zdaj mislil oditi in poiskati si gostilno, kjer je že časih nočeval. A gospod ga ni pustil. Velel je prinesiti vina in kruha in rekel kuharici, da podviza večerjo.

„No, zdaj mi pa vendar povedite, kdo ste in odkod, ki tako lepo po naše govorite,“ prosi Čerin, ko sta sedela pri vinu.

„Tedaj me še nisi spoznal? Kaj pa, leta človeka izpremene! A jaz sem se tebe vendar hitro polastil. Vidiš, pred petindvajsetimi leti sva na isti klopi hlače trgala.“

„Kaj, midva da sva bila sošolca?““

„Kako pa! Ti si morebiti kako leto starejši od mene, a zato sva vendar prava sošolca. Nekdaj so še celo šteli, da smo si nekaj v rodu.“

„Midva v rodu?! — — — A, zdaj sem se iz boba izdril!““ vikne Čerin in tlesne po čelu. „Pologarjev, kaj ne? Kdo bi Vas poznal s tako brado?““

„I, kako pa! Zato me pa tudi tikaj, kakor si me nekdam in kakor jaz tebe še zdaj.“

„O, da jaz nisem prej vedel, da si ti v Gorici! Govorili so zmerom, da si nekje daleč, sam Bog vedi kje. In tudi domov te toliko let ni bilo.““

„Istina! Polnih štirinajst let sem bil v Nemcih, v Gorici sem nekaj dni čez pol leta.“

V tem je bila večerja gotova, dobra in obilna večerja, ki je šla Čerinu v posebno slast. Pozno v noč sta sedela in govorila o tej in oni stvari, največ o domačem kraju, in vzbujala si spomine iz blažene mladosti. Pri teh pogovorih je Čerin opazil, da je profesor o vsem dobro poučen, dasi ga tako dolgo ni bilo doma, in vsak čas je pričakoval, da začne padati toča tudi nanj in na njegovo zanikarno gospodarstvo. Profesor je v resnici nekaj takega nameraval, ali prvi hip ni hotel razžaliti gosta. Saj bo jutri tudi še dan. Čerin pa mu je moral povedati vse natanko, kje in kako je našel rudo in kod je hodil ž njo.

Čerin je bil o jalovosti svojega zlatokopa do konca preverjen, ali neka misel mu vendar še ni dala miru. Ako ta smrdeča in ničvredna ruda, katera je menda samo zato na svetu, da poštene ljudi moti in bega, res nima nobene cene, zakaj mu je zlatar v Vidmu zanjo ponujal pet lir? Ta pomislek tudi obznani profesorju. Nato mu ta razlaga na dolgo in široko, da ruda ni brez vse vrednosti, ali v denar se more spraviti le tedaj, ako se nahaja v močnih žilah. Iz nje se dobiva žveplo, dela se tudi hudičevo olje in železni vitrijol. Na daleč prevažati jo, ne vrže, ker bi voznja požrla vso vrednost. Torej je treba zidati tovarno na mestu, in ako mogoče blizu kake železnice ali večje reke, da se more dobljeno blago po ceni odvažati na trg. Tovarne pa ne bo pameten človek zidal, predno se ni do dobrega uveril, da bo imela dela leta in leta. A vsega

tega tukaj ni. Ruda se nahaja v zrnih in nikjer pri nas ni misliti, da bi kršec bival v debelih žilah.

„To je pa res,“ govori profesor dalje, „da je kršec izpod Kolka v lepih kristalih, v pravih kockah, in taki imajo neko, četudi majhno vrednost za šole, kjer se mladina uči poznovati najnavadnejše rude in kamene. V ta namen je tvoja mošnja vredna dva goldinarja in ta ti dam tudi jaz.“

„Kaj tudi ti to učiš?“

„Tudi jaz.“

„Potem te prosim, vzemi vse za šolo! Niti solda ne vzamem. A prosim te, nauči jih dobro te naše mladeniče, da bo vsak poznal to sleparsko rudo, da ji nikdo več ne pojde v past. Kar sem jaz te štiri dni pretrpel, tega ne priželim nikomur, tudi največjemu svojemu sovražniku ne.“

„Prav! A za nocoj bodi dovolj! Jutri pa kaj drugega. Čas je, da greva počivat.“

Profesor je odvel Čerina v prijazno izbo, kjer je bila zanj že pripravljena dobra in mehka postelja. Trudni Čerin je hitro zaspal, a v snu je vso noč oprezoval okoli zlatarjev in se prepiral s policaji.

IV.

D drugega dne po zajutru mislil se je Čerin odpraviti iz Gorice in kreniti proti domu. Zahvalil se je torej profesorju za dobri nauk in za vso postrežbo ter se je hotel posloviti.

„Danes mi ne boš hodil. In pešpota imaš že dovolj. Danes še počivaj, pojdi sedet v mestni vrt in po mestu pogledi. Opoldne je kosilo. Jutri zjutraj ob štirih te pošljem s pošto do Tolmina in doma boš še pred kosilom.“

In tako je bilo.

Pri kosilu je bil profesor nekamo molčeč, in Čerin je slutil, da se v tej tihoti zbira nevihta nad njegovo glavo. Zato mu tudi gosposko kosilo ni bilo nič prav v slast in lotila se ga je neka malodušnost. In takrat ga slutnja ni prevarila. Po kosilu je prišel v lug. Profesor je vse natančno vedel, kako je Blaž Čerin gospodaril zadnja leta, kako je baronoval in hodil po lovih, kako je popival in igral, kako so drugi sekali po njegovih gozdih in si pridobivali njegova zemljišča, kako je zanemarjal družino in še več enakega. Nemilo ga je lužil in žmikal ter mu brez usmiljenja našteval vse grehe.

Čerin je povetil glavo in ves skrušen poslušal karajoče besede, ki so liki najdebelejša toča padale po njem.

Naposled se je vendar izpraznil hudourni oblak in je Čerin spet prišel do besede.

„Res je, vse res, kar mi očitaš. Tako je bilo. Bilo je, pravim, ali, ako Bog da, ne bo več. Nekdaj je veljala moja moška beseda. Kar je Čerin rekel, ni oporekel. Zadnji čas res ni bilo vedno tako, ali spet pride Čerinovo moštvo v čast, ako me Bog ne udari. Zadajam ti danes pošteno besedo, da bom odslej drug človek. Tu, na, mojo roko! In ker že veš vse moje nerodnosti, povem ti še zadnjo neumnost, katero sem naredil.“

In zdaj mu pripoveda, kako se je pri Dragarju vdolžil in mu zastavil senožet.

„To senožet moraš takoj rešiti. Ni enkrat je ne sme Dragar kositi. Denar ti posodim jaz. Zvečer dobiš tristo goldinarjev, dvesto odšteješ Dragarju, ostalih sto imej za silne potrebe, posebno za zanemarjeno orodje. Od tega dolga mi boš plačeval obresti, kolikor boš mogel, a povrneš mi ga, kadar boš hotel. Toda čim prej se iznebiš dolga, tem bolje zate. O počitnicah pa pridem in pogledam tvoje gospodarstvo.“

„Janez, veruj mi, danes si storil dvojno dobro delo! In ako Bog da, ne boš se kesal.“

Rekši stisne krčevito roko profesorju in solze mu zaigrajo v očeh. S tem je bila stvar uravnana.

Popoldne sta se izprehajala po goriškem polju. Pogovarjala sta se o gospodarstvenih rečeh. Ne bomo na široko razpravljali, kako je profesor učil Čerina umnemu gospodarstvu. Jedro njegovih naukov je bilo:

„Dandanes ne moreš več tako gospodariti, kakor je gospodaril tvoj ded in tudi še tvoj oče. Nastopili so drugi časi. Preje se je živelo laže, vse potrebe so bile manjše. Dandanes je treba trdo delati in tudi z glavo delati. Bedak je vsak, ki misli po drugi poti priti do česa, in slepar je, kdor te uči drugače. Ti seješ preveč žita. Vem, da na tvojem svetu dosti dobro obrodi, ali to vender ne velja, ker žito zdaj nima nobene cene. Sej ga toliko, kolikor ti ga je treba za dom, drugod sej deteljo. Imel boš več piče in boljše piče, zato boš laže redil po več živine. Imel boš več gnoja in boš lahko gnojl tudi senožeti. Najprej si moraš napraviti gnojišče, kakor te jaz naučim. Sosebno pa si dobro zabij v glavo, kar ti zdaj porečem: Redi to-

liko živine, kolikor si je upaš prerediti, sena nikoli ne prodajaj. Ne prodajaj pa tudi nobenega teleta iz hleva. Redi jih in prodajaj vole in krave. To bodi tvoj gospodarski evangelij. Gozd čuvaj za slabe čase in za nenavadne potrebe. Tudi mlekarstvo si urediš drugače. Kakor sem ti že rekel, jeseni pridem pod Kolk in te naučim tudi maslo delati. To pojde prav lahko, ker imaš pred hišo živo vodo, katero navrnemo v mlečni hram. Pozneje ti preskrbim tudi kupca za vse maslo, kar ga boš imel za prodajo.“

Tako je profesor učil Čerina, kateri ga je zvesto poslušal in v sebi počutil takšno veselje do gospodarstva, kakor še nikdar prej. Hudo ga je imelo, da bi spet bil pod Kolkom in da bi začel gospodariti po novem.

D drugega jutra je kakor prerojen stopal po dolini proti domu. V trgu, kamor je prišel s pošto, ni se prav nič mudil in tudi dalje se ni ustavil nikjer. Samo pri Dragarju se je oglasil. Ni še dobro sedel, že postavi krčmar predenj polič vina, a Čerin ga na lahno odrine.

„Pred južino ne pijem.““

„Ti ne piješ pred južino?!“ pravi krčmar porogljivo in se zagrohota „Morebiti misliš danes še maševati?!“

„Maševati ne mislim ni danes ni jutri, ali izpovedal bi pa lahko nekega, prav za potrebo.““

Zadnjih besed Dragar ni umel. Neumno in prisiljeno se zasmee, potem pa pravi: „Morebiti pa spet ni tistega, ki izpod palca uhaja? Čudno ne bi bilo, ti si bil nekje po svetu in pot žre. Pa kaj zato? Saj veš, kjé se pravi pri Dragarju.“

„O vem, vem! Pa nisem prišel pit. Pokaži mi pismo, katero je zadnjič dohtar spisal.““

„Kaj zastran senožeti na ‚Logu‘?“

„Da, tisto.““

Dragar zgane rameni in gre iskat zelenega pisma. Denašnjega Čerinovega vedenja ne umeje. Gode se čuda in znamenja. Čerin se brani vina, skoro bo sveta konec.

Krčmar pride s pismom in je nekako sumno pomoli Čerinu. Ta je pogleda in v istem hipu raztrže na kose, hkratu pa Dragarju poda dva stotaka.

„Tako! Zdaj sva bot in pa z Bogom!““

Dragarju je zastala beseda v grlu. Zapanjen stoji in pogleduje zdaj na stotaka v roki, zdaj spet za odhajajočim Čerinom. Moža je obhajalo neko čuvstvo, katero bi se dalo izreči z besedami: „Tega ptiča menda ne boš več skubel.“

Na domu so v tem že bili v velikih skrbah, zlasti gospodinja. Rekel je, da gre na dva ali tri dni z doma, a danes teče že peti dan in še ga ni od nobene strani. Da bi se mu ne bila dogodila kaka nesreča. Žena je že pripravljala južino, ko Tonček v izbi zavrisne: „Oče, oče!“ in steče iz hiše, Anica pa za njim, očetu naproti. In kako dober in prijazen je danes oče, tak že dolgo ni bil. Zdaj stisne tega, zdaj onega k sebi in radovoljno odgovarja na mnoga vprašanja. Presrečno pozdravi tudi ženo, katera je pustila južino in stopila za otrokoma.

„Kaj ne, dolgo me ni bilo? Zato bom pa odslej vedno doma, vedno pri vas, v petek, kakor v svetek.“

Čerinka je strmelala v moža, ki se ji je zdel ves drug, in ni vedela, ali sme verjeti svojim očem.

Popoldne je Čerin pripovedoval svoji ženi, kod je hodil zadnje dni in kako se mu je godilo. Povedal je vse po resnici in pravici. Zamolčal ni tudi tistega, kako ga je Pologarjev profesor lužil in stružil. Svojo pripoved je končal z besedami: „Menil sem, da ti prinesem kovanega zlata in srebra z laških ravnin. Tega sicer ni, prevarilo me je. Ali prinesel sem ti nekaj družega, kar je morebiti še več vredno. Starega Čerina, tistega lahkoumnega in malodobnega sem slekel in ga pustil v Lahih, a domov ti prinesel novega, prestrojenega.“

Čerinka je bila vsa blažena, srce se ji je tajalo pri teh besedah. Tako nje mož še nikoli ni govoril. O da bi ostal tak!

In ostal je. Sprva ga je časih še napadala izkušnja, a vselej se je še o pravem času domislil moške besede, katero je zadal profesorju. Vse se je čudilo temu preobratu, ker si ga ni vedelo raztolmačiti.

Poleti je Čerin dal pobeliti in počistiti zgornjo izbico, ako bi profesor prišel. In prišel je res in ostal pod Kolkom ves mesec, in prihajal je potem vsako leto na nekaj tednov. Tega prihoda je vedno vsa družina bila vesela. Vsako leto se je potem pri gospodarstvu kaj delalo ali popravljalo, zdaj gnojišče, zdaj mlečni hram, potem hlev in prihodnje leto spet kaj drugega. In vse se je pozneje pokazalo kot potrebno in koristno. Stari Volk, katerega se Čerin zdaj ni več ogibal, pravil je vsakomu, kdor ga je hotel poslušati: „Ali ga vidiš Čerina? Prej je razsipal z obema rokama, zdaj pa z vsemi štirimi spravlja podse. I, to ti bo res še mali baron.“

No, to se sicer ni zgodilo. Ali resnica je, da je Čerinova kmetija pod Kolkom, ko je dorasli Tonček nastopil gospodarstvo po očetu, bila spet prva v dolini, kakor je bila nekđaj, morebiti pa tudi boljša.

Čerin je pa na stara leta svojim vnukom rad pravil, kako je našel zlato rudo v ogradi in kako jo je prodajal po svetu. Vendar ni bilo zlato, temveč neki ničvredni smrad, a vendar je po njem nekaj našel, kar je več vredno, nego zlato in srebro, namreč dobrega prijatelja. Rad je tudi učil in svaril mladi svet, naj se ne da preslepiti, kajti :

Ni vse zlato, kar se sveti.

Izgubljen mož.

I.

Po tvojih ulicah, Ljubljana, hodil sem lansko jesen. Mrzloten veter je pihal; poprejšnjo noč je sneg prvikrat pobelil Kamniške planine in zapadajoče solnce jih je rdečilo z zadnjimi žarki. Ko grem mimo civilne bolnice,*) odpro se velika vrata in štirje možje prineso krsto, pokrito s suknom, ki je morebiti nekdanj bilo črno. Nosačem se je neznan mudilo, komaj jih je dohajala stara ženica, edini pogrebec; niti duhovnik ni spremljal mrliča.

„Koga neso?“ povprašam hlapca, ki je zapiral vrata.

„Trapastega Skalarja se je usmili Bog ter ga je vzel k sebi.“

Ko čujem Skalarjevo ime, izpreletelo me je nekako čudno. Vsak nesrečen človek ima neko pravico za naše pomilovanje. Nesreča povelja vsakega človeka, tudi najzaničevanejšega reveža, posebno če ga vidimo mrtvega pred seboj; zdi se nam vselej boljši, nego je bil morebiti v resnici. V tesni krsti vidimo zdaj le junaka, ki so ga zmagale neprijazne okoliščnosti in ne prašamo veliko, si je li sam kriv, ali ne, radi mu podelimo venec mučenja.

Skalar je bil meni tak mučenec.

Stopim hitreje in se pridružim ženici, ki me je z začudenjem pogledovala od strani.

„Ali ste poznali ranjkega?“ vprašam ženico, ko smo se približali sv. Krištofu.**)

*) Stara ljubljanska civilna bolnica je bila na desni strani Dunajske ceste od sedanje Dalmatinove do Trdinove ceste in je bila leta 1902. podrt.

**) Sv. Krištof, cerkva na starem ljubljanskem pokopališču ob Dunajski cesti.

„Seveda sem ga poznala; saj je sestre moje sin, jaz sem teta njegova,“ odgovori mi žena z zatopljenim glasom.

Prišli smo do jame, nosači so potegnili sukno s krste, pobrali so nosila ter so hitro odšli, ne čakaje pokopa. Dva grobarjeva hlapca ga položita v grob, jaz mu vržem zadnje prsti, hlapca ga zasipljeta, in teta kleče kraj groba moli tiho za pokoj ranjkega. Zdaj zazvoni „Zdravo Marijo“, starejši hlapec z leseno ного moli glasno angelsko češčenje, mi drugi mu odgovarjamo in naposled smo vsi molili še en očenaš, da bi Bog dal ranjkemu večni mir in pokoj.

Mrak je že legel na grobe, ko sva z ženo zapustila pokopališče.

Žena je bila jako razgovorna, ni je bilo treba mnogo nagovarjati, rada je povedala, kar je vedela.

„Ranjki Matevž je bil Gorenjec iz prav dobre in premožne hiše. Bil je edini sin, oče mu je umrl zgodaj, ravno ko je stopil v latinske šole. Ko bi bil dalj časa živel, gotovo bi Matevž ne bil zašel na tako slabe poti. Mati njegova je bila moja sestra, bila je dobra žena, zanj veliko predobra. Njena edina želja je bila, nekoč doma v farni cerkvi svojega Matevža videti na propovednici in iz njegovih ust poslušati besedo božjo. Kadar sem bila pri njej, govorila mi je o tem in vselej sva se obe od veselja jokali. Matevž je bil vedno prvi v šoli, vsi gospodje so rekli, da ima med vsemi najboljšo glavo in mater svojo je tudi tako rad imel, da je storil po njeni želji ter šel v lemenat, akoravno ni imel za ta sveti stan pravega poklica, kakor se je pokazalo pozneje. Ali mater je pa vendarle veselilo, da jo je ubogal, toda učakati srečnega dne, na kateri se je tolikanj veselila, to ji ni bilo dano, Bog jo je prej poklical k sebi.

„Matevž je po materini smrti ostal sam; zdaj ga ni več vezala materina želja, slekel je črno kuto in prevzel je doma gospodarstvo, ali vsi sosedje so rekli, da iz iz-prijenega gospoda ne bo nikoli dober gospodar. In sosedje so bili modri možje. Matevž se je kmalu spoznal z lepo mlado deklino, ki jo je presrčno rad imel, mislil je, da jo dobi za ženo. Ali ona je bila nestanovita in omahljiva, zapustila je Matevža in vzela drugega. To je polomilo Matevža še bolj, kakor materina smrt. Zanimarjal je gospodarstvo, v cerkev ni hodil, tih in žalosten je pohajal po polju, vsi smo mislili, da se v njem kuha huda bolezen.

Jeseni pa po ajdovi žetvi mu ni bilo več doma ostati, polastila se ga je spet želja, da bi se kaj več učil. Gospodarstvo je dal v najem in šel je na Dunaj v visoke šole. Kaj je ondu delal, to mi ni znano, le to vem, da je neznano veliko denarja potreboval: kakor sneg spomladi kopnelo je njegovo gospodarstvo. Gozd za gozdom, njivo za njivo je prodal. Od gospodov, ki so ga videli na Dunaju, smo zvedeli, da je neznano učen, od njega samega pa ni bilo nobenega glasu, in vendar je teklo že sedmo leto, kar je šel od doma. Kar izvemo, da je šel izpod našega cesarja nekam daleč, ljudje sami niso prav vedeli, kam: eni so rekli, da je na Nemškem, eni pa, da je na Poljskem. Nekateri so pravili, da je šel za neko žensko, ki mu je zmešala tako pametno glavo, da mu ni bilo brez nje živeti; drugi so pa govorili, da bi bil kmalu ustrelil nekega grofa kaj li in da je zato moral bežati. Takrat so mu poslali zadnje krajcarje, vse lepo imetje je zašturiral.

„Od zdaj ni bilo od njega ni pisma ni poročila, minilo je že blizo dvanajst let; mislili smo, da je že davno mrtev, kar se je pred desetimi leti spet pokazal, ali kako se je izpremenil! — Komaj sem ga še spoznala, neznano se je postaral. Pravil je, da dobi tukaj profesorsko službo — ali niso mu je dali, dasiravno so govorili, da več ve, kakor vsi drugi. Revež je bil brez vsega zaslužka; česar se je lotil, povsod mu je izpodletelo. Bil je pri meni in dasitudi sama nimam veliko, vendar sem mu rada dajala, kolikor sem mogla, ker je bil neznano dober človek. Prepisal mi je vse pridige od patra Joahima, ker jih rada prebiram, pa tudi sam je spisal dve ali tri, ki človeku gredo bolj k srcu, kakor marsikatera v cerkvi. Časih bi bila rada kaj zvedela iz njegovega prejšnjega življenja, pa vselej mi je rekel: ‚Teta, pustiva to, saj bi me ne razumeli, mene pa boli srce, če se zmislim nazaj.‘

„Zdajci mu šine v glavo, da ne more več pri meni ostati, da mu vest ne pripušča, da bi še dalj časa mene nadlegoval. Branila sem mu, ali zastonj — šel je, kam? ne vem. Osem let ga ni bilo na izpregled, tudi se ni čulo o njem, kje je in kaj dela. Lansko zimo se kar nenadoma spet prikaže, ali ni ga bilo k meni, menda se me je bal. Revež se je popolnoma zapustil, bil je raztrgan in zamazan, beračil je in kar je izprosil, to je zapil — na žganju. Vedno je bil pijan. Oh, kako lepo sem ga prosila, naj gre k meni in naj se loti kakega koli dela. Ali ni me poslušal. ‚Teta, meni ni več pomagati, izgubljen sem,‘ tako mi je odgovoril.

In res je bil izgubljen, pamet se mu je jela mešati; po vse noči, časih komaj za silo oblečen, taval je v najhujšem mrazu okoli. Naposled so se ga usmilili in so ga vzeli v bolnico, kjer je sklenil nemirno svoje življenje.“

Toliko sem zvedel iz Skalarjevega življenja; zdaj mislim pa še povedati, kje in kako sem se jaz seznanil ž njim.

II.

Bil sem četrtošolec in prvikrat sem nasadil na glavo visoko črno pinjo, katera je mnogim ljudem simbol civilizacije. S knjigo pod pazduho sem rad pohajal po polju, če je le vreme bilo prijazno; posebno rad sem hodil na ljubljanski grad; odtod ne samo da vidiš skoro vso Ljubljano, odpira se ti najlepša panorama: ravno polje in zeleni gozdi, nizki griči in sive planine, vse to je razgrnjeno pred teboj.

Na severni strani, kjer rase grmovje, tam smo si radi delali hišice, in tudi jaz sem si napravil blizu vrha prav prijazno lopico. Ko nekega dne pridem do lopice, ugleдам v njej tujega človeka v gosposki obleki, ki je bila pa zelo oguljena, ali vendar čedna. Z obema rokama si je podprl glavo in zamišljeno je gledal v tla. Imel je kakih šestintrideset let, lice je bilo lepo, ali prepadlo in čisto obrito.

Že sem se mislil umekniti nazaj, kar me zapazi.

„Ne zamerite, zdi se mi, da sem se polastil Vaše lopice, ali nisem se mogel vzdržati, da ne bi sedel ter razgledal krajev, katerih že dolgo videl nisem in ki so mi tolikanj mili.“

„Prosim, ostanite, saj je prostora dovolj za dva.“

Imel sem pri sebi Ovida.*) V šoli smo ravno brali njegova pisma, v katerih revež pošilja bridke vzdihljaje iz pustega Ponta**) v kratkočasni in lepi Rim. Učitelj nam je rekel, da je nesrečen vsak pesnik, in da je res tako, naštel nam je mnogo pesnikov, ki so bili vsi nesrečni. To leto sem tudi prvikrat dobil v roke Prešernove pesmi in iz njih sem spet uvidel, da „slep je, kdor se s petjem v kvarja“. Naš učitelj je bil pameten mož. — Moj

*) Publij Ovidij Naso, rimski pesnik, je živel od leta 43. pred Kristom do leta 17. po Kristu. Umrl je v prognanstvu v Tomih ob Črnem morju (v Dobrudži).

**) Pontus (Euxinus) je latinsko ime za Črno morje; Pontus je pa tudi ime za pokrajino ob Črnem morju.

sosed je sanjavo gledal na belo Ljubljano, jaz sem pa v eni roki držal Ovida, v drugi pa Schwab-Osiandrov prevod.

„Kaj berete tu, če smem vprašati?“ ogласi se tujec.

„Ovidove epistole.“

„Katero?“

„Tretjo.“

„Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine salutem,

Qui miser est, ulli si suus esse potest“,*)

začne deklamovati neznani človek in brez spotikljaja recitira celo epistolo do kraja. In kako mu je tekla govorica, kakor bi zvonovi peli, tako lepo še nisem slišal latinski govoriti. Jaz ga gledam z začudenjem, tako še naš učitelj ni znal.

„Marsikatero zlato resnico pripoveduješ, ljubi Ovid moj, ali vendar si prava baba,“ pristavi učeni neznanec, ko je prenehal recitirati.

Lice, katero mu je bil Ovid nekoliko razsvetlil, zmračilo se mu je zdaj spet in mož se je znova zamislil.

„Tudi meni pridejo časih misli, ki mi ne dajo poprej miru, da jih zapišem,“ povzame tujec čez nekoliko besedo. „Prosim, posodite mi svinčnik.“

Dam ga mu in on zapiše nekaj na košček papirja.

„Aha!“ mislim si sam v sebi, „to je tudi pesnik — tedaj nesrečen!“

Ko spiše, mi da svinčnik nazaj. Izpraševal me je o šolskih stvareh, o učiteljih itd. Končno mi reče: „Slišal sem, da je umrl profesor pesništva**) na gimnaziji; če mi sreča posluži, morebiti stopim na njegovo mesto.“

Čimdalje bolj sem se čudil učenemu možu. Na tihem sem si voščil srečo, da sem posodil svinčnik možu, ki bo kletu morebiti moj profesor. Hitro skrijem Schwabov prevod, ker sem vedel, da profesorji kaj takega ne vidijo radi — ali dober je pa vendarle.

Med tem zazvoni poldan. „Z Bogom, prijatelj mladi!“ poslovi se neznani mož. „Morebiti se še večkrat vidiva.“

*) To sta začetna verza tretjega Ovidijevega pisma iz Ponta, v katerem toži po izgubljeni domovini. Slovensko se glasita približno takole: „Naso tvoj te pozdravlja iz dalje, predragi Rufine, če mi nesrečnemu še kdo je prijatelj ostal.“ — Skalar imenuje (dalje spodaj) Ovidija babo, ker je ta pesnik v svojih pesmih tako mehkužno tožil in tarnal o svoji nemili usodi.

**) Poetika (pesništvo) se je zval nekda peti gimnazijski razred. Profesor pesništva je torej profesor, ki uči v petem razredu vse predmete. Gimnazije so bile namreč nekda tako urejene, da je vsak profesor učil po en razred, ne pa kakor zdaj kak poseben predmet po različnih razredih.

Vsak dan sem hodil na grad, ali neznanega pesnika ni bilo več v mojo lopico. Dvakrat ali trikrat sem ga pozneje še videl žalostnega hoditi po ulicah, ali govoril nisem ž njim. Učiteljsko službo je dobil drugi, grmovje na gradu je izgubilo listje, dobilo spet novo, ali zastonj sem čakal na učenega znanca — izginil je in sčasoma sem nanj pozabil.

III.

Prešlo je nekaj let. O Veliki noči sem se vozil z Dunaja po železnici. Na neki postaji za Savo stopim z voza, namenil sem se obiskati drage prijatelje, tri ure od železnice. Streljaj daleč od postaje stoji krčma, kjer so mi rekli, da dobim voz in konje. Ko stopim v hišo, skoro mi je sapa zastala. Od smrdečega tobakovega dima se je kadilo tako, da se je komaj videla lojeva sveča, ki je brlela na mizi. Vso sapo je navdajal neprijeten vinski in žganjski duh pa sparjen smrad. V nekem kotu se je drl hripav glas, kakor bi hotel peti, okoli peči in za pečjo so pa smrčali junaki, katere je premagala pijača.

Dasiravno sem komaj sopesl, mikalo me je vendar to društvo toliko, da sem ostal tako dolgo, da se je pripravil voz.

Gostje so bili drvarji s Kuma, ki so prišli po svoje plačilo, in največ so bili že pijani. Pri večji mizi, kjer je bilo največ hrupa, videla se je glava do glave, na mizi je stal bokal slivovke, ki je šel iz rok v roke. V kotu je pa sedel mož v zamazani gosposki obleki in kmalu sem videl, da je on duša vsega društva. Zdel se mi je znan, samo nisem se mogel spomniti, kje sem ga videl. Hipoma se mi zasveti. Je, on je — učenik moj znanec z ljubljanskega grada! Melanholični pesnik, ki pozna vse klasično slovstvo in profesor pesništva, zdaj z žganjem omamljen, razveseljuje pijane drvarje s surovimi burkami in nesramnimi kvantami.

Ravno se je bil iznebil neke prav kosmate in poslušalci so se od veselja krohotali.

„Ti si vreden vseh škricov! Na, pij, črna duša!“ zagrmí kot smreka visok galjot in znanec moj zvrne novo kupico žgočega strupa.

Rad bi bil ž njim govoril, ali v tem društvu ni bilo mogoče, in videl sem, da je pijan — torej sem ga pustil v divji druhalí.

IV.

Iz Trsta sem pričakoval prijatelja. Pripeljal se je o polnoči in ker je bila noč tiha in jasna — bila je lepa mesečina — greva v razgovoru počasi proti domu. Na velikem trgu nama pride naproti človek, naju pozdravi in pohlevno vpraša: „Bog ve, ali je frančiškanska cerkev že odprta? Šenklaška še ni.“ Jaz sem ga precej spoznal — bil je učeni mož z grada. Prijatelj moj se mu smeje v obraz, on pa ne čaka najinega odgovora. „Pojdem pogledat; če je odprta, potem je pa prav,“ pristavi spet prav pohlevno in gre dalje.

„Ta gospod ga je preveč naložil,“ veli šaljivi moj prijatelj.

„Ne sodi prehitro! Meni se zdi, da ni pijan. Pijanec ne govori tako mirno; meni se zdi, da se mu v glavi meša.“ Prijatelju povem, odkod ga poznam in kakšnega sem ga videl za Savo med drvarji. Ko prijatelj to zve, ni se mu več smejal.

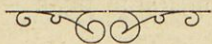
Komaj se je naredil dan, bila sva s prijateljem že spet na ulici. Namenila sva se na Rožnik in greva mimo velike straže. Bil je ravno semenj in tačas je na tem trgu vse polno kramarskih šatorov. Okoli enega je bilo polno ljudi, akoravno je bilo še zgodaj.

„Saj ni tako neumen, kakor bi kdo mislil; ravno pred stražo se je spravil, da mu kdo česa ne ukrade,“ zasliši se ženski glas in potem občni smeh.

„Ali kje so policaji, da bi ga spravili v kraj?“ jezi se moški glas.

Nato stopiva tudi midva bliže. Na štantu je ležal moj profesor pesništva, ki je snoči cerkve pregledaval; tu je ležal gol. Zamazano perilo in raztrgano obleko je lepo skrbno razobesil po štantu, škornje si je postavil kraj glave, na vsako stran eno. Udrti svoj cilinder je držal na trebuhu in nad njim je sklenil roke. Ljudi je dohajalo vedno več, nekateri so se jezili, drugi so se smejali, on je pa lepo sladko spal. Nekdo pripelje mestne čuvaje, ki so ga prebudili. Z zblojenimi očmi je gledal plašno okoli sebe, storil je, kar so mu rekli, oblekel svoje cunje, škornje je pa v roki nesel in vsakega povpraševal, „če je frančiškanska cerkev že odprta“.

Štiri tedne pozneje sem bil pri Matevževem pogrebu.

Ena noč na Kumu.

Pasji dnevi so jemali slovo. Da bi jim ostala njih stara slava in da bi jim morebiti kdo kaj ne oporekal, pripravili so nam za odhod vročino, da bi človek lahko mislil, da je neučakavni Faeton*) zopet enkrat prijel za solnčne vajeti. Posebno v mestnem ozidju ti je bilo podnevi zgorjeti; Ljubljana se je jako skrčila, ribe so nekako omotne švigale semtertja in pogosto poskakovale iz vode. Pratika je tudi kazala dež in komarji so na večer pikali, da je bilo joj — ali dežja le vendar ni bilo. Bog ve, kolikokrat na dan sem pogledal na Krim, če si je že nategnil sivo megleno kapo nad oči — pa vse zastonj, nobene meglice ni bilo videti; kot bi me hotel za norca imeti, smejal se mi je dan za dnevom v jasnem zraku. Pač prav je imel Preseren, ko je pel:

„Lažnjivi pratikarji,
Lažnjivi zvezdogledi,
Vremena vi preroki,
Vsi pojte rakom zvižgat!“

Okoli poldne sem sedel pod razpetim platnom Gnezdove kavarne na Velikem trgu, prebiraje ljubo našo „Presse“**), ki je v zadnjem listu posebno neusmiljeno pikala nas uboge Slovence, katerih največja pregreha na svetu je ta, da nas je Bog ustvaril za Slovence in ne ravno za Nemce. „Presse“ ne pomisli, da smo mi pri tej reči ravno tako nedolžni, kakor ona, ko je napisala na svoje čelo grdo laž: „Gleiches Recht für Alle“.***)

„Ali se ti ljubi brati ob taki soparici?“ nagovori me nekdo, in ko pogledam kvišku, vidim prijatelja pred sabo

*) Faeton (Phaëthon) je bil po grški verski bajki sin solnčnega boga Helija in okeanide (hčere Okeana-morja) Klimene. Nekoč mu je oče prepustil za en dan vajeti solnčnega voza (solnca), a zavozil je preblizu zemlje, ki bi se bila kmalu užgala; zato ga je najvišji bog starogrške vere Zevs s strelo ubil, da je rešil zemljo.

**) „Presse“, pravzaprav „Freie Presse“ (Svobodni tisk) je bil judovsko liberalen, protislovenski dnevnik, ki je v nemškem jeziku izhajal na Dunaju; l. 1864. ga je nadomestil list „Neue Freie Presse“ (Nov svobodni tisk), ki je bistveno ravnotak.

***) Enaka pravica za vse.

z gorjačo v rokah in s torbico čez ramo.

„Kam si se namenil?“

„Še sam prav ne vem. Ali v mestu ne morem več strpeti. Jutri je shod na Kumu, nikoli še nisem bil na tej gori in prejkone popihal jo bom na dolenjsko stran. Seveda greš ti z menoj!“

Nisem se veliko premišljal, in ko je ob eni zažvižgal hlaпон, sedela sva s prijateljem že v vozu in hitro smo drdrali po peščenem ljubljanskem polju proti Zalogu. Kmalu za Zalogom se začne dolina stiskati, posebno ozka je od Litije do Rateč. Le na nekih mestih se razširi toliko, da si je človek napravil kako njivico ali si zagrabil malo senožet; na vsake pol ure, ali pa še ne, vidiš nekoliko ubornih raztresenih hiš. Na več mestih je dolina tako ozka, da so morali v živo skalo vsekati pot za živino, ki je prejšnja leta, ko še ni bilo železnice, vlačila ladje polne žita in vina po Savi do Zaloga, kjer je bilo pristanišče za ladje in skladišče za blago. Takrat je bilo pač v tej dolini bolj živo, nego dandanes, ko se drugega ne sliši, nego drdranje železnih koles in sopihanje hlaпонov. Prejšnja leta si je skoro vsak človek kaj zaslužil; posebno živo je bilo v Zalogu, v Litiji in v Ratečah. Tu so skladali in nakladali, tesali ladje, predli vrvi, nabijali sode in lajte*) ali vezali tovore. Ladjo za ladjo, ko je bila voda za to, so privlekli gori v Zalog. Že od daleč si čul upitje brodnikov in volarjev, ko ladje še videti ni bilo. Volarji in brodniki so dobro živeli, ker so bili dobro plačani in lepe krajcarje so puščali v Zaloških krčmah. Tudi Založani so imeli lepe zaslužke pri nakladanju in razkladanju in kmetje iz vse okolice so vozili blago iz Zaloga v Ljubljano. Zdaj je pa to vse minilo, Zalog je tih in zapuščen. Takoimenovani kanal je voda zablatila in povodna zelišča ga preraščajo. Lukamatija, ki hrope in sopiha čež most, vlači zdaj žito in vino Založanom pred nosom v Ljubljano. Odkonca seveda jih je to hudo zadelo, ker so bili navajeni dobrega življenja, ali zdaj so se že vdali v usodo, ker vidijo, da ne more biti drugače. Ali ni je nesreče brez sreče. Založani so se zdaj bolj poprijeli poljedelstva; tudi se ne sliši toliko o pretepih in pobojih, kot poprej. Založanom sta zdaj dosti dve krčmi, ko so jih poprej imeli morda dvanajst.

„Station Triffail!“ zaupije konduktar, in midva skočiva iz voza. Trbovlje — Nemec je napravil spako Triffail —

*) Lajta (nem. Leite) je sod za suho blago (žito, apno).

je prva postaja južne železnice na štajerski zemlji, ako potuje človek iz Ljubljane proti Dunaju. Z železnice ne vidiš vasi, ker je zadaj v kotlu skrita, ravno tako kot Zagorje, od katerega je dobila zadnja postaja na Kranjskem ime. Pri Trbovljah se prepeljeva v malem čolnu čez Savo in potem greva na desnem bregu dalje. Ko prideva do kraja, kjer Sava svoje korito, ki je tu posebno stisnjeno, malo razširi in mirneje teče, citira moj prijatelj Vodnikove besede:

„Glej! stvarnica vse ti ponudi,
Le jemat' od nje ne zamudi“,

se začne slačiti, jaz pa ravno tako, in za nekoliko trenutkov sva plavala po bistri Savi. Kopelj je sparjenemu telesu kaj dobro prijala, najrajši bi bila ves popoldan ostala v zelenih valovih, ko bi se nama ne bilo mudilo na goro. Torej se napraviva in greva dalje. Ko prideva vštric Hrastnika, stal je pri poti odprt vinski hram, pred hramom je pa sedelo nekoliko romarjev, ki so se krepčali za daljno pot. Tudi midva sedeva k poličku. Kislo je bilo vino res, da je človeka za ušesi bolelo, ali za žejo je bilo vendar dobro, posebno z vodo.

Ko se malo oddahneva, vzameva zopet palico v roke. Precej za hišo se začne svet vzdigovati in časih je pot hudo napeta. Nisva bila še na pol poti, pa nama je že od vsakega lasu kapal pot. Na poti mi je pripovedoval prijatelj, v kakem čislu je Kum pri Kumljanih in sploh pri Dolenjcih. Pozneje sem se tudi sam prepričal, da je prijatelj resnico govoril. Skoro nobenega Dolenjca ne boš slišal, da bi ga imenoval drugače nego Sveti Kum.

Solnce je umiralo že za gorami, ko sva spehana prisopihala do vrha. Zvonjenje sva čula že dolgo časa, ali cerkve pa le nisva ugledala. Zdajci se gozd razsvetli — in stala sva sredi romarjev. Ravnokar je minila pridiga in vse je drlo v cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvici, ali bila je natlačena, da ni bilo moči predreti, torej sva se ozrla malo okrog.

Prostor na gori ni velik, ravnice ni celo nič. Na vzhodni strani se gora precej strmo spušča v dolino, na robu pa stojita dve cerkvici, dolenja sv. Neže, gorenja pa sv. Miklavža, če se ne motim.*) Pod cerkvijo stoji cerkovnikova hiša in malo poslopje za duhovne gospode, ki o shodih opravljajo službo božjo. Med letom na Kumu ni nobenega duhovnika, fara je pa v Dobovcu. Na zapadni strani je

*) Erjavec se moti, cerkev je posvečena sv. Joštu.

precej prostoren kotel. Tu je ne ravno prostorna hiša za romarje, potem oltar in zidana prižnica, o shodih namreč se tu pod milim nebom opravlja služba božja.

Med cerkvama sv. Neže in sv. Miklavža so se utaborili ljudje, ki so skrbeli za telesne potrebe romarjev. Ognjišče je stalo pri ognjišču, v velikih loncih se je kuhala juha in kava. V nekem kotu je pobijal mesar mlado junico in njegov hlapec je ovco iz kože deval. Mesar je bil tudi krčmar; na štiri kole je postavil streho in steno je napravil iz zelenih vej: to je bil veliki „hotel“. Zraven hotela si je priletel mož za silo napravil mizo, na njo je postavil majhen sodček z žganjem, drugi menda prazni sodec je pa opravljal začasno stolovo službo. Imel je nekoliko gostov, vsi so stali okoli mize, on sam je sedel na sodcu. Jako je bil razgovoren, in kakor se mi je videlo, bil je on svoj najboljši gost, pa menda le zato, da bi drugim srce delal.

Po vsem taboru je bil strašen šunder; posebno babe, ki so kavo prodajale — bilo jih je najmanj kakih petnajst — so neprenehoma regljale in svojo čorbico ponujale in hvale. Pijača res ni bila draga, za dva ali tri krajcarje je človek dobil polno skledico, za bolj gosposke goste so imele nekatere tudi kupice pripravljene. Človek bi moral biti res trdega srca, da bi se ne dal omečiti takim besedam, ki so bile gotovo slajše, kakor blago, katero so povzdigovale do nebes. Ker zdaj še nisva imela posebnega poželenja do te slaščice in ker so naju že ušesa bolela, šla sva proti cerkvi nazaj.

Tu so ravno minile litanije in ljudje so se usipali iz cerkve kakor bučele, kadar roje. Midva, čude se, obstojiva, ali ne zavoljo ljudi, ampak zavoljo muzike, ki se je razlegala iz cerkve. Tako okroglo so „zaribali“, da bi človek mislil, da so svatje na podu, in nehote so se mi jele pete vzdigovati.

Pozneje mi je pravil mož, da cerkev nima orgelj in da na shod pridejo kumljanski godci, ki so neki povsod znani in zelo čislani. Mož mi je tudi pravil, da je že od nekdaj navada, da si godci godejo malo bolj na poskok in da imajo zato stare pravice; če so pisane ali ne, tega mi mož ni vedel povedati.

V tem se je storila noč, tema je legla po dolinah in ljudje so si jeli iskati mesta za prenočišče. Tudi midva sva jela misliti, kam bova legla. Da v takem kraju človek ne more imeti vsega, kar bi mu pozelela razvajena duša, to sva dobro vedela, še predno sva šla na pot; ali toliko

sva vendar upala, da bova vsaj pod streho, četudi na senu in to tem več, ker so nama znanci pravili, da se celo postelja dobi pri duhovnih gospodih. Kakor sva drugi dan zvedela, imela sva med gospodi še celo prijatelje. Obrneva se na cerkovnika. Ali on ta dan menda ni bil dobre volje, ker je nekako srdito gledal in le nerazumne besede mrmljal. Iz zgolj čmernosti je menda tudi malo pregloboko v kozarec pogledal, ker vino mu je gorelo z lica. Ker sva videla, da po tem potu nič ne opraviha, hotela sva naravnost z gospodi govoriti; ali ta cerberus se je široko ustopil pred vrata, mahal je z rokama in venomer ponavljal težko razumne besede: „Tu not pa ne, tu je samo za gospode!“ Videla sva, da zlepa ne gre, zgrda pa nisva hotela poskušati in nama pravzaprav tudi veliko ni bilo za posteljo. „Pustiva ga“, reče prijatelj, „saj to ni prva noč, ki jo prebija pod milim nebom in ako Bog da, tudi ne zadnja“. Zasukneva se okoli cerkve in — čude se obstaneva. V kotlu se je začelo novo življenje. Na robu kotla kraj gozda je gorelo najmanj petnajst ognjev, in kakih ognjev! Visoko je švigal prasketajoči plamen in z rdečo lučjo je razsvetljeval ves kotel. Okoli vsakega ognja je sedelo po dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih, skoro od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kakor bi trenil, prešla nama je vsa želja po postelji, ne maral bi zanje, da bi bila tudi najmehkejša pernica. Pridruživa se prvemu ognju; okoli njega so bili skoro sami moški in prav radi so se razmehnili toliko, da sva dobila dovolj prostora. Star berač, ki je imel eno samo roko, je nakladal na ogenj. Le čudil sem se mu, kako je s samo desnico vlačil cela drevesa na kup; za njegov trud smo, kar nas je bilo pri ognju, zvrgli nekoliko krajcarjev, da si je z žganjem okrepčaval onemogle moči. Možeje v naši družini — bili so sami Dolenjci — so ga poznali in nagovarjali, da bi povedal, kaj in kako je izgubil roko. Ali vse prigovarjanje je bilo zastonj, molče je režal v švigajoči plamen in z dolgo gorjačo je porival ogorke v ogenj. Govorica, ki se je poprej pletla okoli slabih pridelkov in velikih davkov, je zdaj zaostala; vsi smo molče strmeli v žareči ogenj, meni so pa prišle na misel vrstice iz prelepe narodne pesmi:

„U toj crnoj gori
Žarki ogenj gori.
Okol njega jaše

Trideset junakov,
Zdravih i veselih;
Samo jedan ranjen“.

Nebo je bilo jasno, zrak miren in topel, le v košatih, visokih bukvah je časih zašumelo listje. Pesmi, ki so se

razlegale od sosednih ognjev, so bile večidel pobožne; romarji, moški in ženske, vsi v praznični obleki, so stali ali sedeli okoli ognja, vse je pa rdečil nemirni plamen. Zakaj ne znam slikati! mislil sem si sam v sebi. Predmet je gotovo vreden mojstrske roke.

Prijatelj je ostal pri ognju, jaz sem se pa izprehajal po kotlu od ognja do ognja. Na tem potu pridem zopet v kuhinjski tabor; vse kavarne — sit venia verbo*) — bile so napolnjene in mnogo gostov je čakalo in prežalo na vsako izpraznjeno mestece. Okoli žganjarja se je pa zbral kolobar bolj postarnih mož, vsi so ga pokali iz kratkih pipic in se razgovarjali o nekdanjih dobrih časih, ko je bil funt mesa po grošu, vino pa toliko da ne zastonj.

„Ko bi žganjča ne bilo, ne vem kako bi prebil“, povzame star mož, ki se je držal v dve gube. „To vem, da bi že zdavnaj trava rasla po meni. Ta kapljica še nekako veže dušo in telo, saj drugo je vse skupaj, da se Bogu usmili“.

„Ali to je pa tudi roba, da ji ni kmalu para. Notri iz Gorice sem ga sam prinesel. Ves Kumski svet ga ne premore takega. Jurček iz Rateč naj se le skrije s svojim smrdljivcem“.

Natoči si ga malo kupico in ga srkne.

„No, kaj pa ti praviš, Tine?“

„Jaz pa pravim, vino je le vino. Časih ne rečem, da bi ga na tešče ne izpil en požirek, ali več pa tudi ne. Ljudje, ki tudi niso na glavo padli, pa pravijo, da je strup, ki poprej ali pozneje človeka konča“.

„To je gola resnica, da ga nihče od nas ne bo pil do sodnega dneva. Če bi bil to strup, kdaj bi me bili že črvi snedli! To si gotovo od gospoda kaplana slišal. Kaj misliš, saj mi tudi nismo, kar si bodi. Mešiček, kaj pa ti na to praviš?“

„Kaj bom rekel? Petdeset let ga že srkam od svojega dvajsetega leta, pa sem prišel danes na Sveti Kum, in če je božja volja, nisem zadnjikrat. Le ne vem, kaj imajo mladi gospodje toliko proti žganju. Ranjki svibenski gospod, Bog jim daj dobro, so pa vse drugače govorili. Šli smo na zajce, tri ure sva stala na preži, ali hlapca s torbo ni bilo od nobene strani. Gospod so jeli že pešati. Ponudim jim svojo čutarico, od konca so se branili, a ko sva okoli poldne prišla k družini, je bila čutarica prazna in ne bom lagal, ako rečem, da sem je sam komaj polovico

*) Sit venia verbo = naj mi bo dovoljena ta beseda.

izpil. Od tistega dne gospod niso mogli prehvaliti žgane kapljice, posebno za v gore. *) Seveda preveč nobene reči ni dobro“.

Žganjar natoči Mešičku in mu migne, češ, le pij! Ta je zastonj, ker si me tako lepo zagovarjal. Tudi drugi možje so potrdili Mešičkove besede in večina parlamenta je bila na žganjarjevi strani.

Kavarne so se bile nekoliko izpraznile, pri eni mizi dobim dva znanca, ki sta čakala na kavo. Žena je bila kaj postrežljiva, tudi mene je toliko časa vabila, da sem se udal, posebno ker je obljubila, da ga bo posebej skuhala in da bo kupico poprej oprala. Iz tega bi človek lahko sodil, da so ljudje nesnažni, ali to ni tako. Treba je vedeti, da vode na Kumu ni, in uro daleč, kakor so mi pripovedovali, morajo jo vkreber nositi. Ko izpijem, plačam ter se vrnem k prijatelju. Ko grem mimo sosednega ognja, pride od druge strani majhen, lepo rejen mož srednje starosti, za njim hiti drugi z obvezano glavo.

„Dober večer, ali bolje dobro jutro“, nagovori prvi mož družino.

„Bog ga daj!“ odgovore mu.

„Hudo je, če človek nima kaj jesti, še huje je pa, če ima, pa ne more; to vsak in vsaka ve, ki so ga ali ki so jo kdaj zobje boleli. Torej iz čeljusti vse škrbine in votline, zdaj-le imate zlato priliko, da morebiti ne bo kmalu take. Kot bi mignil, vrgel ga bom iz čeljusti in prav nič ne bo bolelo. Petindvajset sem jih nocoj že pometal, pa ne eden še lica skremžil ni, ali res, da ne bom legal, neko dekelce je malo zacvililo, pa je bilo koj dobro. Če meni ne verjamete, pa tega-le vprašajte, ravnokar sem mu potrebil tri zastarane kočnike“.

Mož z obvezano glavo vse potrdi in vedno z glavo prikimuje.

„Še povedati mi ni treba, kateri je, jaz ga bom sam našel. To rečem, vsak se bo kesal, kdor bo šel jutri z bolnim zobom domov, da mu bo morebiti celo leto nagajal. Zdaj je pa taka prilika, da nikoli take, in samo en groš velja“.

Od konca ni nihče imel bolnega zobu, ali ker je znal tako sladko govoriti, jele so babe stikati glave in med seboj šepetati.

Zdaj si vzame neka ženska korajžo in reče: „Jaz imam enega gnilega, pa zdaj me že dolgo ne boli“.

*) Ta žganjarjev zagovor seveda ne velja!

Ženska to komaj izgovori, že je on s kleščami pri rokah in res, ko bi trenil, potegnil ga je iz čeljusti. Žena se je malo nakremžila, pa se je kmalu zopet nasmejala.

„Šmentaj, ta je bil pa hud“, reče kleščman in ogleduje zob pri ognju, „tri korenine ima, in kako so zakriviljene!“

Vsi so ogledovali in občudovali zob in ker so videli, da je mož res pripraven, dobili so ljudje korajžo. Eden za drugim so mu molili čeljusti in kot bi orehe hrustal, so leteli zobje iz ust. Nekemu možu je izruval dva, neki ženski celo tri. Ko je vse opravil, spravi je zaslužene groše in se poslovil rekoč: „Srečno! Če bomo živi in zdravi, ob letu se zopet vidimo“.

Tako je šel od ognja do ognja. Mož si je zaslužil lepe krajcarje.

Ko pridem k našemu ognju nazaj, so se možje živo razgovarjali o novem vinskem davku, ki je bil ravno pred nekoliko tedni oglašen. Jaz nisem sicer vsega razumel, kar so možje govorili o vinstvu, ali to vem, da marsikatera ostra beseda je letela na gospode, ki so izmislili ta davek. Ko bi se bili gospodje poprej posvetovali z zvedenimi možmi, morebiti bi ne bili brali po časopisih, kako so se ljudje, posebno na Štajerskem, ustavljali temu davku, da so morali vojaki krotiti razdražene gornike. Pri nas bi bila menda ravno taka, ko bi vlada sama ne bila po nekaterih krajih odložila tega davka.

Možje so bili ravno v najboljšem pogovoru, kar stoji dva žandarja in en birič, ki je imel pa gosposko suknjo, med nami.

„Kdo vam je dal pravico tu kuriti?“ zareži prvi žandar v spačeni slovenščini na mladega kmeta, ki si je ravno pipico pri ognju prižigal. Mladi mož se je prestrašil tako, da mu je pipica iz rok v ogenj padla in ne besede ni vedel odgovoriti. Vsa družčina je umolknila in nihče si ni upal črhniti. Žandar še enkrat zagrmí na prestrašenega kmeta in buti s puško ob bukovo korenino, da je po celi bukvi otlo zadonelo.

Zdaj se vendar predrzne star mož izpregovoriti: „Ne zamerite, gospodje! Dovoljenja za ogenj res nimamo, ali kar je božja pot na Sveti Kum, je tudi navada, da se romarji, ki nimajo kam pod streho, grejejo po noči pri ognjih. Škoda se tudi ne godi. Starega lesa, ki bi sicer segnil, leži povsod dosti, in ognji so vsi na kraju gozda, tako da za les ni nobene nevarnosti. Jaz sicer nisem zakuril,

ali če je prepovedano, naj bi gospodje na prižnici oznanili in ljudje bi se vedeli ravnati“.

„Kako se pišeš?“ se zadere žandar nad našim zagovornikom, „in odkod si?“

Mož se nekoliko obotavlja, ali žandar še ostreje zahrlni; mož mu pove in žandar vse zapiše v svojo listnico. „Ti si mi porok, da bo ogenj zjutraj pogašen in da ne bo več žive iskre v pepelu“.

Moj prijatelj se je hotel nekaj zagovarjati, ali žandar ga povpraša za legitimacijo; k sreči jo je imel pri sebi in je molčal.

Ko so žandarji odšli, vstalo je mnogo kmetov in šlo od ognja; kar jih je ostalo, bili so tihi.

V tem se je približevalo jutro, v zvoniku so neprenehoma zvonili, skoro vsakih pet minut je udaril zvon desetkrat in prav neredno, ne vem, kaj je pomenilo to bingljanje. Zdaj sva se tudi midva poslovila od male družine, ki je še ostala pri ognju, in sva šla na vrh k cerkvi, da bi videla solnčni vzhod. Dolgo sva čakala, da se je jelo obzorje rumeniti in rdečiti in naposled je izplavalo solnce za polovico večje, nego se nam vidi podnevi. Nizko po dolinah je ležala gosta, siva megla, da bi človek lahko mislil, da je jezero. Skoro dve uri sva sedela na ploščnati skali in gledala po dolenjskih in štajerskih gorah in po Savski dolini. Čim dalje živeje je prihajalo v kotlu, karvarne so bile zopet prenapolnjene, vse je mrgolelo kot v mravljišču in po stezah so od vseh strani še prihajali novi romarji k prvi službi božji.

Tudi naju so gnale želodčeve sile v kuhinjski tabor in to naravnost v veliki „hotel“. Ali tu sva morala dolgo čakati, da je na naju vrsta prišla. „Hotel“ je bil v sredi po dolgem pregrajen. Onkraj pregraje je bilo ognjišče in vinski sod, takraj je bila pa dolga ozka klop, na kateri so morali gostje čakati. Na gorenji strani se je rezalo in delilo kuhano meso, in ko so najbližnji kupci dobili, kar so plačali, morali so se precej umekniti onim, ki so sedeli za njimi. Tudi midva sedeva na to dolgo klop nasproti egiptovskim loncem. Kakor so sprednji gostje s kosom mesa v roci odhajali, pomikala sva se midva naprej in drugi so zopet zasedli najini mesti. Tako je šlo vse v najlepšem redu.

Meso, ki sva ga dobila, je bilo trdo in žilavo, da skoro ni bilo za jesti, ali kaj hočeš, pomagaj si, če si moreš. Midva sva se tolažila z narodno pesemco:

„Lisica, lisjak
Sta pila tobak;

Tobaka ni b'lo,
Sta pila vodo“.

Ali še bolj kakor ta pesemca naju je tolažila misel, da naju opoldne v šentjurskem farovžu čaka dobro kosilo.

Med tem je prišel čas službe božje, katera se, kakor sem kmalu odkonca povedal, opravlja pod milim nebom. Po prvem delu sv. maše je bila prav lepa pridiga o svetih gorah.

O Kumska Vila, daj slabemu mojemu peresu moči, da spodobno predstavim bralcem svojim dva junaka, ki vem, da sta se oba rodila na podnožju tvojih gora.

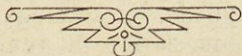
Komaj je gospod pridigar stopil s prižnice, spravi se nanjo šest oseb — lahko si misliš, da ni majhna — ena ženska in pet moških. Štirje so imeli muzikalno orodje, na tem sem spoznal, da so godci; peti brez orodja je bil velikan in še zelo debel. Ta se je postavil spredaj, kakor bi hotel pridigovati, toda je molčal, da je prišla njegova ura. Zdaj mašnik zopet pristopi in godci eno urežejo. Ko so prenehali, potrese se ves kotel, velikan je začel peti in prav sam o sveti Neži. Midva sva stala vsaj 200 korakov od prižnice, vendar sva razumela vsako besedo, glas je bil pa takšen, da se je zemlja tresla, seveda je možu pot curkoma tekel s čela.

Ko je izpel en stavek, obrisal si je potno lice in godci so jeli gosti. Zdaj sem imel priliko spoznati družega junaka. Kapelmajster so bili oče z basom, ali bas jim ni delal toliko truda, kot godec s frulo. Frular ni bil več mlad, ali je imel veliko preveč umetniškega ognja in fantazije, torej ga je moral oče bas vedno z očmi krotiti. Ko so oni trije že odrezali akord, imel je on še polno frulo in polna usta najlepših figur in ko bi očeta basa ne bilo, bi bil sam igral morebiti pozno do večera. Ko pa ugleda očeta, ki mu z obrvmi miga in žuga, preplaši se in izpusti vse glasove v tako čudnih kadencah, da človek ne ve, ali je to vrisk navdušene in prevzetne umetniške duše, ali je zdihljaj zamojnenega genija. Časih sredi igre se spozabi, pa zarezgeta in poskoči, kakor mlad konj, ki še ojnica ne pozna. „Extrem auftollen und jucheen“ *), te besede nekega pesničona pristajejo se našemu frularju, kakor bi bile njemu pomerjene.

Kumski pevec, posebno pa ti, frular, vaju ne pozabim, dokler mi bo živ spomin!

*) Skrajno zanoreti in vriskati.

Po končani službi božji se spustiva v dol. Romarji, ki gredo s Sv. Kuma, imajo navado, petdeset korakov ali koj pod cerkvijo poklekniti, obrniti se proti cerkvi in moliti. Novinci, ki gredo prvikrat na Kum, pa zasajajo blizu vrha mala drevesca ali veje, katerih so si odrezali v dolini. Dasiravno smo šli vedno z brega nizdolu, bilo je nam vendar strašno vroče, ker je bila velika soparica. Kmalu so se jeli tudi zbirati sivi oblaki in ravno so jele padati prve debele kaplje, ko sva stopila opoldne pod varno streho gostoljubnega šentjurskega župnika.

Mravlja.

Pomladno solnce pripeka in pregreva mravljišče na kraju smrekovega gozda, iz katerega je sneg zvečine že zbežal pred solničnimi žarki; in vendar je mravljišče še mrtvo, kot da bi bila kuga pomorila njegove prebivalce. Le ene mravlje ni videti, vse še spe v gorkem stanu, kjer se skrčene tišče druga druge. Kakor silna vojska kralja Matjaža v votlem hribu, čakajo tudi one povelja od zgoraj.

Pa solnce pripeka bolj in bolj in eden zaspanecv se prebudi. Vzdigne glavo iz črne trume in z zaspanim očesom pogleduje okrog sebe — vse še spi. Ali se je zmotil? Ali še ni čas se vzdigniti z ležišča? Pa saj vendar čuti, kako puhti gorkota od zgoraj. Iztegne torej nožice, pomane si oči in še na pol zaspan se napravi iti gledat, ali je že čas zapustiti gorko posteljo, v kateri je že štiri mesece tičal. Gre po veliki cesti, pa ne more dalje; trdne barikade ali zapahi, katere je jeseni sam pomagal napravljati, jezijo mu zdaj pot. Nekaj časa hodi okoli male trdnjave in išče kake majhne špranje, da bi se skozi njo splazil, pa ni je dobiti. Jezen zgrabi eno brunce in se napira je izdreti, vleče in vleče — pa ničesar ne opravi; popade drugo, tretje, pa vse njegovo upiranje je zastonj. Vse je umno in trdno sezidano, kakor bi moralo trpeti do sodnega dneva.

Nevoljen gre tedaj nazaj in zgrabi prvega zaspanca, na katerega po sreči naleti, s čeljustmi za vrat in ga strese. Zaspanec se prebudi in debelo gleda, kakor bi hotel reči: „Da bi te zlodej! Kaj mi hočeš?“

Ta ga pa začne s tipalnicami tipati in božati — in zaspane je predramljen in v trenutku ve, kaj mu je početi. Oba gresta drugih budit. Kmalu jih je deset na nogah in

vsi gredo na barikade, katere se združeni moči desetih korenjakov več ustavljati ne morejo. Pridejo ven, solnce jih skonca slepi, pa se ga kmalu privadijo in želodec, kateri je čez in čez z debelimi pajčevinami preprežen, oglaša se tudi močno. Utolažiti ga, poiščejo si kake sladkarije in zraven se od veselja na glavo postavljajo, trgajo in druge burke uganjajo. Potem gredo domov in tu je kmalu vse na nogah; kot hudournik vro ven pri vseh vratih in na mravljišču se vse giblje in mrgoli, kakor voda, ki v kotlu vre in kipi.

Ko so se vsi prepričali, da se je pomlad že vrnila in ko so se na solncu popolnoma ogreli, gre jih nekoliko na dno stanišča. Tu leži v dobro zavarovanem kraju kupček drobnih belih zrnec, drobnejših od prosa. To so jajčeca, katera so babice pretečeno jesen izlegle. Matere so kmalu pomrle, delavci so pa jajčeca spravili na varen kraj in zdaj o gorkem vremenu hite ž njimi na mravljišče, da jih toplo solnce ogreva in jih obudi k življenju.

Ker smo zgoraj nekaj omenili o delavcih, moramo prebivalce mravljišča natančneje pregledati.

Poleti najdemo v vsakem mravljišču troje živalic. Prve so moške mravlje, ki se od navadnih mravelj ločijo le po perutnicah, potem najdemo babice, ki so večje, kakor moški in tudi krilate. Zadnjič so navadne mravlje, ki nikoli nimajo perutnic. Teh je največ, te tudi navadno le mravlje imenujemo, ker moški in babice sploh ne hodijo iz mravljišča, ampak so le doma in navadne mravlje jim strežejo, donašajo jim jed, zidajo tudi pohištva i. t. d. z eno besedo, one skrbe za vso naselbino. To so delavci, kateri nimajo nobenega spola.

Navadno meseca velikega srpana zletijo moški in babice iz mravljišča in se dvignejo v zrak, kjer se semtertja švigaje ženijo. Ko so nekoliko časa veselja pijani okoli frkali, popadejo na tla. Moški, ki niso zdaj za nobeno drugo rabo, kmalu poginejo; babic pa že delavci čakajo, brž ko katero ugledajo, zgrabijo jo, polomijo ji perutnice in jo tirajo slovesno v stan. Eni delavci ostanejo za stražo vedno pri babicah, pitajo jih pridno in jim strežejo na vso moč, ker one so zdaj upanje vse naselbine, brez njih bi rod pomrl.

Ko začno babice jajčeca leči, pripravljeni so že delavci, ki nosijo jajčeca v nalašč za to odmenjen kraj in jih lepo uredijo. Babica potem tudi kmalu umrje, le malo-katera zime ali celo pomladi učaka.

Po ženitvi delavci vse babice, kolikor jih morejo uloviti, tirajo domov. Seveda se tudi marsikatera izgubi; ta si potem sama perutnice iztrga, zleze pod kak kamen ali v kako luknjo in napravi ondu novo, samostojno naselbino.

Pomladi je prva skrb delavcev, jajčeca na solnce nositi; če je solnce prevroče, hite ž njimi v mravljišče v prvo nadstropje, potem v drugo i. t. d.; proti večeru pa, ko solnce že medli, nosijo jih zopet kvišku in naposled, ko se je že skrilo, neso jih zopet v dno na odmenjeno mesto, zapahnejo zopet vse duri, postavijo k vsakim vratom stražo in trudna družina gre k pokoju.

Noč je minila, zlato solnce je že izšlo. Tudi v mravljišču se je jelo gibati, straža odpahne duri in pokuka ven, pa gosta megla pokriva zemljo, vreme je neprijazno in kmalu začne deževati. Straža zapahne zopet duri, zadela vse špranje in gre v stan. S tipalnicami ošvrka vsakega, kogar sreča, ta se precej obrne in oba gresta naznanjat vreme. Tipalnice švigajo od kraja do kraja in kmalu ve vsa družina, da dežuje in da bo treba danes ostati doma.

Pa pridna mravlja nikoli rok križem ne drži. Čeravno dež zunanja dela ovira, vendar je doma eno ali drugo reč treba popraviti.

Tu se je steber podrl, ki je dozdej podpiral strop, treba ga je na novo postaviti. Pot, ki v drugem nadstropju drži do malih vrat, se je po zimi tu in tam zasula, treba bi jo bilo otrebiti in v gorenjem nadstropju bi bilo tudi potreba še ene nove. Vse to mora biti storjeno še danes.

Pridno se lotijo dela, postopača med njimi ni videti; v tem kotu eden s čeljustnicami koplje in rahlja zemljo, drugi jo odnaša, tam zopet tretji postavlja trden zid in časih pride tudi polir pogledat, kako gre delo od rok. Če kaj ni dosti trdno, morajo podreti in znova začeti.

Pa po trdnem delu je tudi dobro počivati, to vsak dobro ve in nobeden mravlji ne bo zameril, če si od dela malo oddahne in svojemu želodcu kaj boljšega privošči.

Vsako mravljišče ima nekaj tujih drobnih živalic v svojem stanu. Imenujemo jih zeliščne uši, ker so res ušem podobne, in vsakdo jih je že videl laziti po bezgu ali po kaki vrbi. Tem živalcam so mravlje posebno dobre, nosijo jih na solnce, pitajo jih in jim strežejo, kakor le morejo, tudi hrane jim donajajo in rajše same stradajo, da le njih živinica pomanjkanja ne trpi. Te uši so res domača živina vsega mravljišča, od katere dobiva sladak užitek. Te živalce imajo namreč na hrbtu dvojce cevi, v katerih se nabira

neka slaščica, po kateri mravlje posebno hrepene. Ko pride mravlja do uši, začne se ji prilizovati, boža jo in gladi s tipalnicami toliko časa, da izpusti uš po vsaki cevi kapljico one slaščice, katero mravlja željno posrka. Tako gre mravlja od ene uši do druge, da ima dosti. Uši so pa tudi rade pri mravljah, saj se jim nič hudega ne zgodi, mravlje lepo zanje skrbe, kakor kmet za svojo molzno živino, in res, kar je kmetu krava ali ovca, to so mravlji te uši.

Naše mravljišče je imelo svoje dni na dveh lepih pristavah veliko te molzne živinice. Na dveh hrastih namreč, ki sta stala blizu mravljišča, prebivalo je veliko teh uši in mravlje so jih pogostoma obiskovale, dve trdo uglajeni stezi sta držali do hrastov in poleti o lepem vremenu je romala nepretrgana vrsta mravelj k hrastoma — ali zdaj je to vse minilo.

Lansko pomlad je bil prvi lep pomladanski dan, ko so prvokrat mravlje prišle na solnce in so hotele iti gledat, kaj njihova živinica dela — ali kdo popiše njih osuplost in njih strah, ker jojmine prejoj — hrastov ni bilo več. Posestnik gozda ju je pozimi posekal in ž njima so šli najboljši in najslajši dohodki mravljišča rakom zvižgat.

Zdaj imajo pa le malo živinice več, kar je je doma v hlevu, in še en češminov grm jim je ostal — vse to le senca proti prejšnjemu posestvu.

Topli pomladni dnevi, ki se zdaj vrste, vzbudili so življenje v jajčecih, ki so dozdej pri miru ležala na mestu, na katero so jih delavci spravili. Začnejo se gibati in iz vsakega jajčeca zleze črvič ali gosénica. Pridnim in skrbnim mravljam da to posebno veliko opraviti, ker družina se je hudo pomnožila in novorojenci imajo vedno lačne trebuhe in le gledajo, kje bo kaj ugrizniti. Ker si sami še ne morejo poiskati potrebnega vsakdanjega kruha, donasajo jim ga mravlje pridno od jutra do hladnega večera. Doma je vedno sto in sto ust odprtih, ki željno pričakujejo svojih strežnic. Mravlja prinese hrano v čeljustih in črvič odpre svoja usta na široko in zija kakor žejni srakoper v gnezdu. Mravlja ga pita po malem s prinesenim jedilom, katero kakor blisk izgine v požrešnem žrelu. Ko bi to trpelo dolgo, moralo bi biti vseh mravelj konec. To je še njih sreča, da trpi to pitanje le nekoliko dni, ker potem se leni trebušniki zapredejo v tanko kožico in iz gosénic nastanejo bube, ravno tako, kakor se zapredejo sviloprejke v kokone.

Te bube ljudje navadno imenujejo mravljina jajčeca in jih nabirajo za ptiče, katerim ta hrana posebno tekne. Bube se morajo pa poprej v soparu zadušiti, sicer bi nabiralcu čez nekoliko dni kašo upihale.

Mravljam je kaj zelo všeč, da so ti požeruhi upokojeni, ker zdaj se morejo oddehniti in tudi zase bolj poskrbeti, posebno pogosto hodijo zdaj k ušem v vas, vse je zopet veselo in zadovoljno.

Pa to prijetno življenje trpi le nekoliko dni, ker potem se začnejo bube zopet premikati in iz tanke kožice prikobacajo mlade mravlje. Torej se zdaj mravlje zopet bolj doma drže in pazijo na bube. Ko mislijo, da je prišel čas, pretrgajo s čeljustmi lahno tanko kožico na onem koncu, kjer ima mlada mravlja glavo. S pomočjo strežnic se izmotajo mlade mravlje iz tesnih celic, pa so še slabe in neokretne. Po vsem životu se jih drži ozka srajčica iz tanke bele mrenice in starejše mravlje jim slačijo to srajčico počasi in skrbno, da bi mehkih udkov ne ranile. Ko so te zadnje vezi odpravljenе, dajo jim précej kaj dobrega jesti in potem, ko so se pokrepčale, vodijo jih po mravljišču in jim razkazujejo vse kote in poti, ker zdaj bodo morale same zase in tudi za druge skrbeti. Iz jajčec namreč so se izvalile razen navadnih mravelj tudi moške mravlje in babice, katere nikoli iz mravljišča ne gredo, torej jim morajo donášati delavci potrebnega jedila.

Novinci so kmalu spoznali svoje dolžnosti in se privadili službe in vsa družina živi veselo in srečno tja v en dan.

Ali komu se sreča vedno smehlja? Velikokrat pride nesreča, ko se je nihče nadejal ni. Neko jutro, ko so mravlje komaj vstale in so še na pol zaspane lazile po mravljišču, prilomasti ena, ki je že zgodaj vstala in že na ogledu bila, na mravljišče, veselje se ji bere na obrazu, hitro ošvrka nekoliko sester in kmalu je vse na nogah. Več kakor tretjina družine odide urno proti kolovozu, kateri je peljal skozi gozdič.

Mravlja, ki je prinesla prijetno novico, kaže jim pot. Zdaj pridejo na pot in hitro obsujejo poljsko miš, katera je ležala mrtva na sredi poti. To je bil obed, kakršnega še ne, kar so slekle bele srajčice nedolžnosti!

Ali kjer je sreča, tam je tudi nesreča in nesreča je prišla za mravlje zdaj v podobi kolesa na samotžnem vozičku, katerega je star mož s plevelom naloženega pred sabo peljal. Levo kolo gre ravno čez miš — in kjer je pred enim trenutkom bilo še vse živo, zdaj je ostudno

mrtvišče. Skoro vse mravlje so potrte od kolesa, katerega je nemila usoda ravno zdaj pripeljala mimo. Le malo jih je odneslo pete in te zdaj beže od nesrečnega kraja, v sredi peljejo tudi kakega ranjenca, katerega je kolo po sreči zgrabilo le za kako bedro in mu pustilo vsaj še celo glavo.

To je bila velika izguba za našo družino! Kdo bo zdaj babicam stregel in moške redil, ker peščica srečnih, kateri so splošni uimi ušli, je premajhna, da bi mogla opravljati vsa dela? Del in opravil je na kupe, delavcev pa malo.

Preplašeni pribeže v eni sapi ostali domov in naznanijo sestram strašno prigodbo. Velika žalost obide družice, s pobitim srcem obžalujejo sestrice svoje, katere jim je nemila usoda vzela tako zgodaj. Pa mravlja tudi v žalosti ne izgubi poguma in si ve iz vsake stiske pomagati.

Ko drugo jutro zarja prepne nebo, so naše mravlje že vse na nogah, nekaj posebnega danes tuhtajo, ker tako nemirno semtertja tekajo in se pogostoma s tipalnicami ližejo. Ena, ki je tudi nekoliko večja mimo drugih, ima posebno veliko opraviti, vedno šviga od enega do drugega in jih pregleduje, kot general svoje vojake, predno jih vede v ogenj.

Zdaj se vzdigne črna truma, straže odpro vrata na široko in kot hudournik se vsuje četa po mravljišču. Le malo, kar jih je pri babicah za postrežbo in pri vratih za stražo neobhodno potrebno, ostalo je doma, druge so se vse vzdignile. Zunaj zleze ona velika mravlja na bilko in od ondot pregleda še enkrat svojo armado, potem jo povede nizdolu v gozdič.

V tem gozdiču, ne daleč od našega mravljišča je stanovala druga manjša družina mravelj, ki so se od naših črnih ločile le po barvi, bile so namreč rjave. Mirno je živel rod za rodom že mnoga leta, bile so ravno tako pridne in delavne, kakor črne, ravno tako so skrbele za svoje potomstvo. Ker so se pa naselile v bolj senčnem kraju gozda pod košato jelko, ogrevalo jih je solnce manj; torej so se njih mladiči tudi navadno nekaj dni pozneje izlegli, kakor pri naših črnih mravljah.

Solnce je stalo že precej visoko in pregrevalo tudi skrito mravljišče. Skrbno nosijo rjave mravlje bube svoje iz dna proti vrhu in se že naprej vesele časa, kadar se bo mladina izlegla. Ali — kdo ve, kaj pride jutri?

Črne mravlje, ki so zjutraj hitro šle od doma, prišle so zdaj blizu omenjenega mravljišča. Ene gredo bliže in bliže, pridejo na mravljišče, ogledajo vse in potem se hitro vrnejo k svoji armadi. Précej potem se zakadi vsa armada

na mravljišče, obležejo vsa vrata, pokoljejo vratarje in z združeno močjo planejo v stan. Rjave mravlje se précej ne zavedo in ne razumejo, kaj to pomeni; osuple gledajo, kaj se bo ž njimi zgodilo. Roparji pa, ker tako smemo imenovati črne mravlje, padejo na bube, vsak zgrabi eno in ž njo pobegne. Ko domače mravlje vidijo, kaj se godi, da jim roparji hočejo vzeti njihovo mladino, vržejo se srdito na sovražnike, ali — sili se ustavljati ne morejo. V tem, ko se rujejo z enimi, odnesli so že drugi bube in akoravno je skoro več črnih, kakor rjavih trupel pokrivalo podzemeljsko bojišče — kaj pomaga to maščevanje oropancem, mladičev svojih vendarle nimajo.

Črni roparji pa hite s svojim plenom domov, kjer jih tovariši že željno pričakujejo. Ko pridejo premagovalci, obsujejo jih straže in doma ostali delavci, vzamejo jim bube in jih spravijo v varen kraj. Kakor bi bila to domača zalega, pitajo jo črne mravlje, in ko drugi dan začnejo lesti iz bub, pomagajo jim tudi belo srajčico sleči, ravno tako, kakor bi bile njih rodu. Rjave mravlje dobijo precej jesti in se kmalu s črnimi sprijaznijo. Reve ne vedo, da so sužnje. Roparjem v čast pa moramo reči, da s svojimi sužnji usmiljeno ravnajo in da se trudijo, zljajšati jim njihovo usodo kolikor moči. Delati morajo, kakor druge, pa tudi pri jedi niso ločene, le ko gredo ven, kako delo opravljat, gre ena črnih kot birič ž njimi, in če se obotavljajo, priganja jih k delu, česar pa največ ni treba.

Dan za dnevom preide, sužnji so zadovoljni, ker boljšega prostega življenja ne poznajo, in pridno opravljajo dela svoji gosposti.

Kar prinese črna mravlja novico, da v gozdu ne daleč od hiše pojema rejen keber. En oddelek rjavih mravelj, pod vodstvom treh črnih biričev, napravi se, pritirat mastnega kebra v hišo. Ko pridejo na mesto, prestrašijo se biriči, ker krdelo rjavih mravelj je že kebra obleglo, hitro se mislijo umekniti — pa je že prepozno, že so jih rjave obsule, strastno objemajo svoje rejence, ki so jim bili vzeti, ko še luči belega dneva niso ugledali. Sužnji tudi kmalu spoznajo rojake svoje in združeni se vržejo zdaj na črne trinoge; en jim komaj uide, ostala dva pa na drobne kosce raztrgajo, ker tudi mirna mravlja divja, kadar brani svoj rod tujih napadov.

V stanišču rjavih mravelj je vse židane volje. Naglo napravijo veliko gostovanje, pri mastnih kebrovih kračah obhajajo rešitev svojih ljubih iz sužnosti. Veselje se bere na vsakem obrazu, zdaj jim ničesar ne manjka, le spomin na nesrečne sestrice, ki še stočejo pod tujim jarmom, teži jim srce in jim greni sleherni grižljaj. Enoglasno sklenejo drugi dan še druge sužnje rešiti, naj velja kar hoče.

Pri črnih mravljah je pa vse drugače. Neka pobitost in klavrnost se je vseh polastila, na sužnje še bolj pazijo in jih ne pustijo iz mravljišča. Med sabo se vedno posvečujejo, kaj bi bilo početi.

To je gotovo, da oba roda zdaj ne moreta več sosedno skupaj živeti, preveč sta se že spoznala; eden je drugemu napoti, sovraštva in bojev bi ne bilo nikoli konca. Jutranji dan bo razsodil, kateri rod bo obveljal. V obeh taboriščih se pripravljajo na boj. Črni so tirali svoje rjave sužnje v najglobokejši stan in postavili straže, da jim nihče ne uide. Potem se vzdignejo vsi delavci; vse, kar se le gibati more, gre v vojsko, strahopetca med njimi ni.

Na majhni trati v gozdu se srečata krdeli. Kakor bi trenil, zakadita se drugo proti drugemu in boj se prične. Navadno se jih sprime po več od obeh strank; grizejo in koljejo se nekoliko časa in ko se potem klobčič zmota; leži jih nekoliko od obeh strank mrtvih na tleh. Tudi po dve se sprijemata in se izkušata, katera bo zmagala. S čeljustnicami izkuša vsaka svojega sovražnika raniti in potem, ko mu je vsekala rano, izpusti vanjo kapljico neke skeleče kisline, katera ranjenega sovražnika umori. Ono kislino si napravlja mravlja v posebni žlezi, imenujemo jo mravljinno kislino. Ko je zmagala enega sovražnika, vrže se na drugega in tako dalje, toliko časa, da je ona zmagana, ali pa da je sovražnik popolnoma uničen.

Čeravno je že sama ranjena, vendar ne odjenja, dokler je moč popolnoma ne zapusti in še potem, ko že predrtih prsi na tleh leži in se že ne more več gibati, zgrabi še sovražnika, katerega more doseči; celo, ko je že mrtva, se ne odpro čeljustnice, katere je v smrtnem borenju zasadila v sovražnika. V svoji gorečnosti napade celo kakega prijatelja, pa kmalu spozna svojo zmoto, poboža ga s tipalnicami, kakor bi ga hotela odpuščanja prositi, in potem se toliko srditejša vrže na dušmane svoje.

Tako so se borile naše mravlje. Kolikor bojevalcev, toliko junakov. Bojišče se je kadilo od strupene kisline. Tu neseta dva vojaka ranjenega tovariša v varen kraj, da

si opočije; tu hitijo drugi še neutrujeni na bojišče — nov boj, nova junaštva, pa zmaga se ni še na nobeno stran nagnila, akoravno je bojišče že pokrito s padlimi junaki. Le majhna tropa se še bori, pa utrujena po dolgem boju omaguje — kar privrši iz zatišja četa čvrstih spočitih rjavih vojakov in zopet se vname

„strašni boj, ne boj, mesarsko klanje“.

Kar jih je bilo črnega rodu, so padli vsi pod čeljustmi neusmiljenih zmagovalcev. Ves junaški rod je poginil boreč se za domovje svoje.

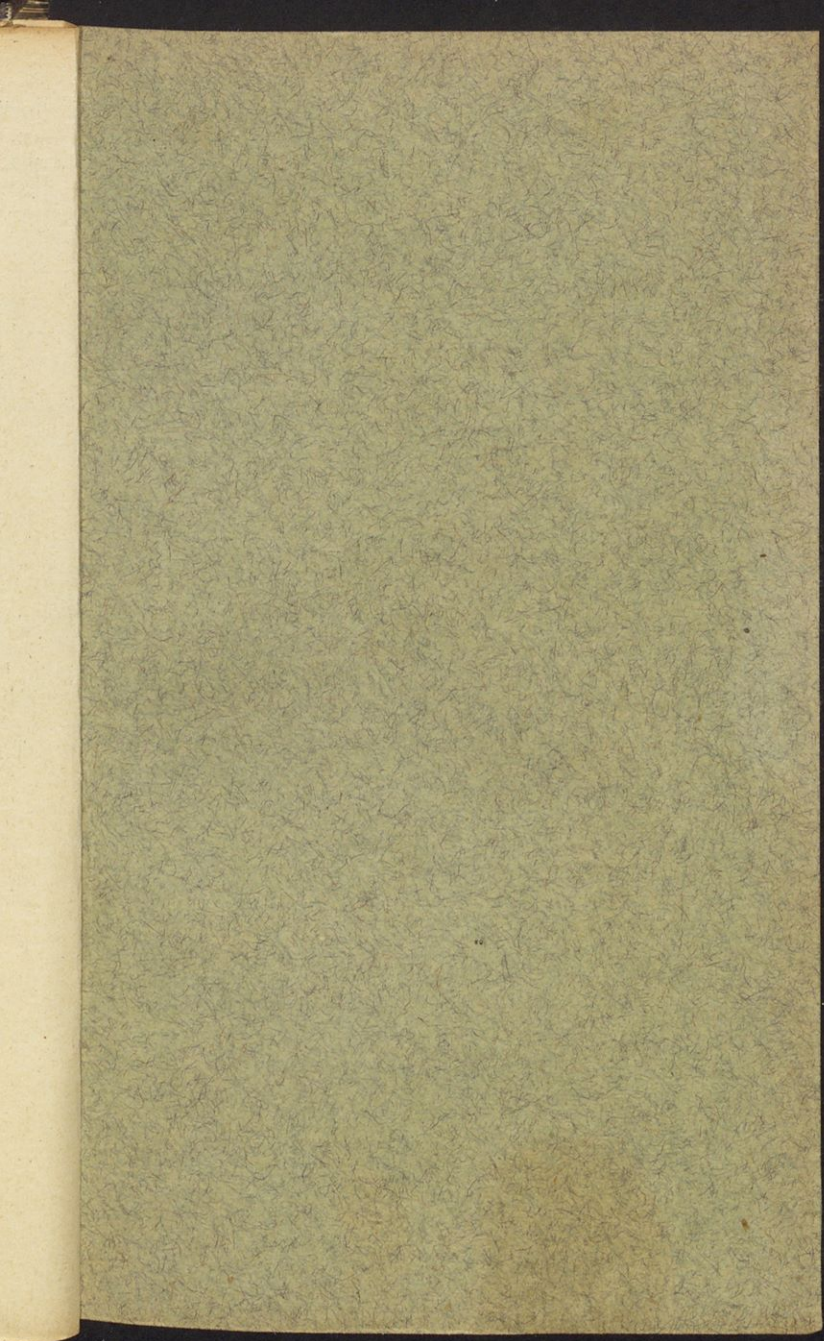
Ošabni in veselja pijani zmagovalci dero zdaj na dom zmaganih sovražnikov, kjer so bili še zaprti rjavi sužnji. Kakor bi trenil, leže črne straže na tleh, oproščeni sužnji se zedinijo s svojim oprostiteljem, razdero poslopje in potem se vrnejo v prosti dom.

Večerna zarja rumeni gozdna drevesa in obseva razvaline mravljišča, v katerem je prebival hrabri rod v sreči in blagostanju. Pa kdo se bliža mravljišču? Črna mravlja, s krvavimi ranami pokrita, plazi se po strtih nogah do razdejanega doma. Rjavi razuzdani sovražniki so jo zgrešili in, akoravno že na pol mrtva, vendar se še plazi do kraja, kjer je gospodoval nje rod. Zadnja svojega rodu premišlja pretekle čase, solza se ji utrne in moči domača tla, katera so oskrunili tujci. Ko bi znala peti, zakrožila bi glasno Jeremijado, tako si pa le misli: „sic transit gloria mundi“, ali po domače: „tudi nas je minilo!“

KAZALO.

	Stran
Uvod	3—4
Hudo brezdno ali Gozdarjev rejenec . .	5—32
Ni vse zlato, kar se sveti	33—52
Izgubljen mož	53—59
Ena noč na Kumu	60—70
Mravlja	71—79

Naznanilo.

„Zbirka slovenskih povesti“

prinaša pripovedne spise

naših slovenskih pripovednikov

in je torej slovenska zbirka, kajti prevodi se ne sprejemajo vanjo.

S to zbirko bo ustrezno občutni potrebi slovenskih bralcev. Ker so namreč spisi naših pisateljev deloma poskriti po raznih časnikih, deloma so pa celotni „Zbrani spisi“ predragi, jih posameznik sploh ne dobi, ali pa jih ne kupi lahko. Temu hoče biti naša zbirka v pomoč.

Namen zbirke pa je, da budi in goji v našem ljudstvu veselje do dobrega berila.

Dosedaj sta izšla dva zvezka, izmed katerih stane vsak K —.60 in sicer:

1. Josip Ogrinec, VOJNIMIR ali poganstvo in krst.
Povest iz časov pokrščevanja Slovencev.
2. Fran Erjavec, HUDO BREZDNO in drugi spisi.

„Katoliška Bukvarna v Ljubljani“.

